

ZRÍNYI MIKLÓS NEMZETVÉDELMI EGYETEM

GELSEI András

**A NATO-UKRAJNA KAPCSOLATOK
FEJLŐDÉSE, PERSPEKTÍVÁI**

**Témavezető: Dr.PADÁNYI József mk. ezredes,
CSc, egyetemi magántanár**

BUDAPEST

2007

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	4
1. ELŐZMÉNYEK	11
1.1. A Szovjetunió felbomlásának hatása a térségre	12
1.2. Ukrajna függetlenné válásának biztonságpolitikai kihívásai	20
1.3. A NATO-Ukrajna közeledés okai	28
1.3.1. A NATO-Ukrajna kapcsolatok története	28
1.3.2. A NATO és az Ukrán Védelmi Minisztérium együttműködésének színterei és perspektívái	30
1.4. Részkövetkeztetések	35
2. A PARTNERSÉGI KAPCSOLATOK ALAKULÁSA A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG	37
2.1. Az együttműködés gyakorlati spektruma	37
2.2. Ukrajna és az EU/NATO közös békefenntartói feladatok eredményei, hatásai	41
2.3. A századforduló utáni együttműködés geostratégiai vonásai	42
2.4. Ukrajna átalakuló biztonságpolitikájának eredményei	52
2.5. Az Ukrán Stratégiai Védelmi Jelentés és a Fehér Könyv megalkotásának fázisai	57
2.6. Részkövetkeztetések	60
3. A NATO-UKRAJNA KAPCSOLATOKRA HATÓ TOVÁBBI KÖRÜLMÉNYEK	61
3.1. Az euro-atlanti biztonsági felépítmények hatása	61
3.2. Ukrajna és az Orosz Föderáció biztonság- és gazdaságpolitikájának kölsönhatásai	69
3.3. Részkövetkeztetések	79
4. AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK HELYZETE	81
4.1. Az Ukrán Fegyveres Erők rövid története	81
4.2. A fegyveres erők átszervezésének dilemmái és következményei	82
4.3. A fegyveres erők civil-demokratikus kontrolljának megvalósulása	87
4.4. Részkövetkeztetések	96
5. ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK	97
6. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	104
BEFEJEZÉS	106

FÜGGELÉKEK

A MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE.....	107
ELŐADÁSOK, KONFERENCIÁK	109
TÁBLÁZATOK, ÁBRÁK JEGYZÉKE	111
1. számú táblázat: A NATO-UKRAJNA KAPCSOLATOK FŐBB ESEMÉNYEI.....	112
2. számú táblázat: UKRAJNA RÉSZVÉTELÉNEK FŐBB ÁLLOMÁSAI A PFP PROGRAM KERETÉBEN.....	114
3. számú táblázat: A BÉKEPARTNERSÉGI MOZGALOM PROGRAMJAIBAN, GYAKORLATAIN 2007-BEN RÉSZTVEVŐ UKRÁN ERŐK	115
1. számú ábra: AZ UFE RÉSZVÉTELE BÉKEFENNTARTÓ MŰVELETEKBEN 2007-IG	116
2. számú ábra: AZ UKRÁN VÉDELMI MINISZTERIUM TERVEZETT FELÉPÍTÉSE..	117
3. számú ábra: AZ UKRÁN VEZÉRKAR TERVEZETT FELÉPÍTÉSE 2007 ELSŐ NEGYEDÉVÉBEN.....	118
4. számú ábra: AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK 2011-RE TERVEZETT VEZETÉSI ÉS IRÁNYÍTÁSI RENDSZERE.....	119
UKRAJNA HADEREJÉNEK NÉHÁNY JELLEMZŐ ADATA.....	120
5. számú ábra: A SZÁRAZFÖLDI CSAPATOK ÁTSZERVEZÉSÉNEK IDŐRENDJE ...	122
6. számú ábra: AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK TERVEZETT FELÉPÍTÉSE 2011-BEN	123
7. számú ábra: AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK CSÖKKENTÉSÉNEK DINAMIKÁJA.....	124
8. számú ábra: RENDFOKOZATI KIVÁRÁSI IDŐK.....	125
9. számú ábra: TISZTI KATEGÓRIÁK KÖZÖTTI SZÁZALÉKOS MEGOSZLÁS	125
10. számú ábra: AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK RÉSZÉRE 2006 ÉVBEN KÜLFÖLDI KÉPZÉST FELAJÁNLO PARTNERORSZÁGOK	126
11. számú ábra: AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK RÉSZÉRE BIZTOSÍTOTT KÜLFÖLDI, SZAKMAI TANFOLYAMOK 2006-BAN	126
12. számú ábra: AZ ÁTMENETI IDŐSZAK FINANSZÍROZÁSÁNAK ÜTEMEZÉSE ...	127
13. számú ábra: AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK KÖLTSÉGVETÉSÉNEK KERETEI	128
 AZ ÉRTEKEZÉSBEN FELHASZNÁLT RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	129
HIVATKOZOTT ÉS FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE.....	131
EGYÉB INTERNETES FORRÁSOK	135

BEVEZETÉS

„Ukrajna nem Oroszország”¹
(Leonyid KUCSMA)

Véget ért a szovjet korszak, Ukrajna összekötő láncszemmé válhat Kelet és Nyugat között. A szállóigévé vált KUCSMA-idézet nem elégítheti ki az igényeinket, hiszen egy ilyen súlyú ország ilyen státusz-meghatározása nem elegendő. Ukrajna politikai vezetése hosszabb ideje azon fáradozik, hogy Ukrajnát az euro-atlanti közösségbe integrálja.

Nem elég tehát elfogadnunk azt, hogy Ukrajna nem Oroszország, hanem mélységében is vizsgálnunk kell az ország jelenlegi helyzetét, kapcsolatrendszerét, hovatartozását, haladási útját, a választott prioritásokat.

A KUCSMA-rezsim 2003-as hanyatlásának kezdetétől a 2004-es elnökválasztásokon keresztül a 2006-os parlamenti választásokig terjedő időszak alapjaiban változtatta meg az ország korábbi berendezkedését, társadalmi viszonyait, külkapcsolatait és ezeken keresztül biztonságpolitikáját is.

Az ország függetlenné válása óta burjánzó korrupció, a társadalmi feszültségek fokozódása, a politikai és gazdasági elit hihetetlen mértékű elszakadása a korábbi életszínvonaltól értelemszerűen magában hordozta a klasszikusnak nevezhető forradalmi helyzetet. A 2004-es elnökválasztás vitatható kimenetelű első fordulójának eredményei az utolsó cseppet jelentették az ukrán pohárban, így az első választási forduló hivatalos eredményhirdetése után félmillió tömeg gyűlt össze Kijev főterén.

A narancsos forradalom nem volt erőszakos jellegű, sőt a hatalom a korábbi bevett szokásaitól eltérően tartózkodott minden erőszakos intézkedéstől, beavatkozástól. Érezni lehetett a háttérben kötött kompromisszumok visszatartó erejét.

Kutatómunkám során azt a hipotézist vizsgáltam, hogy a hidegháború utáni egypólusú világrendből a többpólusú rendszerbe történő átmenetnek az egyik biztonsági struktúrából, majd tömbön kívülinek deklarált helyzetből másik biztonsági szervezetbe történő integrálódása többvektorú folyamatként megy végbe, vagy az államközi gazdasági, politikai, katonai és kulturális erőviszonyok korábbi rendszerének felbomlásával keletkezett biztonsági vá-

¹ Leonyid KUCSMA: Ukraina nye Rasszija. Moszkva 2003, Vremja, ISBN 5-94117-075-0 p. 560

kuum olyan irányban alakítja a nemzetközi kapcsolatok formálódó rendszerét, hogy az választásra esélyt sem adó, visszafordíthatatlan, egyirányú folyamatot képez.²

Az integrálódásról szóló viták elsősorban a NATO szervezeteiben, valamint a DICA szakértőinek részvételével szervezett konferenciákon és munkaértekezleteken történő részvétel tapasztalatai arra készítettek, hogy vizsgáljam az euro-atlanti integráció, és benne főként a NATO-integráció lehetséges útjait, és Ukrajna példájából kiindulva a térség más országára is érvényes általánosítható következtetéseket vonjak le.

A jelentősen megváltozott biztonsági környezetben a katonai erő alkalmazási spektruma kiszélesedett, azonban a fegyveres jellegű válságokat és kockázatokat felülmúlják a biztonságot fenyegető, a katonai eszközökkel megoldhatatlan veszélyforrások, mint az energiabiztonság vagy a demográfiai kihívások, amelyekkel Ukrajna is szembesül.

A globális átrendeződés elemeként Közép- és Kelet-Közép-Európa reintegrációja napjainkban megy végbe. A nemzetek sodródhatnak, vagy reális választási, döntési helyzetbe kerülhetnek. A lehetőségek megragadásának egyik módja az intenzív párbeszéd és együttműködés.

Óhatatlanul felvetődött a kérdés: a partnerség viszonyrendszer egyirányú utat biztosít-e az euro-atlanti integrációhoz, esetleg téves értelmezésekre, megalapozatlan reményekre jogosítja fel az abban résztvevő egyik, vagy másik felet.

Ukrajna védelmi- és egyéb szektorainak átalakítása nem cél, hanem létfontosságú szükségszerűség. A deklarált euro-atlanti biztonsági struktúrákkal kialakítandó stratégiai partnerség egyedüli lehetősége Ukrajnának, vagy létezik más járható útja is a fejlődésnek, demokratizálásnak? Felismeri-e Ukrajna az Európai Unió demokratikus, értékalapú közösségébe tartozás előnyeit, a NATO egymásrautaltságon és kizárólagos konszenzussal született döntések demokratikus voltát, az egyenrangúságot nyújtó biztonságát? A kérdések megválaszolása elemzőmunkám és kutatásaim középpontját képezték.

A nemzetközi biztonsági környezet folyamatos változása behatárolja a nemzetközi élet szereplőinek mozgásterét, viselkedését. A NATO, mint a regionális és globális biztonság egyik meghatározó szereplője, tagországaival és együttműködő partnereivel együtt rendszeresen új kihívásokkal, feladatokkal néz szembe. Az első helyen említett terrorizmus elleni harc túl robbanásszerűen számtalan regionális feszültség keletkezik és oldódik meg csigalásúsággal. A megoldásuk érdekében hozott döntések helytállóságáról legtöbbször csak a jövőben lehet számot adni. Az egységes taktikák és stratégiák kidolgozása és alkalmazása már a

² A biztonságpolitikai szakértők 1994-től jellemzik a vektorizmussal az ukrán külpolitikát. Az elnevezés a sajátos, többirányú híd-szerep koncepciójára utal. Részletesebben: Póti László: Ukrajna: a nemzetalkotó állam. In: Kiss J. László (szerk) Nemzeti identitás és külpolitika Közép- és Kelet-Európában, Teleki László Alapítvány, Budapest 2003. pp. 297-320

múlté. Az azonnali reagálás elmulasztása, az együttműködésbe csúszott hibák és nehézségek azonnal éreztetik negatív hatásukat.

Ilyen körülmények között egyetlen ország sem kapja meg az évtizedes döntés-előkészítés és felkészülés lehetőségét egy-egy új — a jövőjét meghatározó — elhatározásra.

A NATO-Ukrajna viszony kutatásának és elemzésének jelentős nemzetközi szakirodalma ismert. Elsőként a Fegyveres Erők Demokratikus Ellenőrzésének Genfi Központja (DCAF) által rendszeresen szervezett nemzetközi biztonságpolitikai konferenciák szerkesztett dokumentumait említem, melyek szinte teljes vertikumában áttekintik Ukrajna biztonságpolitikájának aktuális kérdéseit. A megjelent kötetekben a legmarkánsabb – és véleményem szerint – valóságghű, tudományos szintű helyzetelemzések Philipp Fluri, James Sherr, Dunay Pál, Ujj András és Volodimir Horbulin tollából származnak.³ A Washington székhelyű Center for Strategic and International Studies (CSIS) az „Ukraine and NATO, tasks and achievements for cooperation and integration” című kiadványában azon túl, hogy elismerően szól Ukrajna euro-atlanti integrációja érdekében nyújtott teljesítményéről, további tevékenységet sürget Ukrajna kül- és biztonságpolitikájának megújítása érdekében.⁴ Ukrajna kül- és biztonságpolitikájának eszenciáját a hazai szakirodalomban a Védelmi Tanulmányok sorozat 44. számában találhatjuk Póti László tollából. A téma szakértője történelmi keretbe helyezi kutatásai eredményét, többek között a NATO-Ukrajna Megkülönböztetett Partnerségi Charta elemzésével áttekintí Ukrajna integrációs törekvéseit és annak problémáit.⁵ Ezeket a rendszereket tekintetem alapnak, amint kutattam és elemeztem a NATO-Ukrajna kapcsolatok alakulásának, viszonyrendszerének, hatásának és jövőjének kérdéseit.

A témaválasztás indoklása

A két katonai tömb megszűnésével sokan megkérdőjelezték a NATO fennmaradásának értelmét. Többek szerint megszűntek azok a globális vagy regionális, meghatározható fenyegetések, amelyek a NATO létrehozását és fenntartását indokolták, a további bővítésről nem is beszélve.

A NATO azonban nem tekinthető csupán katonai szervezetnek, politikai szerepe a XX. század vége óta egyre inkább kibontakozik. 1990 után a megváltozott biztonságpolitikai környezethez a Szövetség rugalmasan alkalmazkodott. Együttműködést épített ki a közép- és

³ Parlamentszkij kontrol u szferi bezpeki i oboroni, Kiiv, 2003 DCAF, Reformuványijá szektoru bezpeki Ukraini, Kiiv, 2004 DCAF, Aktuálni problemi reformuványijá szferi bezpeki i oboroni Ukraini, Kiiv, 2005 DCAF

⁴ Ukraine and NATO, tasks and achievements for cooperation and integration, CSIS 2003, Washington.

⁵ Póti László: Ukrajna kül- és biztonságpolitikája, 1990-2000, Budapest, 2001, SVKH

kelet-európai államokkal, valamint a Független Államok Közösségének néhány tagjával, így Ukrajnával is megkülönböztetett partnerségről szóló egyezményt írt alá.

Az átmenetileg kialakult biztonsági vákuum új helyzetet teremtett, új típusú fenyegetések alakultak ki, amelyek kezelése során a világpolitika meghatározó szereplői a korábbi konfrontáció helyett egyre inkább az együttműködést állították tevékenységük középpontjába. Mindez az Amerikai Egyesült Államokban 2001. szeptember 11-én bekövetkezett terrortámadást követően vált aktuálissá. Látva a terroristafenyegetés merőben újszerű megjelenési formáját, a korábban ellenfélnek tekintett keleti tömb országainak többsége már a terrortámadás másnapján felismerte az összefogás szükségességét és határozott kiállást hirdetett ezen aszimmetrikus fenyegetés ellen, valamint egységes fellépéséről biztosította az Egyesült Államokat.

Ezen elkötelezett államok között találjuk Ukrajnát, amely nem csak erkölcsi támogatást ígért, de tevőlegesen is bebizonyította, hogy szándékában áll fellépni korunk e félelmetessé vált potenciális fenyegetése ellen.

Ukrajna — területét tekintve Európa egyik legnagyobb országa, Európa második legnagyobb haderejével rendelkező szereplő — szándékait, politikai kapcsolatrendszerét tekintve el kell ismernünk, hogy az európai biztonság megkerülhetetlen tényezője. Így nem lehet közömbös számunkra — de szélesebb értelemben Európa és talán a világ számára sem — hogy milyen kapcsolatokat alakít ki és tart fenn az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével. Értekezésemben azt vizsgálom, hogy miként is kezdődtek, és hogyan alakulnak jelenleg e kapcsolatok, illetve milyen prognózisokat lehet felállítani a jövőt illetően.

A kutatási téma kiválasztásánál az a személyes tapasztalat is motivált, amit a nyolcvanas évek közepén a Malinovszkij Páncélos Akadémián töltött három év alatt szereztem Moszkvában. A Szovjetunió felbomlását megelőző feszült politikai időszak belülről történő átélése, a gorbacsovi új politikai kezdeményezések megismerése — a korlátokat is figyelembe véve — rendkívüli tapasztalatot jelentett.

A hazánk NATO-csatlakozását megelőző öt évben lehetőségem nyílt fő feladatként részt venni az integráció elméleti és gyakorlati kérdéseinek feltárásában, megoldásában, a terminológiai és NATO STANAG-ok harmonizációs programjaiban és az így szerzett tapasztalat jelentős segítséget jelentett a későbbi kutatásaim során.

Elsődleges motiváló tényezőként említhetem azt, hogy a NATO Nemzetközi Katonai Törzse pályázatát elnyerve 2003-tól 2006-ig a NATO kijevi Katonai Összekötő Irodáját vezettem. Az Iroda feladatából, hatásköréből és lokális helyzetéből adódóan figyelemmel kísérhettem, és részt vehettem a KUCSMA-éra utolsó éveitől kezdődően a narancsos forradalom időszakán át a NATO-Ukrajna kapcsolatok „intenzív párbeszéd” szintjére való emelkedésében.

Közvetlenül érzékelhettem Ukrajna hihetetlen mértékű előrelépését, mellyel a „kucsmizmust” megelőző „otkudá izhogyit ugroza mira” (honnan fenyegetik a békét?) sztereotípiától eljutott a nyugatorientált, az elismertség és az európai értékek megszilárdításán fáradozó demokratikusnak számító nemzet szintjére, melynek eredményeként 2007 elején Münchenben a NATO főtitkára határozottan kijelentette, hogy csupán Ukrajna teljesítményén múlik az, hogy számításba kerül-e a 2009-ben esedékes újabb bővítési körben.⁶

A téma kiválasztásakor az alábbi kutatási célokat tűztem ki magam elé:

- 1) A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok kialakulása körülményeinek, szükségességének, fejlődésének és okainak bemutatása, különös tekintettel Ukrajna 2004 után deklarált **biztonságpolitikájának eredményeire** és azok általánosítható — más országokban is hasznosítható — tapasztalataira.
- 2) Az ukrán biztonságpolitikát meghatározó **szellemi műhelyek véleményének bemutatása, elemzése.**
- 3) Az **orosz-ukrán kapcsolatok** és az ukrán-NATO-csatlakozás hatásának elemzése.
- 4) Az Ukrán Fegyveres Erők átszervezésének, a **reformnak és következményeinek, hatásainak bemutatása**, az ahhoz kapcsolódó veszélyforrások elemzése, következtések levonása.
- 5) A **kapcsolatok mindkét félre gyakorolt hatásának vizsgálata** és elemzése, különös tekintettel Ukrajna lehetséges integrációjára.

A fenti célok elérése érdekében az alábbi kutatási módszereket alkalmaztam:

- 1) A doktori értekezésem témaköréhez kapcsolódó és rendelkezésre álló hazai és külföldi szakirodalom, elsősorban angol, magyar, ukrán és orosz nyelvű NATO-kiadványok tanulmányozása.
- 2) Az Ukrán Védelmi Minisztérium és Vezérkar **intézkedéseinek feldolgozása, következtetések levonása.**
- 3) A magyar és ukrán külügyminisztériumban, az EU Magyar Katonai Képviselőtanácsban és a biztonságpolitikai műhelyekben hozzáférhető, illetve a ZMNE könyvtárában található **tudományos munkák, dolgozatok tanulmányozása.**
- 4) A témában jártas és elismert kül- és biztonságpolitikai szakértőkkel történő **konzultáció, közös publikáció. Interjú** és rendszeres konzultáció a NATO-ukrán kapcsolatok következő referenseivel: Rob WENMAKERS, NATO IS elemző, Natasha CAYER, NATO IS DPA, szakértő, Jürgen SCHÄFFERT, NATO IMS, C&RS, az ukrán védelmi-

⁶ NATO Információs és Dokumentációs Központ, Heti PDD/UKR/2007/050 számú médiajelentés, Kijev, 2007. február.

és külügyminisztérium NATO főosztályai munkatársaival, valamint Póti László (ZMNE SVKI) Ukrajna-szakértővel.⁷

- 5) A választott témához kapcsolódó nemzetközi és hazai **konferenciák, szemináriumok, munkaértekezletek és konzultációk szervezése**, levezetése és az azokon való részvétel.
- 6) NATO-ukrán magas szintű találkozók tervezése, előkészítése, szervezése, a **találkozók témáinak ajánlása, kidolgozása** és személyes részvétel.
- 7) A téma kutatása és kidolgozása folyamán az általános kutatási módszerek közül az analízist, a szintézist, az indukciót és a dedukciót alkalmaztam.

Az **első fejezetben** bemutatom Ukrajna függetlenné válásának biztonságpolitikai kihívásait, a NATO-ukrán kapcsolatok felvételének előtörténetét, a közeledés szükségszerűségét és okait. Bemutatom azt a biztonságpolitikai környezetet és viszonyrendszert, amelyben a NATO és Ukrajna közötti, új alapokra helyezett kapcsolatok alakulnak és formálódnak. Elemzem a kapcsolatkeresés okait, a kapcsolatok alakulását befolyásoló belső és külső tényezőket, illetve e kapcsolatok pozitív és negatív hatásait az európai biztonsági folyamatokra és Oroszországra.

A **második fejezetben** bemutatom az együttműködés gyakorlati megvalósulásának területeit, eszközeit, a PfP-folyamatban történő részvétel eredményeit és következményeit.⁸ Ebben a fejezetben mutatom be azokat a lépéseket, amelyeket a NATO elsősorban a középkelet európai és a volt szovjet utódállamok irányába az érintett államokhoz fűződő kapcsolatok kiépítése, intézményesítése, a kölcsönös bizalom erősítése és a formálódó biztonsági struktúrákba történő bekapcsolódásuk elősegítése érdekében tett. Elemzem és következtetést vonok le e lépések Ukrajna politikai és katonai szakértői köreiben megnyilvánuló fogadtatásából, a megvalósítás gyakorlati lépéseiből és hatásaiból. Ismertetem az Ukrán Védelmi Minisztérium és külügyminisztérium által készített, az ország biztonságával kapcsolatos főbb dokumentumokat, valamint az azok kiadásához vezető folyamatot. A kutatómunka eredményeként elemzem, feltárom azokat a lehetőségeket, amelyek az ukrán biztonságpolitikát vélhetően hosszabb időre meghatározó dokumentumok megjelenését követő új helyzetben, valamint a narancsos forradalom következményeként bekövetkezett belpolitikai változások függvényében a NATO és Ukrajna közötti kapcsolatokból adódhatnak.

A **harmadik fejezetben** az euro-atlanti biztonsági struktúrák hatását vizsgálom, különös tekintettel az egyes országok és országcsoportok eltérő érdekeire. Részletesen foglalkozom

⁷ NATO IS – NATO International Staff - Nemzetközi Titkárság, DPA – Division of Political Affairs – Politikai osztály, IMS – International Military Staff – Nemzetközi Katonai Törzs (NATO), C&RS – Co-operation & Regional Security Division – Együttműködési és regionális biztonsági osztály (NATO).

⁸ PfP - Partnership for Peace - Partnerség a Békéért

továbbá az Oroszország és Ukrajna közötti kapcsolatokat jellemző nehézségekkel, azokkal a megoldatlan problémákkal, amelyek rendezése nélkül Ukrajna stabilitása megvalósíthatatlan.

A **negyedik fejezetben** a vizsgálat súlypontját a fegyveres erők reformja, annak következményei, valamint a fegyveres erők civil-demokratikus kontroljának megteremtése képezik. Foglalkozom az átalakuló haderő vezetésével, a szervezeti reformokkal. Részletesen tárgyalom a civil kontroll vonatkozásait az erőszakszervezetek teljes vertikumában, különös tekintettel a vallási kérdésekre és a sajtó szerepére.

Az **ötödik fejezetben** az összegzett következtetések kaptak helyet, míg a **hatodik fejezetben** az új tudományos eredményeket fogalmaztam meg.

A dolgozat szerkesztése során a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Doktori Szabályzatának előírásait és a GYURGYÁK János által írt „Szerzők és szerkesztők kézikönyve” ajánlásait tekintettem mérvadónak.⁹ A cirill betűs főnevek átírását talán nem egységesen sikerült megoldanom, követve a forrásirodalom esetenként eltérő megjelenítését. Az értekezéssel kapcsolatos kutatómunkát 2007 augusztusában zártam le.

⁹ Gyurgyák János: Szerzők és szerkesztők kézikönyve. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

1. ELŐZMÉNYEK

Az ukrán nemzeti identitás meghatározását talán az ország nevének elemzésével kell kezdeni. Az „u kraina” kifejezés valamiféle civilizációs, kulturális és nem utolsósorban földrajzi peremstátuszt jelöl.

A IX-XIII. században létezett Kijevi Rusz — amit már kezdetleges állami formációnak nevezhetünk — három keleti szláv képződményből származott: Oroszország, Ukrajna és Fehéroroszország. A XVII. századnak két, az ukrán történelem szempontjából mérföldkőnek számító eseménye volt: az egyik a breszti egyházi unió, a másik a Kozák Atamánság megeremtése. A XVIII. században Nagy Péter cár hatékonyan szüntette meg a Kozák Atamánságot. A XX. században az ukrán probléma sztálini megoldása nemcsak kulturális és pszichológiai elnyomást jelentett, de tömeges éhínséget, tisztogatásokat, kivégzéseket is.

Területileg meg kell különböztetnünk Kelet-Ukrajnát, Nyugat-Ukrajnát (Galíciát) és Kárpát-Ukrajnát. E három terület sorsa az egykori Szovjetunió kívül Lengyelországhoz, Magyarországhoz, a korábbi Csehszlovákiához és részben Romániához kapcsolódott.

Az ukránok önmeghatározásukat csak más állammal vagy néppel való szembeállítással tudták kifejezni. Ezek a szembenállások és kölcsönhatások vallási tekintetben is megfigyelhetők: görög katolikus egyház — orosz ortodox egyház; autokefál ukrán ortodox egyház — orosz ortodox egyház.

Az ukrán történelem a XVII. századra teszi az önálló, megkülönböztethető ukrán kulturális közösség kialakulását, vagyis az ukrán nemzeti identitás megjelenését. A nemzeti identitás formálódására jelentős hatással volt a történelmi hagyományok megőrzését segítő népi folklór, valamint a korábban csak a parasztság nyelvének nevezett ukrán nyelv megreformálására irányuló értelmiségi törekvés. A XIX. századi nemzetformáló hazafiak kiemelkedő személyisége, az ukránok Petőfije; Tarasz Sevcenko volt, akinek költészete az ukrán függetlenség irodalmi és intellektuális kinyilatkoztatásával a legnagyobb hatást tette a modernkori ukrán nemzeti önérzetre.

Az ukrán nemzeti identitás formálódásának mérföldkövét jelenti az 1991. augusztus 24-én kinyilvánított függetlenség.

1.1. A SZOVJETUNIÓ FELBOMLÁSÁNAK HATÁSA A TÉRSÉGRE

Az ezredforduló után kialakult állapot összefüggéseinek feltárásához nagy vonalakban át kell tekintenünk az Oroszországi Föderáció és az utódállamok — köztük Ukrajna — megalakulásának, függetlenné válásának kezdeti, mondhatnánk kísérletező korszakát.

A Független Államok Közössége (a továbbiakban: FÁK) 1991. december 9-én Minszkben alakult meg.¹⁰ A megállapodást elsőként az Oroszországi Föderáció, Ukrajna és Fehéroroszország írták alá. 1991. december 21-én csatlakozott Azerbajdzsán, Kazahsztán, Kirgizisztán, Moldova,¹¹ Örményország, Tadzsikisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán az Alma Ata-i államfői tanácskozáson. Grúzia 1992-ben lett a Közösség tagja. Taskentben 1992. május 15-én a Közösséghez csatlakozott államok közül Grúzia, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Örményország és Üzbegisztán aláírta a „kollektív biztonságról” szóló egyezményt.

Miért volt fontos Oroszország számára ez a szövetség? A nem titkolt, nyilvánvaló cél az volt, hogy a számára létfontosságú térségben képes legyen megőrizni befolyását, katonai jelenlétét.

A következő évek fejleményei nem adtak választ arra, hogy a térség fejlődése milyen irányban mozdul el. Lesz-e reintegráció és ha igen, az milyen formákat ölt majd?

A Szovjetunió széthullása után először 1995-ben volt tapasztalható néhány államban — többek között Örményországban, Kazahsztánban, Tadzsikisztánban, Fehéroroszországban és Kirgizisztánban — hogy a széthúzás kerekedik felül. Viszont Üzbegisztán és Moldova esetében továbbra is hajlam mutatkozott az együttműködésre.

A következő években azt láthattuk, hogy az orosz politikai vezetésnek alig van életszerű alternatívája a térség integrációját illetően annak ellenére, hogy komoly erőfeszítéseket tett a Független Államok Közösségének egyben tartására, reintegrációjára.

Az orosz külpolitika egyik fő célkitűzése ezekben az években is a nagyhatalmi státusz megtartása, a világpolitikában egykor elfoglalt súly visszaszerzése volt. Moszkvában 1996-ban rendezték meg a G-7-ek nukleáris biztonsággal foglalkozó csúcstalálkozóját, majd az országok képviselői részt vettek — elnöki és kormányfői szinten — a terrorizmus ellen folytatott küzdelemmel kapcsolatos értekezleteken. Ez azt mutatja, hogy a csecsen háborút köve-

¹⁰ A történelmi hűség okán megjegyezzük, hogy a megállapodást valójában a Minszk melletti belovezsjei állami rezidencián írták alá, azonban a külföldi szakirodalom minszki megállapodásként említi.

¹¹ A Szovjetunió idején: Moldávia, ma hivatalosan: Moldovai Köztársaság

tő elszigeteltség mérséklődik. Az Orosz Föderáció 1997-ben teljes jogú tagként meghívást kapott a G-8-ak denveri csúcstalálkozójára.

Oroszország 1996-ban az Európai Tanács tagjává vált, az Európai Unióval együttműködési és partnerségi szerződést kötött. Rövid időn belül szembe kellett néznie azzal a ténnyel, hogy a világ bármely szögletében történő folyamatoknak — pl. a közel-keleti békefolyamatok, a Jugoszlávia elleni NATO-akció, az Irakra mért csapások — ideiglenesen csak mellékszereplője lehet. Hiába tiltakozott az orosz diplomácia, az ország sem gazdasági, sem belpolitikai helyzeténél fogva nem rendelkezett elég tartalékkal ahhoz, hogy az Egyesült Államokat és a NATO-t képes legyen visszatartani, vagy akár csak felvenni velük a versenyt.

A hidegháború befejeztével az Egyesült Államok és Oroszország kapcsolatában elsősorban az olyan főbb globális biztonságpolitikai megfontolások játsszák a legfontosabb szerepet, mint a nemzetközi terrorizmus, a szervezett bűnözés elleni harc, a leszerelés, a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozása.

A hidegháborút követően az első komolyabbnak tűnő válság az USA és Oroszország között a NATO kelet-európai bővítése volt. 1999. március 12-én Magyarország, Lengyelország és Csehország Moszkva minden tiltakozása ellenére tagja lett az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének.

A NATO-orosz alapokmány¹² aláírása nem jelentette Moszkva számára a bővítés elfogadását. Moszkva elképzelése ezzel csak az volt, hogy megpróbálja érvényt szerezni az orosz elvárásoknak. Ezen elvárások közé tartozott pl. az orosz szavazati jog az európai biztonságpolitikai kérdésekre vonatkozó döntésekben, a CFE áttekintése, az, hogy ne legyen atomfegyver és ne tartózkodjanak NATO csapatok az új tagországok területén, a balti országok ne legyenek tagjai a Szövetségnek, valamint, hogy ne kerüljön sor a különleges partnerségi szerződés aláírására Ukrajna és a NATO között.

Az orosz politikusok azonban egyre inkább látták, hogy — minden tiltakozásuk ellenére — a bővítés elkerülhetetlen, de mindent igyekeztek elkövetni, hogy késleltessék ennek bekövetkezését.

A Szovjetunió belső birodalmának felbomlása után az újonnan (vagy ismételten) létrejött országok vezetői először európai, vagyis demokratikus retorikát alkalmaztak, majd a gyakorlatban is létrehozták az irányított demokrácia modelljét. Így változtak át a Független Államok Közösségének tagországai szocialista államokból demokratikus piacgazdasággal rendelkező országokká. Új személyek kerültek a politikai tisztségekbe, a változások ahhoz vezettek,

¹² „A NATO és az Orosz Föderáció közti kölcsönös kapcsolatok, együttműködés és biztonság alapokmánya” címet viselő dokumentumot 1997. május 27-én Párizsban írták alá. NATO kézikönyv, p 83.

hogy a szovjet térség geopolitikai szempontból is megszűnt létezni. A változások végbemene-
netelének két útja van: az első a forradalom, a másik pedig az evolúció.

A forradalmak után, leginkább önkényuralmi rendszerben élő országok maradtak a FÁK
— és vele együtt Moszkva — támogatói.

A demokratikus elemeket magában hordozó — narancsos, tulipános — forradalmak a kö-
zel múltban nem egy szilárdnak tűnő rezsimet döntöttek meg. A burjánzó korrupció, az oli-
garchák kezében összpontosuló hatalom mély szakadékot alakított ki a lakosság és a kormány
között. Ennek tükrében megvan az esélye további érdekes fordulatoknak ezekben az orszá-
gokban.

Az eddigi forradalmak elemzésekor tapasztalhatjuk, hogy jellemzően a választási csalások
élesztették fel az ellenállást. A grúz, ukrán és kirgiz rezsimek specifikus jellemzőkkel rendel-
keztek, és lényegében nem lehetne őket tiszta diktatúráknak nevezni, ugyanis valamennyi
szabadságjoggal még a tömegtájékoztatási eszközök is rendelkeztek. Néhány elemző szerint
éppen azok az országok hajlamosak az efféle hatalomváltásra, amelyekben megengedett a
pluralista gondolatnyilvánítás.

Az Oroszországi Föderációban egyre határozottabb jelek utalnak arra, hogy Vlagyimir
PUTYIN és kormánya céltudatosan törekszik az ország korábbi hatalmi pozícióinak vissza-
szerzésére, megszilárdítására. A gazdaságilag megerősödő Oroszország a nemzetközi kapcso-
lataiban egyre határozottabban képes érdekei érvényesítésére. A második elnöki ciklusa vé-
gén járó Putyin 2007 végén a miniszterelnöki bársonyszéket célozta meg, vélhetően hatalma
átmentése érdekében.

A „színes forradalmaknak” köszönhetően a volt szovjet tagköztársaságokban keménykezű,
céltudatos vezetők kerültek hatalomra, akik szabad politikai akarattal rendelkeznek. Vissza-
utasították a korábbi alárendelt státuszt, és kialakították, ill. visszaállították a saját identitású-
kat.

Ukrajnában a 2004. év végi narancsos forradalom után rövid idővel a korrupció, valamint
a középréteg további elszegényedése miatt ismét robbanásközei helyzet alakult ki, amely a
pedagógusok elégedetlenségének kifejezésével kezdődött (havi jövedelmük 80-100 EUR),
majd 2005. szeptember 3-án a többségében korrupcióval gyanúsítható, kulcspozíciót betöltő
politikuskok (POROSENKO, a Nemzetbiztonsági és Védelmi Bizottság titkára, ZINCSENKO, az
elnöki adminisztráció vezetője, TRETYAKOV, elnöki főtanácsadó, MARTINYENKO, a Mi Uk-
rajnánk párt frakcióvezetője) lemondásával folytatódott. Szeptember 8-án JUSCSENKO elnök
felmentette a miniszterelnököt, Julia TIMOSENKÓT, és másnap már ki is nevezte utódául Jurij
JEHANUROVOT, akinek személye garanciát jelentett a nyugatorientált politika folytatására. Az
ország amúgy sem szilárd belső helyzete nem konszolidálódott. A 2006-os parlamenti válasz-

tások eredménye a narancsos forradalom tisztaságát vonta kétségbe; végkifejletként és számtalan kompromisszum árán az ellenzék vezére, a Moszkva-barát JANUKOVICS került a miniszterelnöki székbe.

A narancsos forradalom története, körülményei és előzményei természetesen igen hálás témát kínálnak, elsősorban azért, mert az események „sűrűjében” éltem át ezt az időszakot, valamint alkalmam volt több esetben is a sorsfordító kérdések döntési mechanizmusaiba is személyesen betekinteni. Ezért egy rövid összefoglalót kívánok adni a 2004. novemberi és decemberi, valamint a 2005. év eleji forradalmi eseményekről.

Ukrajna politikai életének szereplői készültek az elnökválasztás miatt igen nehéznek ítélt 2004. év második felének eseményeire, annak ellenére is, hogy a kampány során Leonyid KUCSMA bejelentette, hogy nem szándékozik harmadszor is az ország első embere lenni. Ezután az elnöki poszt betöltésére mindössze két jelöltnek maradt reális esélye. Már a kezdetek kezdetén láthatóvá vált a különbség a két tábor között, mind a választási programban, mind a szavazatok földrajzi megoszlásában. Az első forduló hozta az elemzők által előre jelzett helyzetet, a második forгатókönyve viszont csak részben valósult meg - a hivatalos eredmények elleni demonstrációkra emberek százezrei vonultak az utcákra Ukrajna több városában. A 2004. október 31-én megtartott első forduló győztese Viktor JUSCSENKO ellenzéki nyugat-barát elnökjelölt lett, aki közel fél százalékkal tudta megelőzni a hatalompárti és orosz-barát Viktor JANUKOVICSOT. Kettejük választási programja tartalmazott néhány gyökeresen eltérő tételt. Míg JUSCSENKO fontosnak tartotta a különböző európai és nyugati nemzetközi szervezetekbe való integrációt, JANUKOVICS egyértelműen kijelentette, hogy Ukrajnának nem kell csatlakoznia a NATO-hoz, az elsődleges cél pedig az Egységes Gazdasági Térség (EGT) létrehozása Oroszországgal, Fehéroroszországgal és Kazahsztánnal. A jelöltek által meghatározott irányvonalak kettéosztották az országot, valahogy úgy, ahogy a kozákság idején: Jobb- és Balparti Ukrajnára. Akkor a két — nyugati és keleti befolyás alatt álló — országrész két hetmannal rendelkezett, most viszont egy országban egy elnököt kellett választani. Egyébként a XX. században is volt erre példa, amikor Ukrajnának két fővárosa volt (Kijev és Harkiv), viszont az első világháború átalakította ezeket a viszonyokat.

A második fordulóban sokkal magasabb volt a részvételi arány, egyes keleti megyékben majdnem 100 százalékos. A Központi Választási Bizottság (KVB) hivatalos előzetes eredményei Viktor JANUKOVICS kormányfőt hozták ki győztesnek, ugyanakkor az exit-poll felmérések alapján Viktor JUSCSENKÓNAK kellett volna nyernie. A párhuzamos szavazatszámolás mindkét kampánystábnál saját győzelmet jelzett előre. Még a KVB által kihirdetett előzetes végeredmény nyilvánosságra hozatala előtt az ellenzék választási csalásról kezdett beszélni.

A nemzetközi megfigyelők — a FÁK tagállamaiból érkezetteken kívül — szintén a szavazatok tömeges meghamisításáról beszéltek.

Viktor JANUKOVICS győzelmére Vlagyimir PUTYIN orosz államfő gratulációval reagált, az USA, az Európai Unió és több nemzetközi szervezet pedig a szavazatok újraszámlálását követelte. A sajtó belpolitikai válságról kezdett beszélni, az országban kezdetét vette a narancsos forradalom. A kijevi Függetlenség téren több százezer ember demonstrált JUSCSENKO mellett, ők alkották a narancssárga tábor. Ezzel együtt JANUKOVICS támogatói is az utcára vonultak jelöltjük kampányszíneivel, a kék-fehérral. A két tábor békésen tüntetett egymás mellett, összetűzésekről nem érkezett jelentés. Ugyanakkor a kormánynak gondoskodnia kellett a rend fenntartásáról, ezért rohamrendőröket vonultatott fel az állami hivatalok elé. Nem sokkal ezután érkeztek az első hírek arról, hogy a különleges rendeltetésű erők (SPECNAZ) egy része átállt az akkori ellenzék oldalára, később pedig a rendőrök leengedett pajzsokkal álltak a tömeggel szemben. A rohamrendőrök engedékenységet jellemezte, hogy a tüntetők narancssárga szalagokkal kötötték tele pajzsukat.

Szerhij TIHIPKO, a kormányfő kampányfőnöke a választás első fordulója után kijelentette, hogy JANUKOVICS közel három százalékos különbséggel meg fogja nyerni a második fordulót. Miután a KVB kihirdette az előzetes végeredményt, a kampányfőnök jóslata beigazolódott. Viktor JUSCSENKO és csapata felszólította a tömegeket, hogy maradjanak az utcán, mivel a választást az ellenzék nyerte, viszont ezt a győzelmet meg kell védeni. A kormányfő ugyanakkor megjegyezte, hogy nincs rendkívüli állapot az országban, ezért nem látja értelmét a tömeges megmozdulásoknak. Az emberek viszont maradtak, és tanácsa ellenére a saját támogatói is egyre nagyobb számban vonultak fel Ukrajna városaiban.

A hasonló helyzetekben kulcsszerepet játszó erőszakszervezetek is bejelentést tettek a kijevi demonstrálók előtt. Az Ukrán Biztonsági Szolgálat (UBSz, ukrán nyelven: Sluzba Bezpeky Ukrayiny, SBU) és a rendőrség néhány magas rangú képviselője kiemelte, hogy legfontosabb feladatuk az ország lakosságának, területi egységének védelme. Olekszandr KUZMUK védelmi miniszter kijelentette, hogy a hadsereg semmiképp sem fordulhat a saját népe ellen. Az országban csak egy helyen — Csernyihiv városban — kellett a rendőröknek a tüntetők ellen könnygázzal és vízágyúval fellépniük. Felröppentek olyan hírek is, miszerint az orosz különleges rendeltetésű erők katonái érkeztek az ukrán fővárosba, ezt viszont cáfolta a védelmi miniszter és Oroszország ukrainai nagykövete, Viktor CSERNOMIRGYIN is. Külföldi közvetítők segítségével végül is tárgyalóasztalhoz ült Leonyid KUCSMA, Viktor JUSCSENKO és Viktor JANUKOVICS, a krízishelyzet megoldása viszont tovább várattott magára.

Az első váratlan fordulatot az Ukrán Legfelsőbb Bíróságnak a választási eredmények befagyasztásáról szóló bejelentése hozta. Nem sokkal ezután Donyeckben a városi és a me-

gyei vezetők közölték, hogy amennyiben megfosztják JANUKOVICSOT a győzelmétől, alkotmányos úton autonómiát fognak követelni az országon belül, föderatív állammá alakítva Ukrajnát. A Legfelsőbb Tanács (az ukrán parlament, ukrán nyelven: Verhovna Rada) rendkívüli ülésén a képviselők érvénytelennek nyilvánították a második forduló eredményeit. Ezután mindenki a Legfelsőbb Bíróság döntését várta. Közben az ukrainai tévécsatornákon olyan bejátszások jelentek meg, amelyekben a narancssárga és a kék-fehér tábor képviselői barátságban és egyetértésben demonstrálnak. A kisfilmek mondanivalója egyértelmű volt: senki sem kívánja az ország kettészakadását.

Az akkori államfő és a kormányfő is elítélte a keleti régió szeparatista törekvéseit. Az viszont fontos tényező, hogy az ország egyik része mást akar, mint a másik. Ilyen helyzetben nehéz megoldást találni: bármilyen döntés is születik, az ország egyik fele nem lesz elégedett. A külföldi sajtókiadványok szerint az Ukrajnában kirobbant narancsos forradalom valójában a Kelet és a Nyugat harca a befolyási területekért.¹³

Az objektív megítéléshez feltétlenül hozzátartozik, ha összefoglalom néhány elismert orosz politológus véleményét.

Igor BUNYIN szerint PUTYIN demonstratív látogatásokkal támogatta JANUKOVICSOT, ezzel szinte sugallta a választás kimenetelét, azonban nem számolt azzal, hogy jelenlétével még inkább JANUKOVICS ellen hangolja JUSCSENKO híveit.¹⁴ Szerinte JUSCSENKO nem eléggé karizmatikus vezető, leginkább egy tipikus pénzügyminiszterre hasonlít, mint egy az általa vallott értékek védelmében harcolni képes vezetőre.

Alekszej MAKARKIN, a Politológiai Intézet elemző részlegének vezetője szerint geopolitikai küzdelem folyik Ukrajnáért a Nyugat és Oroszország között. A balti országok csatlakozása után Moszkva mindenáron igyekszik megakadályozni azt, hogy Ukrajna kikerüljön az érdekszférájából.¹⁵

Oroszország és a Nyugat kapcsolataiban lehülés következett be az ukrán események kapcsán, bár Ukrajna kedvéért egyik fél sem akarta a jól működő gazdasági kapcsolatokat felrúgni. A politikusok, akik tisztában voltak a valós érdekekkel, tudták ezt, mégis a média szintjén sokkal élesebbnek tűnt az orosz-nyugati szembenállás, mint a reálpolitika szintjén. Oroszország ugyanakkor Ukrajnában sokat veszíthetett. Már az is, hogy a két fél között előre a Nyugat kezdett el közvetíteni, jelezte Moszkva pozícióvesztését.

¹³ Rácز Béla: Narancsos forradalom Ukrajnában, *Kárpátinfo* internetes hetilap, 2004. október www.karpatinfo.net, (letöltve: 2004.12.01)

¹⁴ Igor BUNYIN, a moszkvai székhelyű Politológiai Intézet vezetője. Idézet az ukrán Gala Rádió 2004. december 19-i adásában elhangzott telekonferencián készült jegyzet alapján.

¹⁵ Uo. mint 13.

Az ukrajnai események ösztönző hatással voltak az orosz ellenzékre is. Oroszországban azonban még nincsenek meg a feltételei az ukrajnaihoz hasonlóan erős ellenzék kialakulásának Putyin elnökkel szemben.

Alekszandr DUGIN politológus szintén a válság geopolitikai jelentőségét emelte ki. Értékelése szerint a fiatal ukrán állam még nem tudta meghatározni önazonosságát. Az események bebizonyították, hogy a lakosság egyik fele a Nyugathoz való gyors integrálódásban, míg a másik fele egy Oroszországgal való szoros unióban képzei el az ország jövőjét.¹⁶ „Ebben a helyzetben az ország egységét csakis egy mérsékelt, kiegyensúlyozott politika őrizheti meg, amely figyelembe veszi mindkét vektort. Utat mutathat KUCSMA politikája, akit nehéz lett volna oroszbarátnak nevezni, amikor Ukrajna nagy létszámú katonai kontingenst küldött Irakba.”¹⁷

A politológus Washington kezét látja abban a jól megszerkesztett forgatókönyvben, hogy az ukrán elnökválasztás okán egymásnak ugrasztják Brüsszelt és Moszkvát, és ezzel meggyengítik mindkét felet. Az Egyesült Államok ugyanis a saját világhatalmára nézve komoly veszélyt lát a kibontakozó szoros orosz-EU gazdasági-energetikai együttműködésben, ezért érdekében áll az orosz-EU viszony megrontása. A szakértő szerint Oroszország szomszédos államként a Brüsszel és Moszkva között lavírozó Ukrajna egységében érdekelt, míg a távoli Washington akár a polgárháborút sem fél megkockáztatni. Megítélésem szerint ezek a következtetések meglehetősen támadhatóak.

Lilija SEVCOVA, a moszkvai Carnegie Központ vezető tudományos munkatársa az elnökválasztás során játszott orosz szereppel kapcsolatban hangsúlyozza: „...a látványos támogatással Moszkva maga ellen haragította és az ellenzék oldalára állította a mérsékelt választók nagy részét is. Az ukrán események kulcsfontosságúak a FÁK-on belüli orosz befolyás mértéke szempontjából. Ukrajna nélkül ugyanis kudarcra vannak ítélve azok az orosz törekvések, melyek a volt szovjet köztársaságok közötti szoros integráció újraélesztését voltak hivatottak megvalósítani.”¹⁸

SEVCOVA szerint az ukrajnai események újra egységbe kovácsolják az Egyesült Államokat és az Európai Uniót, miután azok az iraki háború kapcsán eltávolodtak egymástól. Szerinte Oroszország és a Nyugat kapcsolatainak jövője attól függ, hogy a Kreml képes lesz-e az ukrajnai helyzet békés kimeneteléhez hozzájárulni. Ugyanis a Nyugat Moszkva értésére adta, hogy a további orosz támogatás az ukrán választási csalás fenntartásához elszigeteléssel fenyegeti Moszkvát.

¹⁶ 233/e/2004. sz. nyílt nagyköveti jelentés, Moszkva, 2004.november 29.

¹⁷ Uo. mint 16.

¹⁸ Uo. mint 16.

Leonyid KRAVCSUK, a független Ukrajna első elnöke úgy gondolta, hogy a választási törvény sorozatos megsértése vezetett a politikai válsághoz, hangoztatta, hogy minden politikusnak tiszteletben kell tartania és végre kell hajtania a Legfelsőbb Bíróság idevonatkozó döntését – mondta egy 2004 decemberi rádióinterjújában. A politikus szerint ez azt jelentette, hogy az elnökválasztási törvényben kell változtatásokat végrehajtani és új Központi Választási Bizottságot kell kinevezni.¹⁹

Georgij KRUSKOV, a Kommunista Párt parlamenti frakciójának a tagja úgy látja, hogy a Legfelsőbb Bíróság nem hozhatott más ítéletét, mivel nyilvánvalóvá vált a választásokon elkövetett tömeges csalás, amely lehetetlenné tette, hogy megállapítható legyen a nép valódi akarata. Véleménye szerint csak az Alkotmány és a választási törvény módosításával lehetett volna normalizálni a kialakult helyzetet. Kijelentette, hogy sok függ attól, hogy miben sikerül megegyeznie a kormánnyal a hivatalban lévő KRUSKOV elnöknek JUSCSENKO elnökjelölttel.²⁰ Érdekes volt megtapasztalni, hogy a NATO-felsővezetők rendszeres kijevi látogatása alkalmával KRUSKOV képviselő a pártállásától függetlenül, határozottan kiállt az országa NATO és EU-integrációja mellett.

Ivan ZAJEC, a „Mi Ukrajnánk” frakció tagja szerint a kormány azért akart alkotmányi reformot, hogy visszaéljen a megbízatásaival. Megítélése szerint a hatalom arra számított, hogy az alkotmányozási reformmal meggyengíti az ellenzékét, elhúzza, illetve ellehetetleníti a második választási forduló megismétlését.²¹

A Guardian brit napilap szerkesztőségi cikke az események kapcsán úgy vélte, hogy az ukrainai elnökválasztást nem Moszkva változtatta geostratégiai üggyé, hanem az Egyesült Államok, amely nem hajlandó felhagyni az Oroszország bekerítését célzó hidegháborús politikával, és a maga oldalára akarja rángatni az összes egykori szovjet köztársaságot.”²²

A vezető baloldali brit napilap elemzése szerint a Nyugat JUSCSENKÓT, az ellenzék jelöltjét favorizálta, minek következtében ömleni kezdett a pénz azokhoz a csoportokhoz, amelyek őt támogatták. „Ennél is provokatívabb volt azonban, hogy az exit poll felméréseket az amerikai és egyéb nyugati nagykövetségek finanszírozták.”²³

Naivitás azt felételezni, hogy JUSCSENKO mélyreható változásokat hozhat az ukrán politikában és a gazdaság kezelésében, ugyanis e két területen olyan geopolitikai és forrásbeli korlátokkal találja szembe magát, melyeket esélye sincs megváltoztatni.

¹⁹ Uo. mint 14.

²⁰ John Colston, a NATO főtitkár védelempolitikai és tervező helyettesének 2005 tavaszán tett kijevi látogatása alkalmával a szerző által készített jegyzetek alapján.

²¹ Uo. mint 14.

²² „Amerika áll az ukrainai tiltakozások mögött”, *Népszabadság Online* 2004. november 26. [A The Guardian cikkének átvétele]

²³ Uo. mint 15.

Az azóta eltelt néhány év perspektívájából el kell ismernünk, hogy az ilyen szélsőségeket sem nélkülöző cikk megalapozottan vélekedett, a következtetések beigazolódtak, az akkori ellenzék számára nyugatról érkező tetemes támogatás mértéke pedig később napvilágra került.²⁴

1.2. UKRAJNA FÜGGETLENNÉ VÁLÁSÁNAK BIZTONSÁGPOLITIKAI KIHÍVÁSAI

1991-ben megválasztották Ukrajna első elnökét, Leonyid KRAVCSUKOT, majd az Egyesült Államok elismerte az ukrán államot. A semmiből kellett létrehozni egy működő piacgazdaságot; ennek első lépéseiként 1991-ben és 1993-ban számos piacorientált reformot vezettek be. Adminisztratív tervekkel próbálták szabályozni az átmenetet, nem merték szabadjárá engedni a piacot, féltek a társadalmi zavargásoktól. Az ipari szektorban a gyártás drasztikusan csökkent, felgyorsult az infláció, a privatizáció során számos szabálytalanság volt tapasztalható és egy általános gazdasági összeomlás veszélye fenyegetett. A helyzetet súlyosbította a szovjet piacok elvesztése, a politikai instabilitás és a feketegazdaság virágzása. A feketegazdaság miatti adókiesések következményeként a kormánynak nem állt elég anyagi forrás a rendelkezésére a gazdasági reformok véghezvitelére.

1996-ban vezették be az új ukrán nemzeti valutát, a hrivnyát, ami valamennyire megfékezte az inflációt (1993-ban az inflációs ráta 10 000 százalékos, 1995-ben 380 százalékos, míg 1996-ban már „csak” 39 százalékos volt).

A vállalatokat néha egészen eredeti módon próbálták adófizetésre bírni. A miniszterelnök 1 500 vezető beosztású üzletembert behívatott katonai szolgálatra, egy Kijevtől 50 km-re található katonai táborba. Az üzletembereknek előadásokat tartottak, és filmeket mutattak különféle természeti katasztrófákról, valamint alaki gyakorlatokat és polgári védelmi feladatokat végeztek velük egészen addig, amíg azok végül még adót fizetni is hajlandók voltak, csak hogy hazakerülhessenek.

A legnagyobb feszültséget az orosz és ukrán kormány között a Krím-félsziget kérdése okozta. A félsziget 1954-ig orosz terület volt, amikor is egy politikai döntés után (HRUSCSOV) az Ukrán SzSZK-hoz került. A független Ukrajna megalakulása után 1992-ben a Krím-

²⁴ A történeti hűség tekintetében rendkívül releváns C. J. CHIVERS: „How Top Spies in Ukraine Changed the Nation's Path” c. írása a New York Times 2005. január 17-i számában, amelyben részletesen beszámol a nancsosi forradalom belső eseményeiről az Ukrán Biztonsági Szolgálat perspektívájából.

félsziget szeparatistái kikiáltották a Krím függetlenségét.²⁵ Ezt követően az Oroszországi Föderáció parlamentje a Krím-félsziget 1954-es átadását semmisnek nyilvánította, így vindikálva jogot arra, hogy visszakövetelje Szevasztopol kikötőjét, az ott állomásozó 350 hadihajóból álló Fekete-tengeri Flottával együtt.

Ukrajna ezt a döntést nem ismerte el, mire az orosz kormány megnehezítette az orosz gáz és kőolaj eljuttatását Ukrajnába.

Abban az időben csak annyi energia állt az ukrán gazdaság rendelkezésére, ami arra volt elég, hogy a legnagyobb gyárak ne álljanak le, fűtésre már nem jutott. A lakosság úgy segített magán, hogy kivágta a parkok fáit, a kiserdőket, és minden éghetőt eltűzelt.

A nehézségek, a fűtés hiánya, az életszínvonal csökkenése, a kelet-ukrajnai bányászok sztrájkjai arra kényszerítették az ukrán politikusokat, hogy igyekezzenek rendezni a legsúlyosabb problémákat. Ennek eredményeként Oroszország és Ukrajna miniszterelnöke, Csernomirgyin és Lazarenko 1997. május 28-án aláírta a Fekete-tengeri Flotta felosztására vonatkozó dokumentumot.²⁶ Ennek értelmében Oroszország 20 évig bérlő Szevasztopol két öblét (a négyből); a 20 éves bérleti idő meghosszabbítható. A bérleti díj 97,75 millió dollár. A bázisokon maximum 25 000 fő katonai személyzet állomásozhat, legfeljebb 22 vadászrepülővel és 132 harci járművel. A bérelt területen nukleáris töltet nem tartható. A 80-20%-os hajómegosztás miatt Oroszország 526,5 millió dollár államadósságot ír le.

Az ukrán belpolitika talán az egyik legszövevényesebb a világon. Folyamatosan változik, növekszik a szereplők száma, és új szabályok kerülnek be a játékba, ami időnként új érdekek mentén átszerveződik. Az érdekcsoportok regionális alapon tömörülnek, az egymással folyamatos harcban álló donyecki, dnyepropetrovszki és kijevi klánok uralják az ország gazdaságát és politikáját. Sem az említett trojka, sem a kisebb szerveződések nem alkotnak magukban homogén és bonthatatlan egységet, belvillongások és időszakos ellenségeskedések, harcok jellemzik őket.

A gazdasági és a társadalmi élet valamennyi területén megtalálhatóak ezek az érdekszövetségek, szinte képtelenség olyan szférát találni, ahol az egymással versenyző vetélytársakról ne lehetne kimutatni, hogy egyik vagy másik érdekszövetséghez tartoznak. A jelentősebb mobilszolgáltatók, bankok, energetikai központok, gyárak, kereskedelmi vállalatok, de még a futbalcsapatok is (elég a Dinamo Kijev, a Dnyepropetrovszk és a Sahtar Donyeck csapatok-

²⁵ KUCSMA 1994-es elnökké választásával rendeződni látszott a félsziget sorsa. KUCSMA a krími szavazatok 80%-át megszerezte. Később, 1995. március 31-én elnöki rendelettel közvetlenül a kijevi kormány alá rendelte a krími minisztertanácsot, ezzel megoldva a Kijev és Szimferopol közötti hatalmi viszályt.

²⁶ A korábbi, ideiglenes megállapodást a szakértők a híres borvidéken történt aláírás okán röviden Massandra szerződésnek emlegetik. Részletesen: Jurij Dubinyin: Historical Struggle for the Black Sea Fleet, Russia in Global Affairs, 2007/1 (2007 január) <http://www.eng.globalaffairs.ru/numbers/18/1095.html> (letöltve:2007. július 23)

nak a bajnoki címért folytatott örökös rivalizálására gondolni) valamelyik érdekszövetség részei. Ugyanúgy, ahogy a parlament széksorai vagy a vezetők, illetve tisztségviselők hovatartozása is hűen tükrözi az éppen aktuális erőviszonyokat az előbb említett három nagy valamint a kisebb, kevésbé jelentős (a harkivi és a lvivi) gazdasági-politikai érdekcsoportok között.

David Hoffman, a Washington Post moszkvai irodájának korábbi vezetője csupán az orosz oligarchák tevékenységének, a hatalom és pénz megszerzésére alkalmazott technikák ismeretetésével képes volt napjaink orosz társadalma teljes keresztmetszetét bemutatni a 2005-ben megjelent könyvében.²⁷ Ukrajna esetében erre én nem vállalkozhatom. A hazai szakértők egy csoportja nem tulajdonít jelentőséget az oligarchák tevékenységének, csupán érdekes színtelként tartják számon. A szakértők másik csoportja érzékeli és kutatja a többségében háttérben meghúzódó politikai-gazdasági összefonódások lényegét, a politikai események kimenetére gyakorolt hatásait. Jómagam az utóbbiakkal egyetértve megkísérlem egy rövid összefoglaló elemzésen keresztül bemutatni az egyes ukrán csoportosulásokat, amelyek a hatalmi és gazdasági erejüknel fogva hatással lehetnek Ukrajna védelmi, biztonsági szférájára is.

A donyecki csoport

A Szovjetunió megszűnése és az Ukrajna függetlenné válása utáni években Moszkva már, Kijev pedig még nem tudott hatni a Donyeck-medence eseményeire, az újkeletű állam akkor messze leggazdagabb régiójára. Kezdetben a donyeckiek csak az üzlettel törődtek, nem fordítottak különösebb gondot a politikai pozícióik erősítésére. A helyzet akkor változott meg gyökeresen, amikor KUCSMA került az elnöki székbe. Feltörekvő üzletemberek nyílt harcot folytattak a donyecki privatizálandó állami vagyon birtoklásáért.

Később új generáció született a Donyeck-medencében: megalakult a Donyeck-i Ipari Szövetség, melynek nevével a hazai gazdasági élet szereplői is megismerkedhettek, miután a Dunaferr eladásánál az ukránok tették a legjobb ajánlatot, így már a dunaújvárosi vasmű is az érdekeltségeiket erősíti.

Egy hallgatóságos egyezmény szerint Donyeck nem politizál, Kijev pedig nem próbál betörni a helyi gazdasági érdekszférába. Jó viszony alakult ki a kijevi és donyecki csoportok között, minek hatására a tradicionálisan „vörös” Donyeck — meglepetésre — KUCSMA elnök mellé állt az 1998-as, illetve a 2002-es választásokon is. A 2002-es választások másik meglepetéseként a donyecki körzet volt az egyetlen, ahol KUCSMA elnök pártja győzelmet aratott. Ezzel Donyeck újfent azt üzent az elnöknek, hogy igenis sorsdöntő erő van a kezében: képes arra, hogy a választásokat egyik vagy másik irányba eldöntse.

²⁷ David E. Hoffman: *Oligarchák, erő és hatalom az új Oroszországban*. Budapest, 2005, Századvég Kiadó, pp. 698

A dnyepropetrovszki csoport

A független Ukrajna vezetése az ezredfordulón a dnyepropetrovszki elitből állt. A régió gazdasági alapját az egymással kapcsolatban álló és közös vezetés alatt funkcionáló hadiipari komplexumok adták. A Szovjetunió felbomlása után a dnyepropetrovszkiak helyzete gyengült a kijevi vezetésben, de befolyásuk csökkenése időszakosnak bizonyult, hiszen már 1992 őszén miniszterelnök lett a JuzsMas²⁸ elnöke, Leonyid KUCSMA.

A Dnyeper-menti csoport politikai alapját Ukrajna Munkáspártja (Trudova Ukrajina) adta, amely baloldali, oroszparti tömörülés. A csoport a befolyását legfőképpen a volt elnök legszűkebb köréhez tartozó két személyiségének, Viktor PINCSUKNAK (KUCSMA veje) és Andrij DERKACSNAK (KUCSMA köréhez tartozó politikus) köszönheti.

Viktor PINCSUK annak idején aktív szerepet vállalt Pavel LAZARENKO²⁹ projektjeiben, ám 1997-ben váltott és elfordult LAZARENKÓTÓL.

A kilencvenes évek közepén Pavel LAZARENKO elkezdett egy saját dnyepropetrovszki struktúrát létrehozni, befolyása alá vonta az energetikai szektort, megcsapolta a költségvetést. Csak amikor szembefordult KUCSMÁVAL, kezdte el az ügyészség a nyugati sajtó által már kitalált korrupciós ügyeit tárgyalni. Végül pénzmosásért ítélték el és börtönözték be az Egyesült Államokban.

Julia TIMOSENKO vette át tőle a stafétabotot, aki kezdetben ellenzékben maradt. 1995-97 között az „Egységes Energiarendszer Ukrajnában” (EERU) elnevezésű csoport vezetője volt, mely 10 milliárd dolláros éves forgalmat bonyolított le (ez több, mint a magyar állami költségvetés fele). Szorosan együttműködött az orosz Gazprommal, és megoldotta a türkmén gáz Ukrajnába való exportját. Julia TIMOSENKO energetikai ügyekért felelős miniszterelnök-helyettes volt, később hónapokat töltött sikkasztás miatt — követői szerint politikai okokból — börtönben, majd KUCSMA elnök lehangosabb ellenzéke lett. Nemzeti frontja mérsékelten nacionalista pártokat tömörít. TIMOSENKO helyzete nem egyszerű: a dnyepropetrovszki klánhoz tartozik, de gyakorlatilag a csoporton belül gyakran elszigetelődik. A 2007 szeptemberi parlamenti választáson a róla elnevezett választási tömörüléssel és „áttörés” nevezetű programjával meglepetésszerű jó eredményt ért el, így ő alakíthatott kormányt.

A kijeviek, azaz az SZDPU(o)³⁰ — Egyesült Szociáldemokrata Párt

Az SZDPU(o) egyike Ukrajna legerősebb pártjainak, alapvetően a MEDVEDCSUK-SZURKISZ tengely fémjelezte gazdasági-politikai csoportra épült, amely KUCSMA volt elnök

²⁸ Akkori nevén: Juzsnoe Tervezőiroda, mai nevén: Pivdenmas Tervezőiroda.

²⁹ Pavel Lazarenko dnyepropetrovszki kormányzó volt. Dollármilliókat fordított Kucsma választási kampányára, amiért 1996-ban miniszterelnöki kinevezést kapott.

³⁰ Egyesített Ukrán Szociáldemokrata Párt, zárójelben az egyesített kifejezés.

táborához tartozott. Politikai nyilatkozataik szerint az igazi szociáldemokrácia megvalósítására törekednek Ukrajnában, ellenben az elemzők véleménye szerint az SZDPU (o) pártnak sem a szocializmushoz, sem a demokráciához nincsen semmi köze, az egyesülés tulajdonképpen kisebb és nagyobb üzleti érdekek mentén szerveződött csoportok érdekközössége.

A médiában igen erős állásokat foglal el az SZDPU(o), a közszolgálati UT1 televíziós csatornát is ellenőrzésük alatt tartják.

A Dinamo Kijev labdarúgócsapat — nemzetközi sikerein túl — sokkal több egy futballklubnál. Az egyesület neve egybeforrt a SZURKISZ testvérekével. Hrihorij SZURKISZ volt az első Ukrajnában, aki felismerte, hogy a sport (főleg a foci) nyereséges üzlet is lehet. A Dinamo Kijev meglepő üzleti sikereket hozott, már a 90-es évek közepére több különböző üzleti vállalkozás és érdekeltség hatókörébe került. A kijevi csoport másik fő érdekeltségi területe az energetikai szféra. 2002-ben Konsztantyin GRIGORISIN, az SZDPU(o)-hoz közelálló orosz üzletember lépéseinek eredményeképpen a Dinamo Kijev-csoport óriási befolyásra (és természetesen részesedésre) tett szert az egyes régiók energiaközpontjaiban. Napjainkban ez a csoport tartja ellenőrzése alatt a benzin és más olajtermékek piacának jelentős részét Ukrajnában.

Érdekes jelenség a palettán Jevhen MARCSUK volt védelmi miniszter személye, akit az SZDPU(o)-hoz közeli politikusnak tartanak. MARCSUK túlélte valamennyi „erőszak-miniszter” távozását, három nagy politikai krízist, a MELNYICSENKO-féle hangfelvétel-botrányt, a „GONGADZE-gate”-et és azt is, hogy törvénytelen fegyverkereskedelemmel vádolták meg.³¹

³¹ Georgij Gongadze, az Ukrainszka Pravda című internetes újság szerkesztője 2000. szeptember 16-án tűnt el. Eltűnése után két hónappal, november 3-án egy Kijev melletti erdőben találtak egy fej nélküli, savval leöntött férfitestet. Az orvosszakértői vizsgálatok megállapították, hogy a holttest valóban Georgij Gongadzéé. A gyilkosság brutalitását jelzi, hogy Gongadzénak nemcsak a fejét vágták le, hanem ujjait is mindkét kezéről és lábáról. A levágott fej mind a mai napig nem került elő. Az ügy nagy politikai vihart kavart Ukrajnában, ahol 2000 decemberétől 2001 májusáig az ellenzék által szervezett tiltakozó akciókon több tízezer követelték Leonyid Kucsma ukrán elnök lemondását. Mikola Melnyicsenko őrnagy, az elnöki testőrszolgálat egykori tagja, aki annak idején azokat az elhíresült hangfelvételeket készítette Leonyid Kucsma államfő dolgozószobájában, amelyek bizonyítják, hogy Kucsmanak köze volt Georgij Gongadze újságíró, az Ukrainszka Pravda szerkesztőjének meggyilkolásához. Az államfőt kompromittáló titkos hangfelvételek — bennfentes szakértői vélemények szerint — egyértelműen bizonyítják, hogy az elnök adott megbízást az újságíró elhallgattatására. A kazetták felbukkanása óta Melnyicsenko őrnagy külföldön bujkál az esetleges megtorlástól tartva. Félelme nem alaptalan; az ügyben érintett volt belügyminisztert 2005. március 4-én halva találták két golyóval a testében. Az első hivatalos tájékoztatás öngyilkosságról szólt, azonban a törvényszéki orvosszakértők állítása szerint abban az esetben, ha valóban öngyilkosság történt, az első lövést követően Kravcsenko már nem lett volna képes újabb lövést leadni a halántékára. A törvénytelen fegyver- és katonai eszköz eladások Kolcsuga-botrány néven váltak ismertté. A Kolcsuga név az Iraknak eladott ukrán radarrendszerekre utal, melyek a szakértők szerint a lopakodó bombázókat is felderíti. Az ilyen törvénytelen fegyvereladásokat 2002-ben az Egyesült Államok joggal nevezte barátságtalan lépésnek.

A harkivi csoport

Harkiv nem csupán az ország második legnépesebb városa, 1934-ig főváros volt (az akkori Ukrán SzSZK-ban), ezért a társadalom széles rétegei számára ma is az „igazi fővárost” jelenti. A harkivi elit befolyását tekintve mégis elmarad a donyeckitől és a dnyepropetrovszkitól.

A harkivi régió volt a gépgyártás központja már a szovjet időkben is. A harkivi térségnek az exportból való részesedése 2-3-szor kisebb, mint lakosságának az ukrán népességen belüli aránya. A gazdaság fellendülését azonban az exportorientált iparágak hozhatják meg, emiatt a politika is a fémgyártással fonódik egybe, erre épülnek a donyecki és dnyepropetrovszki klánok.

A gépgyártás a függetlenség előtti vezetők kezében maradt, akik harcolnak az állami támogatásért, és közben leépül az iparág. Ezért a harkiviak figyelme a gyorsabban megtérülő befektetések – a kereskedelem, pénzügy, média – felé fordult. Ezek a gazdasági tevékenységek nem teszik lehetővé a vetélytársakéhoz hasonló hierarchiák kiépülését. A harkivi üzletemberek közül csak Olekszandr JAROSZLAVSZKIJRE (az UkrSzipBank elnökére) lehet mondani, hogy igazi „klánvezér”. A bank szervezetében összpontosulnak a harkivi üzleti körök, ez vált az érdekcsoport központjává.

A lvivi³² csoport

A lvivi csoport abban különbözik a donyecki és dnyepropetrovszki csoportoktól, hogy forráshiányosabb keleti társainál. A régió ipari óriásai tönkrementek, viszont a kulturális élete az európai hagyományokra épülve virágzik. A lvivi klán rend szerint a kijevei, a dnyepropetrovszki vagy a donyecki érdekszövetség befolyási körébe tartozott. Ennek az a magyarázata, hogy a helyi erők nem tudták az anyagi forrásokat maguk kiaknázni és kihasználni. Mint egész Ukrajnában, itt is igen erősen jelen van az orosz tőke és az orosz gazdasági érdek.

Szergej KARAGANOV³³, az International Herald Tribune-ben 2006 július 20-án megjelent cikkében ugyan elismeri Ukrajna azon jogát, hogy csatlakozhat bármilyen szövetséghez, amelyhez csak akar, viszont nem kis iróniával hozzáteszi: Ukrajna vezetői időnként irracionálisan cselekszenek (utalva az elkötelezett nyugati integrációra,) esetenként akár öngyilkos döntésektől sem riadnak vissza.

³² Lviv (Львів ukránul; Львов oroszul; Ljvó magyarul; Lemberg németül) Bár a városnak van magyar neve, a magyar nyelvű írott források a Monarchia örökségének megfelelően gyakrabban használják a német Lemberg változatot, a magyar név alig ismert.

³³ Szergej KARAGANOV a moszkvai független Kül- és Védelempolitikai Bizottság elnöke. Az idézetek a szerző fordításai.

Szerinte Ukrajna NATO mellett elkötelezett politikai vezetése sohasem bízott az ukrán önálló államiságban, viszont a hatalmas Oroszországgal sem akart versenyezni, így az ország vezetését a Washingtonnal kötött politikai és katonai szövetség támogatásával kívánta fenntartani.

KARAGANOV szerint a Nyugat motivációinak többsége is érthető. A nyugati befolyási övezet kiterjesztése, újabb amerikai elkötelezettségű térség elfoglalása az instabil és ütközőzónaként elhelyezkedő Ukrajnában, ezzel ráadásul újabb szavazatok elnyerése a kelet-európai emigránsok köréből. Azonban az amerikaiak és a nyugat-európaiak többsége nem gondolja, hogy a NATO-nak Ukrajna irányába kellene terjeszkednie. KARAGANOV véleménye szerint Oroszország és Ukrajna formális határokkal rendelkezik, amelyek esetenként csak a térképen, illetve a nagyzsebb városok elképzeléseiben léteznek. A NATO-tag Ukrajna valós ütközőzónává válna, annak minden szögesdrótjával és problémáival együtt. A hegyek stratégiai pontokká alakulnának, a két ország között ingázó munkavállalók milliói veszítenék el állásukat, a kétoldalú kereskedelem befagyna, családok milliói szakadnának ketté. Oroszország megszüntetné a számtalan fontos, közös projektet és együttműködést, a szétválasztott nemzet szindromájából eredő konfliktusok terjednének a régióban.

A szerző a cikkében kifejti, hogy Ukrajna vezetői nem értik meg azt, hogy Oroszország nem Szerbia. Ukrajna többszörösét fogja elszenvedni annak, mint az oroszok. Az instabilitás új veszélyeket szülhet, mint az iszlám terrorizmus megjelenése a határokon belül. Ukrajna nagyon sokat fog veszteni, és olyan dolgokat fog nyerni, mint a bizonytalanság, a tömegpusztító fegyverek, terroristák és radikálisok.

KARAGANOV példaként említi, hogy 1992 novemberében a volt védelmi miniszter; Jevgenyij SAPOSNYIKOV marsall reményét fejezte ki arra vonatkozólag, hogy a FÁK tagországai közötti együttműködés olyan közös biztonsági egyezményt fog eredményezni, mint a NATO; a tagországok egyesíteni fogják a haderejüket.

Napjainkig azonban mindez Moszkva reménye maradt, igazából nem sikerült létrehozni effektív gazdasági, kereskedelmi, pénzügyi, vagy kül- és védelempolitikai együttműködési kereteket sem.

A veszélyekről és fenyegetettségről szólva a fenti leíró részt követően összefoglalom Ukrajna jelenlegi kihívásait, — nem szólva az olyan alapvető problémákról, mint a krími szeparatizmus veszélye, a Fekete-tengeri Flotta rendezettnak mondható, azonban mégis folyamatos feszültséget szító helyzete — annak okán, hogy az utóbbi komplexebb problémákat a későbbi fejezetekben részletesen elemzem.

Ukrajna nemzetbiztonságát — mint napjainkban több államét is — a terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem, a szervezett bűnözés és korrupció, az illegális migráció, az energia-

forrásokért folytatott küzdelem, az ember által előidézett katasztrófák, különböző vallások közötti konfliktusok, az ország lakosságának jelentős csökkenése és hasonló demográfiai problémák veszélyeztetik. Ukrajna geopolitikai helyzete a külső tényezőktől nagyfokú függőséget eredményez, melyeket jelentős ráhatással, reakcióval lehet csak egyensúlyban tartani; így nem tarom célszerűnek Ukrajna esetében különválasztani a külső és belső tényezőket.

Az ukrán biztonságpolitikai műhelyek nézőpontjait elemezve megállapítottam, hogy napjainkban az ukrán politikai elit a legjelentősebb potenciális fenyegetettségnek azt a nyomást tartja, mely a nemzetközi arénában a gazdaságra, a politikára, a kultúrára és az információáramlásra gyakorol hatást. Mindezek menedzselése, a prioritások eldöntése jelentős terheket ró a biztonságpolitikai szellemi műhelyek tevékenységére – véli Oleksij POLTORAKOV, az Ukrán Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács alárendeltségében működő Nemzetközi Biztonsági Problémákkal foglalkozó Nemzeti Hivatal vezető tanácsadója.

A kutatóközpontok tanulmányainak elemzése arra enged következtetni, hogy Ukrajna dinamikusan változó geopolitikai, külpolitikai irányvonala egyértelműen az európai és euroatlanti integráció felé mutat. Az EU és a NATO a regionális biztonság legmegbízhatóbb bázisa, így Ukrajna egy európai politikai-gazdasági közösségbe integrálódva képes lenne realizálni érdekeit, fejlődni, közelebb kerülni az európai értékek képviseléséhez.

Az euro-atlanti integráció elősegítené egy hatékony haderő létrehozását, csökkentené a potenciális fenyegetettséget, megteremthetné az ambíciók és a finanszírozhatóság egyensúlyát.

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt a kockázatot, mely szerint Ukrajna NATO-csatlakozásának felgyorsítása — anélkül, hogy az EU-csatlakozás időkeretei láthatóvá válnának — jelentősen veszélyeztetné a politikai stabilitást, a nemzeti konszenzust, növelné az ukrán társadalom kettészakadásának folyamatosan kitapintható veszélyét.

1.3. A NATO-UKRAJNA KÖZELEDÉS OKAI

1.3.1. A NATO–Ukrajna kapcsolatok története

A NATO–ukrán kapcsolatok közvetlenül Ukrajna 1991-es függetlenné válása után kezdődtek. Mindez 1992 januárjában történt, amikor Ukrajna képviselői első alkalommal vettek részt az Észak-atlanti Együttműködési Tanács (NACC) egyik magas szintű munkacsoportjának ülésén.

A NATO–ukrán kapcsolatok történetének egyik jelentős eseménye — mondhatnánk második fejezete — volt, amikor 1997 júliusában a NATO madridi csúcsertekezletén Leonyid KUCSMA ukrán elnök aláírta a NATO és Ukrajna megkülönböztetett partnerségéről szóló Chartát.

2003. december 5-én a NATO-Ukrajna Bizottság soros ülése után tartott sajtótájékoztatón a NATO–ukrán kapcsolatok további alakulására vonatkozó újságírói kérdésre válaszolva az akkori NATO főtitkár, Lord ROBERTSON kijelentette: „...az előttünk álló isztambuli NATO csúcsertekezleten új minőségű NATO-Ukrajna kapcsolat veszi kezdetét. Az Ukrajna által elért fejlődés visszatükröződik az új típusú kapcsolatban, s ez a téma lesz az egyik legfontosabb tárgyalandó a főbb kérdések közül.”³⁴

Ilyen és hasonló kijelentések után, az egyre inkább elmélyülő amerikai–ukrán kapcsolatok és a növekvő méretű nyugati támogatás eredményeként eufórikus hangulat alakult ki, pontosabban megalapozatlan elvárások születtek.

A meghívott delegáció szintjét a felfokozott elvárások és remények következményeként 2004-ben az isztambuli csúc idején Kijevben túlértékelték, így az ukrán delegáció tagjaként Viktor JUSCSENKO, ukrán elnök, Viktor JANUKOVICS, miniszterelnök, Borisz TARASZJUK, külügyminiszter, Anatolij HRICENKO, védelmi miniszter, valamint Konsztantin MOROZOV, az ukrán NATO-képviselő vezetője látogatott el Törökországba.

A csúcsertekezlet azonban érdemben nem tárgyalta az ukrán tagság kérdését, így ezek után az ukrán külpolitika irányítóinak kiábrándultságánál csak a katonai vezetés frusztráltsága volt nagyobb.

Hosszabb szünet után megkezdődött a felkészülés a következő, rigai csúcsertekezletre. A kijózanodást mutatja JUSCSENKO elnök deklarációja, miszerint a stratégiai cél a NATO-val való további együttműködés (nem a csatlakozás!). A 2006. november 28-29-i NATO-

³⁴Questions and answers at the press conference by NATO Secretary General, Lord Robertson and Kostyantyn Gryshchenko, Minister of Foreign Affairs of Ukraine following the meeting of the NATO Ukraine Commission at the level of Foreign Ministers, Brüsszel, 2003. december 5.
<http://www.nato.int/docu/speech/2003/s0312051.htm> (letöltve: 2007. 03. 20.)

csúcstalálkozó után elfogadott nyilatkozatban az ukrán delegáció a következő biztatást kapta:³⁵

„Megerősítjük, hogy a Szövetség folytatja az intenzív párbeszéd programjait Grúziával és Ukrajnával, melyek az aspirációval kapcsolatos összes politikai, katonai, pénzügyi és katonai területet felölelik... Hangsúlyozzuk a NATO-Ukrajna Charta fontosságát ... Nagyra értékeljük Ukrajna lényegi hozzájárulását a közös biztonság megteremtéséhez, valamint a regionális biztonság megszilárdítása érdekében kifejtett tevékenységét ... Bátorítjuk Ukrajna további hozzájárulását a regionális biztonsághoz. Elkötelezetten, a gyakorlati együttműködés útján támogatjuk a hosszú távú reformokat, nevezetesen a nemzetbiztonság és a védelmi szektor reformját, valamint a hadiipar átalakítását és a korrupció elleni harcot.”

A NATO és Ukrajna 2007 júliusában ünnepelte a Szövetség és Ukrajna vezetői által aláírt Charta tizedik évfordulóját. Az évforduló jó alkalmat biztosított mindkét fél részére a visszatekintésre, értékelésre. A NATO vezetése úgy ítélte az eltelt tíz évet, hogy a kapcsolat azóta fokozatosan fejlődött, és számos területen létrejött a párbeszéd és együttműködés hálózata. Ukrajna különösen jelentős hozzájárulónak bizonyult az euro-atlanti biztonsághoz a NATO-vezette műveletek keretében. A kapcsolatok jelentős elemét képezi a NATO, valamint az egyes tagállamok bilaterális kapcsolatán keresztül Ukrajnának nyújtott támogatása a jelenleg is zajló reformfolyamatok eredményessége érdekében, elsősorban a védelem és biztonság területén. E reformok létfontosságúak Ukrajna demokratikus fejlődése és azon céljának megvalósítása szempontjából, hogy jobban integrálódhasson az euro-atlanti struktúrákba. A jelenleg folytatódó intenzív párbeszéd programja nem garantálja a Szövetséghez való csatlakozásra szóló meghívást, és nem befolyásolja a Szövetség ezzel kapcsolatos esetleges döntéseit

Ukrajna részéről Volodimir HANDOGI külügyminiszter-helyettes, a NATO-képviselő korábbi vezetője vett részt a kijevi NATO Információs és Dokumentációs Központ által szervezett megemlékezésen. Az ünnepségen elhangzott, hogy tovább kell folytatni az ukrán polgárok tájékoztatását a NATO jobb megismertetése érdekében, valamint kiemelten szükséges kezelni Ukrajna aktív hozzájárulását a NATO-vezette műveletekhez.

A NATO-Ukrajna kapcsolatok legfontosabb eseményeit az 1. számú táblázat szemlélteti (112. oldal).

³⁵ Riga Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006 <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm> 2007. 05. 29

1.3.2. A NATO és az Ukrán Védelmi Minisztérium együttműködésének szinterei és perspektívái

A NATO-ukrán kapcsolatok elsősorban a többnemzetiségű fórumok igénybevételével, politikai és biztonsági területeket felölelve a következő eszközökön keresztül valósulnak meg:

- 1) Észak-atlanti Együttműködési Tanács (1997. május 25-ig);
- 2) A védelmi kérdések, a katonai együttműködés és a békefenntartás feladatai, Euroatlanti Partnerségi Tanács;
- 3) 1997 szeptembertől a kapcsolat a legmagasabb fórumon, azaz az akkori 19+1 formátum szintjén, jelenleg a 26+1, NATO-Ukrajna Bizottság szintjén realizálódik.

A napi munkakapcsolat — elsősorban a katonai kapcsolat — megtestesítője és eszköze a brüsszeli NATO-központ Manfred WÖRNER épületében elhelyezkedő Ukrán Misszió, valamint a Kijevben az ukrán vezérkar épületében lévő NATO Összekötő Iroda.

A NATO-Ukrajna kapcsolatok céljai, feladatai és kiemelt területei:

- 1) A fegyveres erők civil-demokratikus felügyeletét biztosító hatékony és átlátható eszközök megteremtése.
- 2) A védelmi tervezés olyan hatékony rendszerének megteremtése, amely biztosítja a reform prioritásai és a fegyveres erők fejlődése közötti összhangot.
- 3) A NATO-ukrán katonai kapcsolatok további fejlődésének biztosítása az együttes tervezés, a kiképzés és a gyakorlatok tervezése és végrehajtása, a békefenntartó képességek, a kutatás-mentés, a humanitárius segítségnyújtó műveletek területén, nem kizárva a később felvetődő egyéb területeket sem.
- 4) Hosszútávon olyan fegyveres erők létrehozása, amely interoperábilis a NATO-tagállamok fegyveres erőivel.

Az 1997-ben aláírt, a NATO és Ukrajna közötti megkülönböztetett partnerségi kapcsolat-ról szóló Charta a legmagasabb szintre emelte a két fél kapcsolatát. Azóta rendszeresen jóváhagyásra kerülnek a céltervek, katonai együttműködési tervek és az Egyéni Partnerségi Program.

A 2. számú táblázat összefoglalja Ukrajna részvételének főbb állomásait a PfP programban (114. oldal).³⁶

A tervezési és felülvizsgálati folyamat (PARP) harmadik, 2006-ig tartó szakaszában kiemelt feladatként kezelték a humán és technikai interoperabilitás magas szintre emelését a NATO-vezette békefenntartó műveletekben való együttműködés támogatása érdekében. Az

³⁶ Az adatok a <http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=en&part=cooperation&sub=participation> (letöltve: 2007. február 27.) honlapról származnak, valamint a személyes részvétel tapasztalatain alapulnak.

interoperabilitás kiemelt céljai a harcászati, harcászat-hadműveleti szintű szervezetek voltak (3. számú táblázat a 115. oldalon).

A Szövetséges csapatok esetében a védelmi tervezésben haderőtervezési célkitűzéseket (Force Goals) alkalmaznak, ezért a korábbi interoperabilitási célkitűzések helyett Ukrajna ún. partnerségi célkitűzéseket (Partnership Goals, PG) kapott, amelyek igen közel állnak a NATO általános követelményeihez.

Az Ukrán Fegyveres Erők (UFE) átszervezése

1991-ben Ukrajna olyan fegyveres erőket örökölt, amelyet jelenlegi partnerei, a NATO-tagországok ellen irányuló háborúra terveztek. Megörökölték a belbiztonsági erőket is, amelyek a totalitárius rendszer védelmére voltak hivatottak a belső ellenséggel szemben. Napjainkban sokan látják, hogy ezt az örökséget mennyire fontos megreformálni. A civil társadalom is érti, hogy Ukrajna katonai és biztonsági erőinek funkcióját, képességét és szellemiségét át kell alakítani, mert az új biztonsági kihívásoknak képtelenek lesznek megfelelni, sőt súlyos károkat is okozhatnak az országnak.

Ukrajna első Nemzetbiztonsági Koncepcióját, amelyet a Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács elemzőkből álló stábjába állított össze a Tanács akkori titkára Vologyimir HORBULIN vezetésével, a parlament 1997 januárjában fogadta el.³⁷

A koncepció kinyilvánította, hogy olyan helyzetben, amikor az állam és a társadalom gyenge lábakon áll, elsődleges a helyi válságok, vészhelyzetek és konfliktusok megelőzése és megoldása, valamint annak a megakadályozása, hogy ezeket a belső vagy külső szereplők kihasználhassák. A kilenc nemzetbiztonsági kihívásból a koncepció a civil társadalom megerősítését jelölte meg elsőként, mint legfontosabb feladatot. Ez a megállapítás lényegi eltérést mutat a korábbi, a totális háborúra való felkészítéstől és szellemiségtől.

2003 júniusában a Rada egy frissített és részletesebb dokumentumot fogadott el. Ez a nemzetbiztonság alapjairól szóló törvény. Kevésbé átfogó, mint elődje, de kellő figyelmet fordít a torz gazdasági szerkezet, a működésképtelen államhivatalok, a nagymértékű bűnözés és az állammal szembeni fenyegetések közötti összefüggésekre. Kritizálja az állam teljesítményét sőt a kormányzaton belüli személyek felelősségét is felveti. A dokumentum kijelenti, hogy a reform az egész biztonsági szektor számára nagyon fontos. A reform végrehajtására szakaszosan került sor. Az átalakítás első lépéseként a fegyveres erők, a belügyminisztérium és a biztonsági szolgálatok állományát jelentősen csökkentették, és jelentősen átalakították alárendeltségi viszonyait.

³⁷ Részletesen lásd: NATO tükrök, James Sherr: Cikkekben előre. A szerző a Konfliktus Tanulmányok Kutatóközpontjának munkatársa Camberley-ben. www.nato.int/docu/review/2003/issue3/hungarian/art4.html

Visszalépve az időben; Leonyid KUCSMA elnökké történő második újraválasztása után egy csoportot nevezett ki, amely a védelmi reformokkal foglalkozott. Ennek az elnöki tisztét az akkori védelmi miniszter, Olekszandr KUZMUK hadseregtábornok és az NSDC akkori titkára, az a Jevgenyij MARCSUK töltötte be, akinek nevével már a Massandra-szerződés elemzésekor találkoztunk. A szakértői csoport munkájának eredményeként létrejött a fegyveres erők reformjának programja a 2001-2005 közötti időszakra, amelyet KUCSMA elnök 2000. július 28-án hagyott jóvá.

A program akkor csalódást okozott többek között a haderőcsökkentés terén. Ukrajna fegyveres erőinek létszáma 2001 januárjában 310 000 katona és 90 000 civilből volt, amelyet a reform végére 295 000 katonára és 80 000 civilre akartak csökkenteni. Ezek a szám adatok a csekély hatásuk miatt a reform igazi hívei számára lehangelőek voltak.

Az állami program ugyanakkor nem intézkedett a harcokcsik, páncélozott harcjárművek és lövegek nagy arzenáljáról. A haderő tervezett szerkezete továbbra sem volt összhangban a gazdasági realitásokkal.

A rideg gazdasági valóság rádöbbsentette a szakértőket, ha nem reformálják meg Ukrajna katonai és biztonsági erőit, az kárt okozhat a nemzetbiztonságnak.

2002 januárjában KUZMUK védelmi miniszter utódja Volodyimir SKIDCSENKO hadseregtábornok lett. Még ebben az évben a programot két, radikális változásokat hozó dokumentummal, a fegyveres erők 2010. évi koncepciójával és a fegyveres erők szerződéses állományúvá alakításának állami programjával egészítették ki.

A szakértők tanulmányozták annak a lehetőségét, hogy miként lehetne a fegyveres erők létszámát még drasztikusabban csökkenteni.

A reform második hullámát, a NATO és Ukrajna közötti kapcsolat fordulópontját a megkülönböztetett partnerségről szóló Chartának a madridi csúcsalálkozásán, 1997 júliusában történt aláírása jelentette. Az együttműködés már a Charta aláírása előtt is példátlan méreteket öltött. A megelőző években Ukrajna a NATO-t olyan eszköznek tekintette, amelynek segítségével szorosabb kapcsolatot alakíthat ki Európával. Az ország azonban 2002 előtt a NATO-tagságra hivatalosan nem törekedett.

Kucsma elnök a fegyveres erők reformjának és fejlesztésének 2001-2005. évi programját felülvizsgálatra átadta a NATO-főparancsnokságnak. Ettől kezdve a létrehozott közös védelmi munkacsoport (JWGDR) lett a kapcsolattartás központi eleme. Ukrajna nemzetvédelmi reformra vonatkozó célkitűzéseket határozott meg a NATO-felülvizsgálathoz, és a kapcsolat a strukturált auditálás és konzultáció jellegét vette fel, amelyet a NATO kijevi összekötő irodája támogatott és irányított.

Csaknem 20 000 katona vett részt a béketámogató tevékenységekben, a többségük NATO vezetés alatt. A tisztek képzését euro-atlanti irányba átalakítják; a NATO-t bemutató tanfolyamokat szerveznek, és a totális háború helyett a helyi konfliktusok megoldására, a békefenntartó feladatokra készítik fel őket.

A pacifista nézeteiről ismert CSAPODY Tamás az egyébként kitűnő könyvében³⁸ — véleményem szerint — eltúlozza a tervezett bővítés várható negatív következményeit.

„A bővítéssel nemcsak a csatlakozó Kelet-Közép-Európa országainak sorsa dőlhet el, hanem a csatlakozó kelet-európai államok és a volt Szovjetunió utódállamainak a sorsa is. Ezáltal, ami az egyik oldalon a nyugathoz tartozást, az a másik oldalon a nyugattól való végleges leszakadást és az orosz érdekszférába besorolást jelenti majd ... Ukrajna integrálódási iránya eleve meghatározott lesz, keleti integrálódása esélye megnő” – írja a szerző.

CSAPODY korrekt módon ítéli meg, hogy Ukrajna geopolitikai helyzetéből, az ország potenciáljából következően az ország politikai hovatartozása világpolitikai jelentőségű kérdés.

Kifejti, hogy Moszkva sem az első, sem a második körös NATO-bővítést nem támogatta. A Föderáció határai mentén készülő újabb bővítés ismételten jelentős tiltakozást eredményez, Ukrajna esetleges NATO-tagsága az egész kelet-európai térség biztonságát veszélyeztetné. A szerző szerint a NATO újabb keleti irányú kiterjesztése önmagában gerjesztené a térség labilitását, a bővítés Európa és a világ számára nagyobb veszélyt jelentene, mint az, ha elmaradna, és akkor érezné magát mindenki biztonságban, ha nem valaki ellenére, hanem valami érdekében történne a bővítés.

A kelet-európai országok kormányainak a véleménye a NATO-csatlakozásról egyértelmű. Mivel kis országokról van szó, döntő többségben (kivétel Ukrajna) a térségnek valahova tartoznia kell. Tehát egy nyugati érdekeltségi övezetbe és szövetségi rendszerbe, amit először a katonai szövetségbe való belépéssel, majd az EU-hoz való csatlakozással érnek el. Ez a térség mindig valamilyen nagyhatalomhoz tartozott, ebből következik az igénye a csatlakozásra.

Sokan feltették már a kérdést: miért fontos Kelet-Közép-Európa számára a NATO-csatlakozás? Stratégiai szempontból semmi nem indokolja a csatlakozást, hiszen nincs ellenségük vagy a NATO-val összemérhető más fegyveres erő. Azonban ha jelenleg nincs is ellenség, hiba lenne azt állítani, hogy esetleg nem is lesz. Egy potenciális veszély, ami bármikor aktivizálódhat.

A nemzetközi arénában napjaink egyik legfontosabb kérdése az, hogy a Nyugat képes-e meggyőzni Moszkvát arról, hogy számára semmi veszélyt nem jelent a NATO további bőví-

³⁸ CSAPODY Tamás–VIT László: Ámokfutás a NATO-ba, Cartafilus Kiadó, Budapest 1997. p. 19.

tése, sőt, egy integrált, stabil Európa a teljes térség biztonságát szavatolja, s ezzel Oroszország is közelebb kerülhet a világ fejlett térségeihez, és biztosítékot, további támogatás kaphat.

1.4. RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

A NATO-tagállamok londoni nyilatkozatukban 1990-ben kinyilvánították, hogy többé nem tekintik ellenségnek a Varsói Szerződés tagállamait. Ezt követően tettekben is megnyilvánult a szándék, és az 1994-ben megindított partnerségi program olyan párbeszédet, együttműködést indított el, amely tevőlegesen hozzájárult az enyhülési folyamathoz, és további motiváló tényezőként szolgált a katonai szembenállás szintjének csökkentésére.

Ukrajna élt a felajánlott lehetőséggel, és a szovjet utódállamok közül elsőként csatlakozott a PfP-programhoz, amelyben attól kezdve intenzíven, egyre több esetben vesz részt a különböző programokon, gyakorlatokon. Az együttműködés kiterjed a haderő interoperabilitásának megteremtésére és a civil kontroll eszközeinek létrehozására. Elemzésem alapján tételesen nyomon követhető a védelmi szféra ezirányú állásfoglalása és eltökéltsége.

Az ukrán nyugati orientáltságú politikát változó intenzitású orosz ellenállás kíséri, amelynek eklatáns példája az orosz energiahordozók politikai fegyverként történő bevetése, a diplomáciai elhidegülés, a szópárbajok és a gazdasági kapcsolatok szintjének mindkét fél számára hátrányos, tudatos csökkentése.

A keleti biztonsági szféra és a Varsói Szerződés felbomlása után egyértelművé vált, hogy Kijev külpolitikájában euro-atlanti integrációs irányvonalat követ. A korábbiól értékrendjében lényegesen eltérő biztonsági struktúrát, a NATO-t elérendő célként jelölte meg a hivatalos politika, melyet jogi biztosítékokkal, intézményesített kapcsolatrendszerrel is alátámasztott.

Ukrajnában a változások jellege ugyanolyan kettős képet mutat, mint maga a társadalom. Elemzésem alapján megállapítottam, hogy a demokratizálódó fiatal ukrán állam még nem tudta hosszabb időre érvényesen meghatározni önazonosságát. A választások körüli események bizonyították, hogy a lakosság egyik fele a Nyugat felé történő gyors integrálódásban, míg a másik fele egy Oroszországgal való szoros unióban képzei el az ország jövőjét. A narancsos forradalom után a politikai vezetés határozott nyugatorientáltságot mutat és érvényesít elsősorban a kül- és biztonságpolitikájában.

A megosztott és szövevényes ukrán belpolitika, a meglehetősen erős érdekcsoportok nem könnyítik meg a mindenkori politikai vezetés dolgát. A regionális alapon tömörülő érdekcsoportok uralják az ország gazdaságát és politikáját, ugyanakkor egyik szerveződés sem alkot homogén és bonthatatlan egységet, belvillongások és időszakos ellenségeskedések, harcok jellemzik ezeket a szövetségeket. Mivel e csoportok képviselői a döntéshozók között is meg-

találhatók, így az esetenkénti irracionális gazdasági-politikai döntések egyik oka itt keresendő – mint azt korábban már részletesen bemutattam és elemeztem.

2. A PARTNERSÉGI KAPCSOLATOK ALAKULÁSA A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

„Európa szíve Ukrajnában dobog,
hogyan is élhetne Európa a szíve nélkül?”³⁹

(Viktor JUSCSENKO)

2.1. AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS GYAKORLATI SPEKTRUMA

A NATO kapcsolatai Ukrajnával nem sokkal azután indultak fejlődésnek, hogy Ukrajna kivívta függetlenségét. Ukrajna azonnal csatlakozott az Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz, és a testület aktív tagja maradt annak feloszlataáig. 1994-ben csatlakozott a Partnerség a Békéért programhoz, és az 1997-ben alakult Euro-atlanti Partnerségi Tanács alapító tagjai között volt.

Kucsma elnök 1995. január 1-jén látogatást tett a NATO-ban. Ez alkalommal találkozott a főtitkárral és jelezte azon kívánságát, hogy a NATO–ukrán kapcsolatokat magasabb szintre emeljék. Ezt figyelembe véve Gennagyij UDOVENKO külügyminiszter 1995. szeptember 14-én a NATO brüsszeli központjába látogatott, és formálisan elfogadta az ukrán PfP egyéni partnerségi programot. Ugyanazon a napon a NATO és Ukrajna közös sajtónyilatkozatot adott ki, amelyben megfogalmazták a NATO–ukrán kapcsolatok alapelveit a PfP keretében és egyéb területeken. 1996 márciusában megállapodtak egy végrehajtási tervben, és 1996. április 3-án első alkalommal került sor 16+1 keretben zajló találkozóra a Politikai Bizottsággal. 1996 és 1997 során több magas szintű találkozóra került sor. Évek óta a NATO brüsszeli központjában és Monsban, a Partnerségi Koordinációs Sejtben is dolgozik ukrán összekötő munkatárs.

Ukrajna jelentős mértékben járult hozzá a békefenntartó tevékenységekhez. Különösen fontos hozzájárulást nyújtott az IFOR-hoz Boszniában, ahová egy 550 főből álló zászlóaljat küldött. Az SFOR-ban is részt vett egy gépesített zászlóaljjal, felkérésre egy, 10 nehéz heli-

39 Részlet Viktor Juscenko 2005. október 17-én a londoni Chatham House-ban mondott beszédéből.
<http://newsfromrussia.com/world/2005/10/17/65426.html> (2007. július 17).

kopterből álló századdal, összesen 400 fővel.⁴⁰ Ukrajna ígéretet tett arra is, hogy 30 főt küld a Nemzetközi Ideiglenes Rendőri Erőkhöz.

A NATO főtitkára 1996 áprilisában tett látogatást Ukrajnában, majd 1997 májusában Kijevben felavatta a NATO Információs és Dokumentációs Központot. Ez az első ilyen jellegű NATO-központ, amelyet partnerországban hoztak létre. A Központ meghatározó szerepet játszik a NATO-ról szóló tájékoztatásban és abban, hogy széles körben megértesse a NATO stratégiáját, politikai irányvonalát. Az eltelt tíz évben Ukrajna a második legnagyobb összeget kapta a NATO tájékoztatási költségvetéséből. Ennek eredményeként számos esemény zajlott le az országban, és több ukrán csoport látogatott a NATO-hoz. 1997. május 29-én a portugáliai Sintrában SOLANA NATO-főtitkár és UDOVENKO ukrán külügyminiszter parafálta a „Charta az Észak-atlanti Szerződés Szervezete és Ukrajna közötti megkülönböztetett partnerségéről” elnevezésű dokumentumot. A Chartában a NATO-szövetségesek megerősítik, hogy támogatják Ukrajna szuverenitását és területi integritását, demokratikus fejlődését, gazdasági prosperitását, nukleáris fegyverekkel nem rendelkező állam státuszát, valamint a határok sérthetetlenségének elvét. A fenti elvek a stabilitás és a biztonság alapvető tényezői Közép- és Kelet-Európában és az egész kontinensen. A NATO egyúttal üdvözölte Ukrajna azon döntését, hogy támogatja az atomsorompó szerződés határozatlan időre történő kiterjesztését.

A NATO és Ukrajna közötti konzultációs és együttműködési területek — elsősorban közös szemináriumokon, munkacsoportokban és konferenciákon — a következő széles körű témákat fedik le: polgári védelmi együttműködés és katasztrófavédelem, civil-katonai kapcsolatok, a fegyveres erők demokratikus kontrollja, védelmi reform, védelmi tervezés, költségvetés, stratégia és nemzetbiztonsági koncepciók, védelmi konverzió, NATO–ukrán katonai együttműködés és interoperabilitás, a biztonság gazdasági szempontjai, tudományos és technológiai kérdések, környezetbiztonsági kérdések, beleértve a nukleáris biztonságot; légtérkutatás és fejlesztés, a légtérirányítás és ellenőrzés civil-katonai koordinációja.

NATO–Ukrajna akcióterv

A NATO–Ukrajna akcióterv az 1997-es Chartára épül. Stratégiai keretet biztosít a politikai, gazdasági és védelmi kérdésekről szóló konzultációk intenzívebbé tételéhez, meghatározza Ukrajna stratégiai célkitűzéseit és prioritásait az euro-atlanti biztonsági struktúrákba való teljes integráció felé vezető úton. Felsorolja azokat az elfogadott elveket és célkitűzéseket, amelyek átfogják a politikai és gazdasági kérdéseket, az információ áramoltatással kap-

⁴⁰ Az ukrán katonák fontos feladata volt a Mostarba vezető út egyik hídjának folyamatos őrzése. Részletesen lásd: GÖRÖG István-PADÁNYI József: Az IFOR-SFOR Magyar Műszaki Kontingens 1996-2002. Budapest, Zrínyi Kiadó 2005. 70. oldal.

csolatos kérdéseket, a védelmi és katonai kérdéseket, és az információvédelmi és biztonsági, valamint jogi kérdéseket.

A NATO-tagországok szakmai konzultációkkal, segítségnyújtással és tanácsokkal támogatják a reformokat. Azonban a megvalósítás terhe elsősorban Ukrajnára hárul, amelyet már most is sürgetnek, hogy a demokrácia, a jogállamiság, az emberi jogok és a piacgazdaság megerősítése érdekében határozott ütemben haladjon előre a reformfolyamattal.

A védelmi reform támogatása

A NATO részéről természetesen kiemelt prioritást az ukrán védelmi reform támogatása élvez, amelyben Ukrajna a NATO-tagországok tapasztalataira és szakértelmére építhet. Az ukrán prioritások között egy új biztonsági koncepció kidolgozása és egy átfogó védelmi felülvizsgálat elvégzése szerepel. A NATO és Ukrajna együttműködése a fegyveres erők demokratikus és civil kontrolljára és a NATO-erőkkel való együttműködési képesség javítására összpontosít, valamint arra, hogy a NATO segítse Ukrajnát a szovjet időkből örökölt nagy, vízfejű, rosszul felszerelt haderejének kisebb, modern és hatékonyabb haderővé történő átalakításában.

Egy, a Védelmi Reformmal foglalkozó Közös Munkacsoport (JWGDR) könnyíti meg a konzultációs és a gyakorlati együttműködést olyan kérdésekben, mint a védelmi költségvetés és tervezés, a haderő méretének csökkentése és átalakítása, az áttérés a sorozott haderőkről az önkéntes haderőkre és a civil-katonai kapcsolatok kiépítése.

A NATO ezen kívül támogatja a főtisztek képzését a védelmi átalakítási folyamat támogatása érdekében és segíti az átképzési programok szervezését, hogy megkönnyítse a leszerelt ukrán katonák polgári életbe való visszailleszkedését. Az Ukrajnával foglalkozó katonai bizottság kiegészíti a JWGDR munkáját azzal, hogy különféle katonai területeken rendelkezésre bocsátja szakértelmét, amellyel támogatja az együttműködést Ukrajnával a NATO–Ukrajna Katonai Munkaterv alapján. Az egyes tagállamok segítségnyújtása Ukrajna felhalmozott felesleges és elavult szárazföldi aknáinak biztonságos megsemmisítéséhez egy PfP-alapítványon keresztül történik.

Ukrajnának az együttműködési képesség javítására irányuló törekvése a Békepartnerségben való aktív részvételben is megnyilvánul. A PARP-folyamatban szerzett tapasztalatokat a védelmi tervezés átalakításában hasznosítja. A PfP-rendezvények és gyakorlatok széles köre lehetővé teszi elsősorban a törzstisztek részére, hogy gyakorlati tapasztalatokat szerezzenek a NATO-erőkkel való együttműködés terén.

A vezérkar — több nemzetközi műveletet megjárta — békefenntartó osztályának vezetője egy beszélgetés alkalmával elmondta, hogy véleménye szerint a NATO-szakértők a következő területeken segíthetik az Ukrán Fegyveres Erők tevékenységét:

- 1) A nem háborús műveletek szervezése, felkészülés, kiképzés. Ez ideig mintegy 16 000 ukrán katona szolgált békefenntartó misszióban.
- 2) Összhaderőnemi parancsnokságok szervezése, a műveletekre történő felkészülés. Az összevont parancsnokságok felállítása jelenleg globális folyamat, így Ukrajna sem kivétel. A korábbi négy kerület-parancsnokság átszervezésében egy brit állandó szakértő (David JONES, aki a 2006-ban közzétett Ukrán Fehér Könyv - 2005 társszerzője is) támogatja a védelmi miniszter munkáját, míg a logisztikai parancsnokság létrehozását jelentős magyar logisztikai szakértői támogatás segítette.
- 3) Professzionális haderő létrehozása. A nehézségekkel küzdő és idejétmúlt sorozott hadsereg felszámolása megkezdődött. 2006-tól három kísérleti dandárnál már csak szerződéses állomány szolgál. Az első Fehér Könyvben 2015-ig tervezték a teljes átállást, a későbbi állami program már 2010-re irányozza elő a sorkötelezettség megszüntetését.
- 4) A védelmi tervezés és költségvetés nyilvánossága. Ukrajna katonai képességei, védelmi célkitűzései, ambíciói, a személyi járandóság rendszere és az infrastruktúra nem áll összhangban a védelmi költségvetéssel.
- 5) A civil-katonai együttműködés megszervezése, működtetése. A NATO-standardnak megfelelően Ukrajna is döntött a civil kontroll megvalósításáról.⁴¹

A következőkben nézzünk egy hivatalos véleményt a csatlakozás körülményeiről. A nyilatkozó Tarasz CSORNOVIL JANUKOVICS miniszterelnök pártjának (Régiók Pártja) egyik vezetője.

CSORNOVIL egy rádióinterjúban elmondta, hogy a NATO-hoz való csatlakozásról a lakosságnak referendumon kell döntenie, ugyanakkor a katonai szervezettel komoly együttműködésre van szükség. Véleménye szerint a Régiók Pártja (RP) olyan módon közelíti meg a NATO-kérdést, mint Oroszország: NATO-csatlakozás nélküli elmélyített együttműködésre törekszik. Amennyiben az államfőnek sikerül meggyőznie a lakosság többségét a csatlakozás szükségességéről, akkor mi is megadjuk magunkat, és a Parlamentben igennel szavazunk majd – mondta a politikus.

⁴¹ GELSEI András–Oleksij POLTORAKOV: Az ukrán erőszakszervezetek civil kontrollja. Kard és Toll 2005/3 (2005 március) p. 96-103. ISSN 1587-558X.

CSORNOVIL szerint a referendumra 2008-2009-ben kerülhet sor. Ezen kívül emlékeztetett arra, hogy Viktor JANUKOVICS, a PR vezetőjének miniszterelnöksége alatt írták alá az Ukrajna és a NATO közötti együttműködési megállapodásokat.

CSORNOVIL véleménye szerint Viktor JUSCSENKO államfő semmit sem tesz a NATO-csatlakozásért. Szerinte JUSCSENKO elnök maga is megértette, hogy szó sincs semmiféle NATO-csatlakozásról, egyszerűen el kell számolnia a politikai programjával. Az államfő folyamatosan a parlamentet hibáztatja, holott ő maga sem tesz semmit az előrelépés érdekében.

2.2. UKRAJNA ÉS AZ EU/NATO KÖZÖS BÉKEFENNTARTÓ FELADATOK EREDMÉNYEI, HATÁSAI

Az ukrán fegyveres erők békefenntartó missziókban történő részvétele sikertörténetként jellemezhető. Egy-egy misszió megszervezése rotációs alapon történik, mint hazánkban. A felkészítés korszerű infrastruktúrával rendelkező kiképzőközpontban, az Ukrán Katonai Akadémia fennhatósága alatt folyik. Az ún. Nemzetközi Törzstiszti Kiképzőközpont jól felkészült, tapasztalt, több nyelvet beszélő oktatógárdával van feltöltve, melynek munkáját hatékonyan támogatja az Egyesült Államok és a NATO is.⁴²

Az ukrán Fehér Könyv - 2005 kiterjedt fejezetben foglalkozik a békefenntartó feladatok jelentőségével. Többek között megállapítja, hogy a nemzetközi békefenntartó feladatokban való részvétel az UFE kiemelt feladata lesz a jövőben, ami egybeesik a hangsúlyos államérdekkel is. A haderőnek a jövőben fel kell készülni kiszélesedő, bővülő békefenntartó feladatokra, az azonnali bevetethetőség érdekében tökéletesíteni magasabb készenlétet kell elérni.

A NATO és Ukrajna aktívan együttműködik az euro-atlanti térség biztonságának és stabilitásának fenntartásában. Az UFE számára — a kezdeti nehézségek ellenére — jó iskolának bizonyult a bosznia-hercegovinai NATO-vezette békekikényszerítő feladatokban való részvétel. Több mint egy éven keresztül egy lövész- és egy gépesített lövész zászlóalj, valamint egy helikopterszázad vett részt az IFOR/SFOR missziókban. Koszovóban az amerikai zónában szolgáló lengyel-ukrán zászlóaljban szintén egy helikopterszázad, valamint közel 300 katona ismerkedhetett a békefenntartói feladatokkal. (1. számú ábra a 116. oldalon)

Az ország eltökéltségét a nemzetközi stabilitáshoz való hozzájárulásra az is tanúsította, hogy Ukrajna engedélyezi a területe feletti átrepülést az Afganisztánba, a Nemzetközi Biztonsági Segítségnyújtási Haderő részeként felvonult erők számára. Ukrajna ezen kívül 1 800

⁴² Részletesen lásd: GELSEI András - SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára: Multinational Staff Officer Center–Training in accordance with NATO standards. *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 2006/5-4, Budapest, pp. 507-513.

katonát küldött az Irakban tevékenykedő, számos NATO- és partnerországból érkezett nemzetközi stabilizációs erők egyik szektorát felügyelő lengyel vezetésű többnemzetiségű haderőbe.

A 2006. évvel kezdődően kiemelkedő nemzetközi feladattá vált a „Hatékony Erőfeszítés” (Operation Active Endeavour, OAE) fedőnevű hadműveletben való részvétel, az arra történő felkészülés, a kiképzés, az infrastruktúra kiépítése, a résztvevő hadihajók, személyzet NATO-kompatibilis felkészítése. A műveletek célja terrorista akciók megelőzése, elhárítása, gyanús kereskedelmi hajók ellenőrzése, és a csempészség felderítése a Földközi-tenger térségében. A műveletben való ukrán részvétel kiemelkedő jelentőséggel bír, mivel főként európai partnerekkel (de az orosz haditengerészettel is) rendszeresen együtt kell működni.

Ez az első alkalom, hogy az Ukrán Haditengerészet is részt vesz egy éles NATO műveletben. A részvétel annak modellezésére ad lehetőséget, hogy hogyan alakuljon át a jövőben az Ukrán Haditengerészet. A fentiek alapján megállapítható, hogy a műveletekben való részvétel az egyik legnagyobb ukrán hozzájárulás a terrorizmus elleni küzdelemhez.

2.3. A SZÁZADFORDULÓ UTÁNI EGYÜTTMŰKÖDÉS GEOSTRATÉGIAI VONÁSAI⁴³

Ukrajna Európa keleti részén helyezkedik el, a Kelet-Közép-Európának nevezett geopolitikai térség egyik legkeletibb államaként. A bipoláris világban a szovjet politikai és katonai vezetés, céljai katonai eszközökkel történő elérésében Ukrajnának kiemelt jelentőséget tulajdonított. Mint a Szovjetunió egyik, a délnyugati határon és a Fekete-tenger partján elhelyezkedő köztársasága, közvetlen kijutást biztosított a balkáni hadászati irányban a Földközi-tengerre kivezető tengeri kijáratok, illetve az olasz hadászati irányban az olasz ipari hadászati körzetek eléréséhez. A jelentős területi kiterjedés, a szovjet viszonyok között kiemelkedően jó élelmszerellátási helyzet és a fejlett infrastruktúra miatt is fontos volt Ukrajna. A szovjet katonai vezetés terveiben Ukrajna stratégiai nyersanyagkészlete és hadiipari kapacitása jelentős szerepet játszott.

Oroszország után az akkor 52 millió lakosú Ukrajna volt a Szovjetunió legfontosabb állama. Az utódállamok közül 1991-ben Ukrajnának voltak a legjobbak az esélyei a stabilitás megteremtésére. Földrajzi fekvése miatt jó kilátásai voltak arra, hogy gyorsan jó kapcsolatokat alakítson ki Európa többi részével. A Szovjetunió iparának egy jelentős részét örökölte. 1990-ben Ukrajna adta a Szovjetunió urántermelésének 50%-át, a vasérc 45%-át, a szénter-

⁴³ Forrás: SIPOSNÉ Dr. Kecskeméthy Klára–GELSEI András: A NATO és Ukrajna stratégiai partnersége. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2004/8-3. Budapest, pp.210-221.

melés 26%-át, a földgáz 4%-át és a kőolaj 1%-át. A GDP nagysága alapján a 6. helyet foglalta el a balti államok, Oroszország és Fehéroroszország után. Jó minőségű feketeföldje miatt a Szovjetunió mezőgazdasági termelésének negyedét adta. Fejlett nehézipara alapanyagot és berendezéseket szolgáltatott a Szovjetunió más régióinak.

1991. augusztus 24-én a korábbi Ukrán Szovjet Köztársaság egyoldalúan kinyilvánította függetlenségét.⁴⁴ Ukrajna kiválása indította el a Szovjetunió szétesését, az önálló ukrán haderő és saját fizetőeszköz — akkor még karbovanyec (köznevéen kupon) — megteremtése hiúsította meg a Független Államok Közösségen (FÁK) belül közös fegyveres erők és egységes valutarendszer létrehozására irányuló orosz erőfeszítéseket.

Alig két évvel a függetlenség deklarálása után az ukrán lakosság többsége még abban a hitben élt, hogy Ukrajna gazdag ország, és nem tudta elfogadni azt a tényt, hogy a szovjet korszak ipari monstrumainak többsége teher, és nem vagyon. Ukrajna a függetlenség első éveiben gazdasági reformokat vezetett be. Sikerült egy olyan gazdasági rendszert megvalósítani, amely a Szovjetunió tervutasításos rendszerénél is kevésbé hatékony volt. Ez katasztrofális következményekkel járt; nyomában hiperinfláció alakult ki, a GDP és az életszínvonal radikálisan csökkent. Mindez jól mutatja, hogy a függetlenség elérése könnyebb volt, mint az államiság megteremtése.

1991-ben az infláció mértéke csak 83% volt. Az új nemzeti valuta, a kupon bevezetése után az inflációs ráta 400-700%-ra növekedett. 1992. október 1-től kivonták a forgalomból a rubelt. A rubelövezetből való kilépés olyan súlyos hiperinflációt eredményezett, amilyen egyébként csak háborúban álló országokban tapasztalható. 1992-ben az ipari termelés 9%-kal, a mezőgazdasági termelés pedig 11%-kal csökkent.

Ukrajna lakossága 1991-ben 52 millió főt tett ki, jelentős volt az ipara és a természeti erőforrásai, a politikai kultúra pedig hasonlatos volt az oroszországihoz. Oroszországgal ellentétben megmaradt a régi kommunista vezetés, amely sokkal óvatosabb reformokat hajtott végre; így a gazdaság nagyobb része állami tulajdonban maradt. A GDP 1991-2001 között 45%-kal csökkent, az oroszországi kétszeresével.

1991. december 1-jén elnökválasztást tartottak Ukrajnában. Ezen a szavazatok 61,59%-át Leonyid KRAVCSUK kapta, aki 1991. december 5-én vette át a köztársasági elnöki hivatalt.

1994 tavaszán Ukrajnában megtartották a parlamenti választásokat. Az 1993 novemberében elfogadott ukrán választójogi törvény szerint a pártok nem állíthattak országos listát,

⁴⁴ Az ukrán történelemben a függetlenség időszakai egyrészt régen voltak (pl. a Kijevi Rusz a 9-14. sz. között vagy a kozák hetmanok idején a 17. sz. közepétől a 18. sz. közepéig) vagy tiszavirág életűek voltak, mint az Ukrán Nemzeti Köztársaság 1918-1919 között. Ukrajna mesterségesen létrehozott állam, amely területén nemcsak Lengyelország és Oroszország volt ukrán tartományai, hanem Kárpátalja és Bukovina is megtalálható.

csakis a területi választókörizetekből juthattak a képviselők a parlamentbe. A választás érvényességének feltétele, hogy a választásra jogosultak fele szavazzon. A győztesnek a leadott érvényes szavazatok több mint 50%-át kellett megkapnia. A második fordulóban is a legalább 50%-os részvételi és szavazati arány volt a meghatározó. Ez a választás volt Ukrajna 1991-es függetlenné válása óta az első, amely eredményeképpen megalakult a 450 képviselőből álló egykamarás parlament.

Az 1994. július 10-i elnökválasztás Leonyid KUCSMÁT emelte Ukrajna elnöki székébe. Fő feladata az országot sújtó gazdasági válság kezelése és a belső stabilitás megeremtése volt. Az 1994. évi választások megmutatták az ország etnikai megosztottságát, a különböző politikai pártok közötti különbségeket, amelyek elsősorban abban mutatkoztak meg, ahogy az egyes régiók lakossága szemlélte az ország múltját és jövőjét.

KUCSMA elnök vezetési stílusa komoly kétségeket vetett fel az ukrán demokrácia természetét illetően – elég csak a korábban említett GONGADZE-ügyre vagy a nemzetközi felháborodást kiváltó Kolcsuga-botrányra utalni.

Az elemzők Ukrajnát mind politikai, mind pénzügyi szempontból gyengének ítélték meg az ezredfordulót megelőző időszakban. Krónikus fizetésimérleg-hiánnyal küzdött, az ország nagymértékben függött a nemzetközi pénzügyi támogatásoktól. Gazdasági reform nélkül Ukrajna esélye arra, hogy Európa jelentős szereplőjévé váljon, veszélybe került. Azonban a negatív előjelzések nem váltak be, a gazdaság 2000-et követően nagy lendülettel fejlődni kezdett, a GDP azóta is 8-12 %-kal nő.

Ukrajna stabilitását — a többi volt szovjet tagköztársasághoz hasonlóan — sokkal jobban fenyegették a belső (a szervezett bűnözés és korrupció, a reform felfüggesztése), mintsem a külső tényezők. Fenyegetést jelentett még a belső szeparatizmus, amely azonban az 1998 végén elfogadott új krími alkotmány után jelentősen visszaszorult.

Az ukrán kormányzathoz közelálló tekintélyes szakértői elemzések alapján Ukrajna századforduló utáni kül- és biztonságpolitika prioritásai:

- 1) Az európai identitás újjáélesztése.
- 2) Aktív semlegességi politika.
- 3) Az Egyesült Államokhoz fűződő stratégiai partnerség megerősítése.
- 4) Az Oroszországi Föderációhoz fűződő, egyenlőségen és kölcsönös előnyökön alapuló kapcsolatok támogatása és továbbfejlesztése.
- 5) Határozott regionális politika.⁴⁵

⁴⁵ O. Honcharenko-B. Parakhonsky: Ukraine 2000 and Beyond: Geopolitical Priorities and Scenarios of Development, Kyiv, 1999. ISBN 966-554-023-9 pp.9-13. Részletesen lásd még: Póti László: Ukrajna kül- és biztonságpolitikája, 1990-2000. Budapest, 2001, pp 14-15.

A stratégiai partnerség

Ukrajna a NATO-val, valamint az Európai Unióval való szomszédsága miatt stratégiai fontosságú partner.

A nemzetközi porondon az elmúlt másfél évtizedben Ukrajna jelentős sikereket ért el. A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok a függetlenség kinyilvánítása után megkezdődtek, majd a Békepartnerségi program keretében elmélyültek. A parlament 1994 februárjában hagyta jóvá az atomsorompó-egyezményt, amely jelentős mértékben elősegítette a Nyugattal való kapcsolatok erősítését. 1996 júniusában Ukrajna bejelentette, hogy kivonták a területéről az utolsó nukleáris robbanófejeket is.

Az 1993-ban elfogadott első katonai doktrína Ukrajna tömbön kívüli státuszát, semlegeségét hangsúlyozta, Kijev nem kereste a NATO-tagság lehetőségét. Azonban az 1996-ban elfogadott új Alkotmányból és a rákövetkező évben elfogadott nemzetbiztonsági koncepcióból már kimaradtak a biztonságpolitika e-markáns kitételei. Tovább haladva ezen az úton 1997 júliusában Madridban a NATO és Ukrajna aláírták a megkülönböztetett partnerségről szóló Chartát. Ezzel az aktussal Ukrajna végleg kilépett a tömbönkívüliséget preferáló státuszából. Az okiratban a Szövetség megerősítette Ukrajna szuverenitásának, függetlenségének, valamint demokratikus és gazdasági fejlődésének támogatását. A NATO pozitívként értékelte azt, hogy Ukrajna csatlakozott az atomsorompó-egyezményhez, valamint azt, hogy kivonták területéről a nukleáris robbanófejeket.

Az együttműködés a békepartnerségi program, a NATO–Ukrajna Egyezmény keretében, az Euro-atlanti Partnerségi Tanács szervezeteiben, valamint a békefenntartó (Balkán, Irak) tevékenységen keresztül mélyült el. Az együttműködés konkrét területei a védelmi szektor reformja, a doktrinális ügyek, a békefenntartás, a fegyverzet, a gazdasági ügyek, a katasztrófavédelem, a tudomány és a környezetvédelem területein valósul meg. A NATO–Ukrán Bizottság rendszeres időközönként, de évenként legalább két alkalommal ülésezik. Az együttműködés egyik igen jelentős eredménye volt a kijevi NATO Információs és Dokumentációs Központ megnyitása, az 1997 májusában aláírt megállapodás — amely az első ilyen volt partnerországok között — értelmében. Ezt követte a NATO Összekötő Iroda 1999. április 23-án történt megnyitása Kijevben.⁴⁶

Az Észak-atlanti Tanács képviselőinek 2000 márciusi látogatása Ukrajnában új lendületet adott a NATO és Ukrajna megkülönböztetett partnerségi programjainak.

⁴⁶ Az iroda az ukrán vezérkar Euro-atlanti Együttműködési Főosztállyal közös elhelyezésben működik. A NATO–Ukrán katonai együttműködés főbb területei az alábbiak: a KFOR-ban, a lengyel dandárban, a PfP-ben, valamint a NATO–Ukrán Egyezmény keretén belüli együttműködés elősegítése.

A NATO–Ukrajna Bizottság első kijevi találkozója volt az az alkalom, amikor a 19 tagország és Ukrajna képviselői áttekintették az együttműködés teljes spektrumát. Pozitív eredmény volt az is, hogy 2000 márciusában az ukrán parlament ratifikálta a SOFA-egyezményt⁴⁷ és a hozzá kapcsolódó szerződéseket. Ez elősegítette Ukrajna növekvő szerepvállalását a PfP-ben. A parlament jóváhagyta a Nyitott Égbolt Egyezményt is, amely jelentős hozzájárulás a fegyverzet-ellenőrzés átláthatóságához.

A PfP keretében zajló együttműködés rendkívül jó iskola volt. Ukrajna és a NATO-tagországok közötti kapcsolatok jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy az ország az iraki nemzetközi koalícióban komoly szerepet vállaljon. A NATO-hoz való közeledés Ukrajna első számú prioritása, ez része az ukrán nemzeti biztonsági célrendszernek, és a modern demokratikus állam megteremtésére irányuló szándéknak.

A NATO-Ukrajna Célterv

A **2003. évi NATO-Ukrajna Célterv** elfogadása a 2002-es prágai NATO-csúcson jelentős sikernek számított, amennyiben összevetjük Ukrajna azt megelőző megítélésével. Ezt az ukrán politikai vezetés sikertörténetként kommunikálta.

A Célterv elsősorban a benne megfogalmazott és viszonylag jól mérhető feladatok révén komoly lökést adott Ukrajna euro-atlanti integrációs törekvéseinek megvalósításához, a szükséges konkrét lépések megtételéhez. Dinamizálódott az ukrán tevékenység, körvonalazódni kezdett Ukrajna NATO-taggá válásának addig igencsak halvány lehetősége.

A 2003-as Célterv megvalósításában számos előrelépés, pozitív változás történt. Jelentős jogszabályalkotó munka folyt, ennek keretében fogadták el az ukrán nemzetbiztonsági koncepciót, amelyben egyértelműen megfogalmazták Ukrajna teljes jogú NATO-tagságának célkitűzését. Komoly munka kezdődött a közvélemény tájékoztatása, annak formálása érdekében is. Szinte első ízben egyezett a hatalom és a demokratikus fejlődést támogató társadalmi szervezetek véleménye és érdeke, amelynek eredményeképpen jelentősen javult a NATO ösztársadalmi megítélése is. A Céltervben szereplő konferenciákat, szemináriumokat, két- és többoldalú különböző formájú tapasztalatcseréket szinte kivétel nélkül megrendezték. A végzett munka természetesen még nem elegendő.

Komoly probléma a megszületett jogszabályok gyakorlati alkalmazásának késlekedése. A gazdaság átalakításának elmaradása magában hordozza a bizonytalan költségvetési helyzet folytatódásának veszélyét. Különösen kicsi az elmozdulás a sok ellentmondással terhelt, reálisan nehezen mérhető területeken, mint pl. az emberi jogok, a szólás- és sajtószabadság.

⁴⁷ Az 1999. évi CXVII. egyezmény, amely az Észak-atlanti Szerződés Szervezete tagállamai fegyveres erőik jogállásáról szól.

Az ukrán **nemzetbiztonsági koncepciót** — „Az ukrán állam nemzetbiztonsági alapjai” című törvényt — amely hosszú időn át hiányzó alapidokumentum volt, a parlament 2003 nyarán elfogadta.⁴⁸ Ez a koncepció az alapja az összes továbbiak, amelyek meghatározzák az ország védelem- és biztonságpolitikai alapelveit. Ebben egyértelműen megfogalmazták Ukrajna euro-atlanti integrációs elkötelezettségét, a teljes jogú NATO-tagság elnyerésének célkitűzését.

Az ukrán **katonai doktrínát** 2004. június 15-én hagyta jóvá KUCSMA elnök a 684/2004 sz. dekrétumában. Ez az okmány határozza meg a haderőfejlesztés további irányait. A dokumentum részletesen felsorolja a béke- és veszélyeztetett időszakban Ukrajnát fenyegető veszélyek elhárításának garanciáit. Említésre érdemes a békeidős feladatok azon eleme, mely meghatározza a sorozott haderőről a szerződéses hadkiegészítési rendszerre történő áttérést. Minősített időszakban Ukrajna biztonságának garanciáit – elsősorban – az ENSZ Biztonsági Tanács, az EBESZ, a NATO és az EU által biztosított lehetőségek kihasználásában jelöli meg, utalva a NATO és Ukrajna által aláírt megkülönböztetett partnerségi szerződésre.

A dokumentum 9. pontjának első bekezdése és a 16. pont második bekezdése — amely végső célként a NATO-tagságot jelöli meg — az elnöki jóváhagyást követően pontosan egy hónappal később a 800/2004-es elnöki rendeletben euro-atlanti integrációra módosult. A 16 oldalas doktrína kilenc alkalommal hivatkozik a NATO-ra, három esetben deklarálja a NATO-tagságot elérendő célként, azonban, mint utaltam rá, ezt később módosították. NATO dokumentumok elemzése arra utal, hogy a 2004. június 29-én megrendezett NATO–Ukrajna Bizottsági ülés nem az elvárt szintű eredményessége készítette az ukrán elnököt a doktrína módosítására.

Az **intézményrendszer demokratikus átalakításának** folyamata hosszúnak ígérkezik. Az elnöki-parlamentari rendszerről⁴⁹ a parlamenti-elnöki rendszerre való áttérésre vonatkozó elnöki javaslatot a parlament 2005-ben még nem fogadta el. Ehelyett három különböző javaslatot továbbítottak véleményezésre az Alkotmánybíróságnak. Nincs konszenzus a választási törvény módosításával kapcsolatban sem. Az 50-50%-os — pártlistás és egyéni — választási rendszerről a tisztán pártlistás választásra való áttérést csupán az egyértelműen tömegbázissal rendelkező pártok támogatják. Mindkét jogszabálytervezet bonyolult belpolitikai csatározás és alku tárgya, amelyben megegyezés csak a kettő összekapcsolásával érhető el.

⁴⁸ Uo. mint 32

⁴⁹ Ukrajnában az elnöki hatalom valós, nemcsak protokolláris jellegű. A parlament döntései az elnök jóváhagyása nélkül nem lépnek érvénybe. Az elnök jórészt elnöki dekrétumokkal irányít. A narancsos forradalom után a parlamentnek sikerült keresztülvinni a parlamenti-elnöki rendszer törvénybe iktatását, ahol már a parlament hatásköre meghaladná az elnökét, azonban JUSCSENKO elnök továbbra is a kezében tartja a tényleges hatalmat.

Az **igazságügyi reform területén** 2001-ben született meg az új szerkezetű „bíróági szervezetről” szóló törvény, amelyet 2002-ben módosítottak, de a gyakorlatban később kezdett csak megvalósulni. Csökkentették az ügyészség jogkörét, létrehozták a bírósági adminisztrációt, kezdetben azonban főként papíron voltak meg az államigazgatási és feljebbviteli bíróságok és a Semmítőszék.

A Céltervben megfogalmazott szervezetek működésének megkezdésére elvben elnöki rendelet alapján került sor. Az érdemi működés alapjául szolgáló, a bíróságok működéséről szóló komplex jogszabálytervezetet a parlament 2003. október 9-én első olvasatban fogadta el, hatályba lépése várat magára. Az adminisztráció és a közigazgatás reformjára több koncepció, törvényjavaslat készült.

Kiemelkedő jelentőségű a **korruptió és pénzmosás elleni harc**. Ukrajna továbbra is előkelő helyen szerepel a FATF⁵⁰ feketelistáján. Jelentős erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy az ország lekerüljön a listáról. A szükséges jogszabályok megszülettek, végrehajtásuk központosított, amelyet az Ukrán Nemzeti Bank felügyel. A bank a nemzetközi pénzügyi szervezetekkel kialakította a kapcsolatokat, a szükséges adatszolgáltatási kötelezettséget teljesíti. A korruptió elleni nemzeti stratégia megszületett. A közvélemény tájékoztatása és támogatásának megszerzése érdekében indított kampány mérsékelt, nem eredményezett átütő sikereket. 2003 júniusában Ukrajna bejelentette csatlakozási szándékát a palermói egyezményhez.⁵¹

A parlament elfogadta a **„Katonai rendeltetésű és kettős hasznosítású termékek nemzetközi kereskedelmének állami ellenőrzéséről”** szóló törvényt. A törvényt amerikai szakértők bevonásával dolgozták ki, korszerű, szigorú jogszabály, amely megfelel a nemzetközi normáknak és elvárásoknak. Az Állami Exportellenőrző Bizottság és az Ukrán Biztonsági Szolgálat a feladatuk ellátásához megfelelő garanciákkal rendelkezik, az UBSz felhatalmazással bír a teljes körű ellenőrzésre.

A **nemzetközi terrorizmus elleni harcra**, amely a Nemzetbiztonsági Koncepcióban az elemzett veszélyforrások között az első helyen szerepel, az ukrán vezetés kiemelt figyelmet fordít. 2003 márciusában fogadták el a terrorizmus elleni harcról szóló törvényt, amely — véleményem szerint — korszerű, jól átgondolt és részletesen kidolgozott jogszabály. A nemzetközi terrorizmus elleni harccal kapcsolatosan vállalt együttműködési és tájékoztatási kötelezettséget az erre kijelölt szervezetek magas szinten teljesítik.

⁵⁰ Financial Action Task Force on Money Laundering, részletesebben lásd a <http://www1.oecd.org/fatf>

⁵¹ A palermói egyezmény az ENSZ 2000-ben elfogadott szervezett bűnözés elleni egyezménye, lásd: http://www.uncjin.org/Documents/Conventions/dcatoc/final_documents/383a1e.pdf

Az **ukrán gazdasági helyzet javítása, a gazdaság szerkezetének átalakítása** nem kizárólagosan a NATO-val való együttműködéshez, valamint az ukrán euro-atlanti integrációs szándékhoz kapcsolódik. Azokat a nemzetközi megállapodásokat, folyamatokat is érinti, amelyeket Ukrajna kötött a különféle nemzetközi intézményekkel (Kereskedelmi Világszervezet, Nemzetközi Valutaalap, Világbank, Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank stb.) és országokkal. Gazdasági szakértők véleménye szerint a nemzetközi nyomás és a belső kényszer hatására számos intézkedés és tervzet született. Kétségtelenül történtek előrelépések, sok a változás, azonban hatásaik még nem mérhetők. Az intézkedések alapját képező politikai, gazdaságpolitikai reformok (közigazgatási reform, a korrupcióról szóló törvény, a helyi önkormányzatokról szóló törvénycsomag, az adózási és polgári jogi törvények végrehajtása) területén alapvető, meghatározó változások eddig még nem tapasztalhatók.

Nem javult jelentősen a gazdasági irányítás átláthatósága, változatlanul javításra szorul a befektetési környezet, a gazdaság területén nem csökkent a korrupció. Nem csökkent a szürke- és feketegazdaság szerepe sem, az állam bevételei továbbra sem fedezik a kitűzött és megfogalmazott feladatok végrehajtásához szükséges költségeket.

Az **emberi jogok biztosításáról, valamint a szólás- és sajtószabadságról** egyre többet beszélnek, ám érdemi, tartalmi előrelépés lassú ütemben tapasztalható.⁵² A Freedom House értékelése szerint Ukrajna részben szabad ország, a politikai és civil szabadságfok 4,4. Elnöki rendelettel elrendelt, ám demokratikus gyakorlattal alá nem támasztott, szorosan ellenőrzött szólás- és sajtószabadság van az országban. A meghatározó tömegtájékoztatási eszközök szoros állami vagy „magántulajdonosi” ellenőrzés alatt működnek.

A **civil kontroll, a fegyveres erők és testületek demokratikus ellenőrzésének erősítése** fontos feladatok. Az Akciótervben és a Céltervben megfogalmazottak szerint megkezdődött a vezérkar és a védelmi minisztérium szétválasztása, a minisztérium civilesítése a katonai és politikai funkciók megosztásának elve alapján. A fentiek érdekében a tárca állományát 2004 végére 40-50%-ban, 2005 végére 70-80%-ban civil, polgári szakemberekkel töltötték fel. Az eddigi tapasztalatok alapján a védelmi minisztérium civilesítését, hasonlatosan a többi kelet-közép-európai ország gyakorlatához, sajátosan értelmezik: megfelelően képzett civil szakér-

⁵²A Freedom in the World korábbi értékelése Ukraináról megtalálható a:

<http://www.freedomhouse.org/research/freeworld/2003/countryratings/ukraine.htm> honlapon. A *Freedom in the World 2003* 192 ország és 18 kapcsolódó és vitatott területről készített felmérést. Az országokról szóló jelentések az alapvető politikai, gazdasági és társadalmi mutatókkal kezdődnek, amelyek az alábbiak: politikai rendszer, gazdaság, népesség, GDP/fő, várható élettartam, vallások, etnikai csoportok, a főváros, az adott országban tíz évre visszamenőleg értékelt politikai és civil szabadságjogok, valamint a szabadság mindezeket figyelembe vevő megítélése és helyzete. Az országok politikai és civil szabadságfokának értékelése 1 és 7 közötti lehet, amelynél az 1 jelzi a legnagyobb, a 7 pedig a legkisebb szabadságfokot. Az országok teljes körű megítélése pedig a szabad, részben szabad és nem szabad kategóriákkal történik.

tők hiányában az erre kijelölt beosztásokat a frissen leszerelt vagy nyugállományba vonult tábornokok és főtisztek töltik be.

Nem valósult meg a **védelmi költségvetés átláthatóvá tétele**, nagy része továbbra sem hozzáférhető a társadalmi szervezetek számára, még a parlament számára is csupán egyes fejezetei nyitottak. Így a demokratikus ellenőrzés egyik legmeghatározóbb eleme, a parlament ellenőrzési jogköre csak részleges. Feltűnő a különös kiváltságokat élvező Ukrán Biztonsági Szolgálat helyzete. Erre a tejhatalmú szervezetre gyakorlatilag nem terjed ki semmilyen demokratikus ellenőrzési jogkör.

A **védelmi és biztonsági szektor, valamint a haderő reformját** a gyakori és nehezen indokolható irány- és prioritásváltások, személycserék és a pénzügyi lehetőségek tisztázatlansága jellemezte. Más területekhez hasonlóan a tervezett rendezvényeket, konferenciákat, tapasztalatcseréket — amelyeket túlnyomó többségben a NATO-országok finanszíroztak — látványosan végrehajtották. Ezek általános jellemzője az, hogy a belföldi rendezvényeken nem a megfelelő, döntéshozói, döntés-előkészítői, kellő befolyással bíró szint vesz részt a munkában, ennek következtében az elérhető célok is korlátozottak.

MARCSUK miniszter bejelentése alapján a védelmi minisztérium 2003-ban elkészítette a **haderő átalakításának 2004-2005-re vonatkozó tervezetét**. A leglátványosabb, ám egyben legsarkalatosabb pontja az, hogy a haderő tényleges létszámát az ezredfordulón jegyzett 355 000 főről 2005 végére alig 200 000 főre tervezték csökkenteni, viszont a megvalósítás felemásan sikerült. A haderőcsökkentéssel járó szociális feszültségek kezelése megfelelő források hiányában szinte megoldhatatlan feladat. Ez is jelentősen közrejátszik abban, hogy az érdemi létszámcsökkenést gyakorlatilag későbbre tolták el. Csak részben történt változás az állománykategóriák (tábornok-tiszt-tiszthelyettes) ideális arányának kialakítása területén. A tábornoki kar tervezett 70 fős csökkentésének csak töredéke valósult meg. A leszerelt és nyugállományba vonult tábornokok és főtisztek egy része civilként visszatért a szervezetbe.

A hadsereg költségvetésében továbbra is kötelező bevételként szerepelnek az ingatlaneladásokból származó bevételi tételek, amelyek nem teljesültek, mert az elvárások irreálisak voltak. A vidéki objektumok nemcsak a tervezett értéken, de általában is eladhatatlanok. Az objektumok bezárása a kapcsolódó települések elhalásához vezet, az elbocsátott katonák és családjaik nemcsak korábbi szolgálati lakásuk megvásárlására képtelenek, hanem komoly szociális feszültségek forrásai és szenvedő alanyai is. A leszerelő hivatásos állományban 25 000 hrivnya (kb. 5000 dollár) egyszeri támogatást terveztek biztosítani. A feladatok végrehajthatósága érdekében a védelmi minisztérium újabb 220 millió hrivnyás (4,3 millió dollár) támogatást kért a parlament megfelelő bizottságától.

A **nemzetközi békefenntartásban való szerepvállalás** az ukrán hadsereg egyik legerősebb oldala, amelyet az ukrán állami vezetés joggal az ukrán állami külpolitika sikerágazataként kommunikált. Ukrán békefenntartók tevékenykedtek a Balkánon a KFOR keretében a lengyel-ukrán többnemzetiségű kontingensen belül, Irakban, valamint Libanonban és Sierra Leonében önállóan. A békefenntartó feladatokról szóló jelentések, a NATO-t képviselők véleményének elemzése alapján egyértelműen kijelenthető, hogy Ukrajna a békefenntartásban való részvételét és vállalását jó szinten, hatékonyan teljesíti.

A **NATO és Ukrajna közötti együttműködés** mindkét fél számára egyaránt fontos. A kétoldalú katonai együttműködés során — amelyet a NATO Összekötő Hivatal koordinál, például a 2003-as egyéni partnerségi program keretén belül — 191 különböző eseményt és rendezvényt (gyakorlatok, konferenciák, szemináriumok, tanfolyamok stb.) terveztek és döntő többségében meg is rendeztek.

Egyértelmű előrelépés tapasztalható a nyelvképzés terén. 2003-ban több mint 180 ukrán tiszt vett részt NATO-tagállamok által szponzorált nyelvi képzésen. Az ukrán vezérkar felsőbb vezetői — több váltásban — magyar felajánlásként, immár több éve angol nyelvtanfolyamon vehetnek részt Kijevben, és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Békepartnerségi Katonai Nyelvképzési Központjában is rendszeresen tanulnak ukrán tisztek.⁵³

A jövő

Az Észak-atlanti Szövetségnek 2004. március 29. óta 26 tagja van. A NATO immár második alkalommal fogadott be tagokat Közép- és Kelet-Európából: 1999-ben Magyarország, Csehország és Lengyelország vált a NATO tagjává, majd 2004-ben Románia, Bulgária, a balti államok, Szlovákia és Szlovénia csatlakozott. Ukrajna nem számít arra, hogy tagja lesz a 2008-ban várható újabb meghívási körnek, azonban egy évvel később — JUSCSENKO elnök megnyilatkozása szerint — az ország készen áll a feltételek teljesítésére.

Egyetértve a legtöbb megfigyelő és elemző véleményével azt gondolom, hogy az aspirációval kapcsolatos legnagyobb kihívás a közvélemény támogatásának megnyerése lesz. Feltödik azonban a kérdés, hogy Ukrajna felvétele a NATO-ba mekkora kihívást jelent a szövetségeseeknek, a feltételezhetően ezzel megteremthető geopolitikai egyensúlyért mekkora árat kell fizetni, milyen kompromisszumokat kell kötni.

Az ukrán politikai elit jelentős részének a Szovjetunió felbomlása után is folytatódó nem paritásos alapú politikai és gazdasági kapcsolatainak voltak és maradtak meg az Oroszországi Föderációval. Az ország geostratégiai helyzetére, a valós nemzetpolitikai érdekekre alapozva

⁵³ Az intézet adatai szerint a 3 hónapos katonai idegen nyelvi (angol, francia, német) szaktanfolyamokon 2000 januárja óta vesznek részt ukrán tisztek, eddig mintegy 150 fő tanult a BKNYK-ban. Ukrán tisztek rendszeres résztvevői az Air Operational Language Training Course-nak is a ZMNE szervezésében.

ellensúlyozni, semlegesíteni kellene a továbbiakban ezeket az aszimmetrikus, kedvezőtlen viszonyhoz vezető feltételeket.

A NATO-bővítés újabb körével Ukrajna geostratégiai helyzete jelentősen felértékelődik. Közvetlen szomszédságba került négy NATO-tagországgal (Lengyelország, Szlovákia, Magyarország és Románia). A 4663 km hosszú határaiból — ebből a tengeri határ hossza 2782 km — ezen országokkal 1257 km-en határos.⁵⁴ A NATO másik stratégiai fontosságú partnerével, Oroszországgal 1576 km hosszú a közös határszakasz.

⁵⁴ Ukrajna földrajzi fekvésére, határaitra vonatkozó adatokat részletesebben lásd <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/up.html>

2.4. UKRAJNA ÁTALAKULÓ BIZTONSÁGPOLITIKÁJÁNAK EREDMÉNYEI

Eredményeikről számot adva elsőként az euro-atlanti biztonsági struktúra egyik alappillére, a NATO legmagasabb szintű képviselőinek véleményét ismertetem. A 2005. december 8-án a NATO-Ukrajna Bizottság miniszteri szintű ülésén a Katonai Bizottság elnöke beszédében a következő főbb pontokat emelte ki⁵⁵:

- 1) „...elsőként, ha csak a magas szintű látogatásokat említem:
 - az Önök miniszterelnökének látogatása a NATO központjában;
 - az Észak-atlanti Tanács képviselőinek látogatása Ukrajnában;
 - a vilniusi magas szintű konzultációk (2005. október 23-24.);
 - az intenzív párbeszéd keretében zajló értekezletek;
 - nem is említem a kultúra olyan képviselőinek itteni látogatását, mint Ruszlána (az egyik legnépszerűbb kárpátaljai származású ukrán énekesnő, az Eurovíziós dalfesztivál egyik nyertese).
- 2) Partnerségi kapcsolatunk szilárd;
- 3) A Szövetségesek hangsúlyozzák, hogy a NATO ajtaja továbbra is nyitva áll, ami magában foglalja Ukrajna lehetséges MAP-tagságát is;⁵⁶
- 4) Az intenzív párbeszéd működik; szakértőink őszinte párbeszédet folytatnak az integráció politikai, gazdasági, védelmi, katonai és jogi aspektusairól;
- 5) Elvárjuk Ukrajnától (...) a szükséges reformokat, a demokratikus intézmények kiszélesítését, a korrupció elleni harcot, a teljes védelmi és katonai szektor modernizálását (...);
- 6) Ukrajnának már nem kell demonstrálni elkötelezettségét a NATO-vezette műveletekben. Ezek tisztán látszanak úgy Afganisztánban, Koszovóban, mint a mediterrán térségben (a Fekete-tengeren) folytatott „Active Endeavour” műveletekben történő részvétel révén. A további együttműködés lehetséges területei lehetnek az iraki kiképzési feladatokban és a darfuri műveletekben való ukrán részvétel (...);

⁵⁵ Az idézetek a szerzőnek a 2005. december 8-i értekezleten készült jegyzeteiből valók.

⁵⁶ Membership Action Plan, Tagsági Akcióterv. A MAP keretén belül éves nemzeti programok kidolgozására kerül sor, amelyek a jelölt országokra nézve különböző követelményeket fogalmaznak meg, beleértve a politikai, gazdasági, erőforrás-vonatkozású, jogi és biztonsági területeket. A tagjelölt országoknak fel kell tudniuk mutatni egy, piacgazdaságon alapuló, működő politikai rendszert; a kisebbségek méltányos kezelését; a szomszédokkal kapcsolatos viták békés megoldására vonatkozó kötelezettségvállalást, illetve a Szövetségnek szükséges katonai hozzájárulásra való hajlandóságot és készséget, továbbá a demokratikus civil-katonai kapcsolatok és struktúrák iránti elkötelezettséget.

- 7) Összegzésként: Ukrajna ma már szilárdan hozzájárul a nemzetközi biztonság [megteremtéséhez]. (...) A jövőben támogatni fogjuk Ukrajna csatlakozási célkitűzéseit. De végső soron Ukrajna sikere az ukránok által Ukrajnában fog megszületni.”

A NATO főtitkár, Jaap de Hoop SCHEFFER a 2005 áprilisban rendezett vilniusi külügyminiszeri értekezlet utáni sajtótájékoztatóján a következőképpen látta Ukrajna további feladatait: „A Vilniusban egyeztetett rövidtávú mérési mutatók alapján a következő kiemelt fontosságú reformcélkitűzéseket fogjuk figyelemmel kísérni:

- 1) a demokratikus intézményrendszer kiszélesítése,
- 2) a biztonsági és a védelmi szektor reformja,
- 3) a politikai párbeszéd felgyorsítása,
- 4) a tömegtájékoztatás és
- 5) a biztonsági és védelmi szektor reform szociális és gazdasági következményeinek menedzselése.”

Az üzenet legfőbb mondanivalója az az elvárás, amely további reformok eredményes véghezvitelére vonatkozik, valamint a kapcsolatok szintjét a teljesítményalapú értékeléstől teszi függővé. Ugyanebben az üzenetben a főtitkár arra kérte a tagországokat, hogy vizsgálják meg, milyen további jelzést ajánlhat fel a NATO a csatlakozást illetően. Azóta már tudjuk, hogy ebben az esetben a „nincs hír” nem jelentett jó hírt.⁵⁷ A tagországok többsége továbbra sem kezelte prioritásként Ukrajna tagságra irányuló ambícióit.

A NATO-ukrán kapcsolatok kettős megítélését kifejezően jellemzik azok a végeláthatatlan egyeztetések, melyek az Észak-atlanti Tanács 2005. október 18-20-án Kijevben rendezett ülésére jelölt ukrán résztvevők számának csökkentését célozták, majd az ülés után csak az ötödik kísérletre sikerült megállapodni a közös sajtóközlemény szövegéről.⁵⁸

Az előbbieket jól támasztja alá az az eset, amikor ugyanezen a kihelyezett ülésen egy napirendi pont lebonyolítását az elnöki hivatal épületébe tervezték. Az épület biztonsági szolgálata cirill betűs névjegyzékkel volt ellátva a NATO-képviselőkről, a nagykövetek ellenben latin betűs belépési engedélyekkel rendelkeztek. A két dokumentum összeolvasása a legkritikábban esett egybe, így a meghívottak egy része az udvaron volt kénytelen megvárni a találkozó végét.

Számomra meglepő volt, amikor megismerkedtem a védelmi minisztérium „monitoringjára” létrehozott Ukrán Atlanti Liga vezetőjével. A civil Liga sem alá- sem fölé-

⁵⁷<http://www.nato.int/issues/summits/index.html>, valamint a szerzőnek az eseményeken való részvételének tapasztalatai alapján.

⁵⁸NATO sajtóközlemény; IMSTAM(C&RS)-0156-2005, 2005. október 21, p. 2.

rendeltségben nincs a védelmi minisztériummal, viszont kiegyensúlyozott, jó kapcsolatot tartanak fenn egymással. A Liga elsősorban a NATO tevékenységének megismertetésére koncentrál, azonban érzékenyen reagál az UFE berkeiben elkövetett visszaélésekre is. Ukrajna különböző nagyvárosaiban rendszeresen szervezett konferenciákon, szemináriumokon tájékoztatja a közvéleményt, és fórumot biztosít a NATO-val kapcsolatos kérdések megvitatására.

A NATO-csatlakozás folyamatának realizálása és koordinálása az ukrán elnök feladata. Az ukrán alkotmánynak megfelelően az elnök biztosítja az állam biztonságát, és egyben az ország külpolitikájának irányítója is. Ebből következően az elnöki intézmény döntő szerepet játszik Ukrajna NATO-tagságért folytatott politikájában.

A Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács rendszeres ülésein javaslatokat fogalmaz meg Ukrajna elnöke részére, melyben az ukrán-NATO együttműködés fejlesztésének stratégiai és elméleti kérdéseit tisztázza.

Ukrajna kormánya biztosítja a NATO-ukrán együttműködés nemzeti politikájának megvalósítását, különös tekintettel a NATO-tagságra vonatkozó követelmények teljesítésére. A kormány az előbb említett feladatokat elsősorban az Európai és Euro-atlanti Bizottság keretében valósítja meg, amelyet 2005 októberében hoztak létre a külügyminiszter vezetésével. A NATO-tagság érdekében folyamatosan tevékenykedő másik szervezet a Tárcaközi Bizottság. A Tárcaközi Bizottság keretében találkoznak a NATO-Ukrajna együttműködés nemzeti koordinátorai: miniszterhelyettesek, a központi végrehajtó szervezetek helyettes vezetői, a Tárcaközi Bizottság titkára és a külügyminisztérium NATO főosztályának vezetője.

A NATO-ukrán együttműködés koordinálásának egyik legfontosabb eleme a külügyminisztérium, amely mint végrehajtó szerv biztosítja az olyan stratégiai célok megvalósítását, mint az ukrán külpolitikának az európai biztonsági struktúrákba való integrálódása, ezzel megteremtve az EU- és NATO-tagság előfeltételeit.

Ukrajna Euro-atlanti Integrációs Nemzeti Központja, mint az elnök tanácsadó testülete szintén kiemelt szerepet játszik a NATO-Ukrajna együttműködés koordinálásának nemzeti struktúrájában. A Nemzeti Központ fő feladata következtetések levonása és javaslatok előkészítése a NATO-integráció állami politikájának stratégiai tervezéséhez, ezen kívül kidolgozza a NATO-ukrán kapcsolatok elmélyítésének feladatait politikai, védelmi, gazdasági, jogi, informatikai, tudományos és más területeken, valamint megtervezi a későbbi NATO integrációs program dokumentumait. Biztosítja az együttműködésért felelős állami szervezetek tevékenységének hatékony kontrollját, és megteremti az euro-atlanti integrációs folyamat jogi feltételeit.

A NATO-ukrán együttműködés parlamentáris kontrollját a parlament euro-atlanti integrációs bizottsága biztosítja, valamint a parlament különbizottsága, amely a NATO-Ukrajna együttműködés akciótervének felügyeletével van megbízva.

A minisztériumok és hivatalok közötti együttműködés törvényi alapját a következő elnöki rendeletek biztosítják:

- 1) 215/2006. elnöki rendelet „A NATO-Ukrajna együttműködés koordinálásának nemzeti rendszeréről”, 2006 március 13.;
- 2) 157/2006. törvény „Ukrajna Euro-atlanti Integrációs Nemzeti Központjának létrehozása” 2006. február 18.;
- 3) 1861/2005. „A Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács 2005. november 25-i határozata”, 2005. december 27.;
- 4) A miniszterelnöki kabinet 1214. sz. határozata „Sürgős intézkedések a NATO-Ukrajna kapcsolatok fejlesztéséről” 2005. december 17.;
- 5) 660/2005 „Ukrajna Külügyminisztériuma tevékenységének áttekintése”, 2005. november 29.

A fenti felsorolás szerves részét képezi az Ukrajna euro-atlanti integrációjának elősegítésére, koordinálására – az előbb említett két szervezeten túl – létrehozott az elemzésekért és tájékoztatásért felelős Stratégiai Tanulmányok Nemzeti Intézetének, valamint a Razumkov-központnak a megemlézése.

A védelmi költségvetéssel kapcsolatos korábbi — nem minden esetben pozitív — megjegyzéseim ellenére mégis eredménynek kell értékelni azt a tényt, hogy a 2006. évre megszavazott 8 954 858,9 ezer hrivnya (kb. 1 800 millió US dollár) lényegesen több a korábbi összegeknél. A parlament ezen kívül garanciát adott a megelőlegezett összeg évközi ütemezett átutalására. HRICENKO védelmi miniszter már ekkor hangot adott pesszimizmusának, majd az év folyamán többször kritizálta az átutalások késését. Természetesen az Ukrán Fegyveres Erőkre kiszabott saját bevételek realizálása ugyanúgy irreális követelmény, mint hasonló esetben bárhol. A semmi közepén álló lerobbant, infrastruktúra nélküli bezárt katonai bázisok eladása ott sem bizonyult bombasikernek.

A narancsos forradalom zűrzavaros időszakában a védelmi minisztérium, a vezérkar és elsősorban annak vezetői az erős politikai nyomás ellenére érintetlenek maradtak. A megelőző KUCSMA-rezsimhez tartozó és Ukrajna legelismertebb harckocsizójaként számon tartott Olekszandr KUZMUK tábornok, védelmi miniszter két alkalommal erősítette meg sajtóközleményben, hogy a hadsereg nem avatkozik be a forradalom kimenetelébe, amit hihetetlen mó-

don sikeresen be is tartatott.⁵⁹ 2004 decemberében belső utasításban megerősítette a katonai objektumok, bázisok őrzés-védelmét az esetleges fegyverszerzési akciók megelőzése érdekében. Mindezek ismeretében joggal vetődik fel a kérdés, hogy kik azok a sokcsillagos tábornokok, akik rendszeresen láthatók voltak JUSCSENKO elnökjelölttel egy emelvényen a forradalom időszakában? Kijevben csupán egy-egy alkalommal fordult elő, hogy tényleges szolgálati viszonyban lévő magas rangú tiszt vagy tábornok véleményt nyilvánított, azonban az előző rendszer által korábban nyugdíjazott tábornokok nyíltan vállalták a forradalom eszmé-nyeit, bátran kiálltak véleményük mellett. Példaként említem a korábban vezérkari főnöki, védelmi miniszteri beosztást is ellátó Viktor RADETSZKIJ négycsillagos tábornokot, akit később reaktiválva az összevont Ukrán Védelmi Akadémia parancsnokaként láthattunk viszont.

Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy ebben az időszakban készültek el olyan kulcsfontosságú, egyedülállóan előremutató dokumentumok, mint az első ukrán Fehér Könyv, amely az ukrán védelmi elképzeléseket, a haderő adatait taglalja, valamint az az állami program, amely az Ukrán Fegyveres Erők 2006-2011 közötti fejlesztését vizionálja. Az első Fehér Könyv 2004-es kiadását 2006-ban követte a második, immár nemcsak a jóváhagyók által készített bevezető rész átdolgozásával, de tartalmilag megújulva, szemléletesen bemutatva a fegyveres erők aktuális helyzetét, valamint fejlesztésének főbb irányait, sarokszámait, Ukrajna védelempolitikájának alapelveit. 2007-ben publikálták a sorozat harmadik kötetét.⁶⁰ Új elemként jelenik meg a haderőreform anyagi biztosítása elgondolásának nemzetközi összehasonlítással való bemutatása.

⁵⁹Army General Oleksandr Kuzmuk: "The Armed Forces of Ukraine will remain the guarantor of territorial integrity and inviolability of state borders" 2004. 11.29. Az ukrán Védelmi Minisztérium sajtóközleménye

⁶⁰ A 2007-ben kiadott Fehér Könyv 2006 megtalálható a http://www.mil.gov.ua/index.php?part=white_book&lang=en honlapon (2007. 11. 23.)

2.5. AZ UKRÁN STRATÉGIAI VÉDELMI JELENTÉS ÉS A FEHÉR KÖNYV MEGALKOTÁSÁNAK FÁZISAI

Elsőként álljon itt a NATO hivatalos véleménye az ukrán védelmi jelentésről:

„A védelmi jelentés az UFE reformjának és továbbfejlesztésének elvi alapját képezi, abból a célból, hogy a 2015-ig kitűzött célokat és feladatokat teljesítsék. Úgy a NATO Nemzetközi Titkárság, mint a Nemzetközi Katonai Törzs támogatták az átszervezési feladatokat (Force Structure Review <FSR> Project), segítették a vezérkart feladatainak teljesítésében. A védelmi jelentés – többek között – tartalmazza a legnagyobb kihívást jelentő feladatot, az UFE csökkentését (személyi állomány, katonai objektumok, főbb fegyverrendszerek és lőszer tekintetében) abból a célból, hogy megteremtse az anyagi feltételeket az UFE továbbfejlesztéséhez. 2005-ben a védelmi jelentés főbb elemeit áttekintették és a valós élethez igazították.” (A 2004-es, KUCSMA elnök által jóváhagyott védelmi jelentés az 1.4.1 pontban katonai erő alkalmazását előrevetítő, Ukrajna függetlenségét és területi integritását fenyegető tényezőként említi a változó politikai viszonyok között élő szomszédait, természetesen nem megfedkezve a regionális szeparatizmusról és a terrorista fenyegetettségről sem.)⁶¹

A főbb módosítások — amint arra az előző fejezetben is utaltam — az anyagi források biztosításának tervezésére, az önkéntes haderő megteremtésére vonatkozó határidő 2015-ről 2010-re történő előrehozása valamint határozott szándék kinyilvánítása a radikálisabb reformok véghezvitelét illetően. A 2015-ig előre tekintő védelmi jelentés rövidtávú (2 éves), középtávú (6 éves) és hosszútávú (10 éves) tervezési időszakokra bontja a tervezett feladatokat és elérendő célokat. A középtávú fejlesztési célok pontosítása érdekében JUSCSENKO elnök 2005. december 27-én elnöki rendeletet bocsátott ki, melynek címe: „Állami program az ukrán fegyveres erők továbbfejlesztésére 2006–2011” Véleményem szerint a legmagasabb szintű intézkedés kiadását a rövidtávú program alacsony hatékonyságú teljesítése motiválta.

A középtávú program olyan nagy ívű célokat tartalmaz, mint a teljes NATO- és EU-tagság, valamint biztosítékot jelent az anyagi és más források célirányos, hatékony alkalmazásához egy modernebb, hatékonyabb haderő létrehozása érdekében. A dokumentum parancsszerűen írja elő az ukrán fegyveres erők vezetési és irányítási rendszerének a NATO-szabványoknak leginkább megfelelő átstrukturálását.⁶²

A három (2006-ig négy) haderőnem konkrét átszervezése az ún. Force Structure Review (FSR) Project keretében történt, melynek gazdája, kezdeményezője és koordinátora a NATO

⁶¹ Ukraine's Strategic Defence Bulletin until 2015 (Defence White Paper) Ministry of Defence of Ukraine, Kyiv 2004, ISBN 966-8571-07-X

⁶² State Program of the Ukrainian Armed Forces' Development for 2006-2011 (The main aspects) Ministry of Defence of Ukraine Kyiv, 2006, p. 8.

Nemzetközi Katonai Törzsén belül az Együttműködési és Regionális Biztonsági Osztály (IMS C&RS), amely egyben a Kijevi Katonai Összekötő Iroda előljáró szerve is. Ebből kiindulva nem kell indokolni, miért is hárult a védelmi reformmal kapcsolatos számtalan szeminárium, konferencia, munkaértekezlet és szakértői konzultáció megszervezésének, előkészítésének és esetenként levezetésének feladata a kijevi összekötő irodára (amint az az Északatlanti Tanács vonatkozó jelentéseiben olvasható). A norfolki Átalakítási Parancsnokság és a Szövetséges Fegyveres Erők Európai Legfelső Parancsnoksága (SHAPE) képviselőin túl a magyar — elsősorban a hadműveleti és logisztikai — szakértői csoportok jelentősen hozzájárultak a jelenlegi ukrán haderőstruktúra kialakításához.

Az „Ukrán Stratégiai Védelmi Jelentés 2015-ig” című Védelmi Fehér Könyv — a teljes védelmi és biztonsági szférát felölelő, átfogó jelentés — akkor unikumnak számított a kelet-közép-európai országok, valamint a FÁK-országok tekintetében, mivel Ukrajnában készült el elsőként ilyen jellegű kiadvány. Az első, 2004-es kiadás ugyan még KUCSMA elnök előszavával került kiadásra, így nem is volt hosszú életű, azonban a 2005-ös kiadású Fehér Könyv⁶³ a védelmi szektor reformjának megalapozottabb pénzügyi feltételeit tartalmazza. A dokumentumot JUSCSENKO elnök ajánlásával és védelmi minisztere; Anatolij HRICENKO előszavával publikálták. Az ukrán nyelvű első verzió után néhány nappal napvilágot látott az angol nyelvű kiadás is. A sietség oka az volt, hogy Leonyid POLJAKOV, a védelmi miniszter első helyettese Brüsszelbe készült egy az intenzív párbeszéd keretében tervezett eseményre, s ezzel egy időben az elkészült könyvet is bemutathatta. A kiadvány szerzői a címlapverso szerint a védelmi minisztérium és a vezérkar munkatársai voltak, szerkesztését viszont az Egyesült Államok és Nagy-Britannia képviselői végezték, és a könyv kiadásának finanszírozását is főként a két nevezett ország vállalta fel. Természetesen a sikeresen kidolgozott védelempolitikai irányelvek értékét mindez nem csökkenti, sőt!

⁶³ White Book 2005, Defence Policy of Ukraine, Ministry of Defence of Ukraine, Kyiv, 2006, ISBN 966-7272-75-3

2.6. RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

A NATO közép- és kelet-európai országok irányába meghirdetett nyitásának egyik kiindulópontja az 1995. szeptember 28-án közzétett „Tanulmány a NATO bővítéséről” című dokumentum volt, amely ismertette, hogy a bővítés célja nem más, mint egy újabb, fontos lépés megtétele az euro-atlanti térség biztonságának és stabilitásának egy globális biztonsági rendszer keretein belül történő garantálása irányába.

A PfP-program lehetőséget és keretet teremtett arra, hogy az integrációs szándékukat bejelentett kelet-közép-európai országok megismerhessék a Szövetség szervezeti struktúráit, célkitűzéseit, az együttműködés lehetőségeit, feladatrendszerét, és a tagokkal szembeni elvárásokat.

A program lehetőséget biztosít arra is, hogy a résztvevő nemzetek saját képességeiket, lehetőségeiket is bemutassák a többi résztvevőnek. A hazai gyakorlatok megrendezésén túl kiszélesedett a közös békefenntartó feladatokban való együttműködés lehetősége is. Az Ukrajnával folytatott együttműködés további területei: polgári védelmi együttműködés és katasztrófavédelem; civil-katonai kapcsolatok; a fegyveres erők demokratikus kontrollja; védelmi reform; védelmi tervezés és költségvetés; stratégia és nemzetbiztonsági koncepciók; védelmi konverzió; NATO-ukrán katonai együttműködés és interoperabilitás; a biztonság gazdasági szempontjai; tudományos és technológiai kérdések; környezetbiztonsági kérdések, beleértve a nukleáris biztonságot; a légtérirányítás és ellenőrzés civil-katonai koordinációja.

A keleti régióban az elsők között elkészült és letisztult ukrán katonai doktrína, valamint a helyzetet tisztázó és elemző stratégiai védelmi jelentés példát nyújthat a térség országainak.

A védelmi reformhoz nyújtott NATO-támogatás kiemelt figyelmet érdemel, és általánosítható következtetések levonására is alkalmas. A kérdéssel foglalkozó közös munkacsoport (JWGDR) megkönnyíti a konzultációt és a gyakorlati együttműködést olyan kérdésekben, mint a védelmi költségvetés és tervezés, a haderő méretének csökkentése és átalakítása, áttérés a sorozott haderőről az önkéntes haderőre, és a civil-katonai kapcsolatok kiépítése.

Gyakorlati téren is folyamatos az együttműködés, köszönhetően az intenzív ukrán részvételnek a nemzetközi missziókban. Ez a legjobb iskola ahhoz, hogy egy ország hadereje elsajátítsa addig nem használt — többé-kevésbé ismeretlen — vezetési-tervezési-irányítási metodikák alapjait, és szemléletváltást valósítson meg.

Az együttműködésnek is köszönhető, hogy megkezdődtek azok a belső reformok, amelyek végső célja a teljes euro-atlanti együttműködésre — végső soron a NATO-tagságra — alkalmas ország és haderő megteremtése. Ennek csomópontjai a következők lehetnek:

- 1) a haderőátalakítás rövid- és hosszútávú terveinek elkészítése;
- 2) az intézményrendszer demokratikus átalakítása;
- 3) az igazságügyi reform elindítása;
- 4) a korrupció és pénzmosás elleni harc jogszabályi és szervezeti kereteinek megteremtése;
- 5) a fegyverek kereskedelmének nemzetközi normák szerinti szabályozása;
- 6) elkötelezettség a nemzetközi terrorizmus elleni harcban;
- 7) a gazdasági szerkezet átalakítása;
- 8) az emberi jogi kérdések nemzetközi normáknak megfelelő szabályozása;
- 9) a fegyveres erők demokratikus kontrolljának megteremtésére irányuló erőfeszítések fokozása.

A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok ebben a fejezetben elemzett és összefoglalt jellemzői olyan szükségszerű lépések logikus láncolataként jelennek meg, amelyek — elsősorban a posztszovjet térség államait tekintve — alkalmasak általánosítható következtetések levonására is a NATO-tagság felé vezető úton járók részére.

3. A NATO–UKRÁN KAPCSOLATOKRA HATÓ TOVÁBBI KÖRÜLMÉNYEK

„A NATO-hoz nem egy ország fegyveres
erői csatlakoznak, hanem Önök, a gyerme-
keik és szüleik mindannyian”
(Harald Kujat)⁶⁴

3.1. AZ EURO-ATLANTI BIZTONSÁGI FELÉPÍTMÉNYEK HATÁSA

A demokratikus, független és stabil állami berendezkedésű Ukrajna megteremtése két okból is a Nyugat érdeke. Először is abban az esetben, ha Ukrajna nyugatorientált politikát folytat, a kül- és belpolitikai törekvései a nemzetközi közösség által elfogadott demokratikus elveken alapulnak, akkor ezzel minimálisra csökken annak veszélye, hogy Oroszország felújítsa nyugat felé irányuló befolyásolási kísérleteit. Ukrajna eltökélt nyugat-orientáltsága, a biztonsági rendszerekhez történő közelítése és integrálódása joggal bátorítaná az ukrán parlamentet és a politikai döntéshozókat az olyan különösen nehéz döntések meghozatalában, mint az ország biztonságos energiaellátásának megteremtése, az Oroszországi Föderációval kialakult egyoldalú, rendezetlen kapcsolat korrekt mederbe terelése, vagy akár az orosz fekete-tengeri flotta szevasztopoli állomásoztatásának megnyugtató rendezése.

A Nyugat politikai és gazdasági támogatása jelentős szabadságot biztosít a fent említett kérdések rendezéséhez, amely nemcsak Ukrajna reputációját növelné, de Moszkva viszonyát a Nyugathoz szintén pozitívan befolyásolná. A stabil, rendezett külpolitikai viszonyok pedig lehetővé tennék mindkét fél számára, hogy politikai és gazdasági reformprogramjaik lényegi kérdéseire összpontosítsanak.

Másodszor a független, gazdaságilag gyarapodó, nemcsak szólamokban demokratikus Ukrajna integrálódása jelentősen hozzájárulhatna az európai biztonsági szervezetek hatékonyságához, a kollektív biztonság irányába ható vektorok kiszélesítéséhez. A nyugati biztonsági szervezetek illetően való megerősítése ellensúlyozná Moszkva törekvéseit is.

Ukrajna valós független státusza és lehetséges integrációja szélesebb értelemben véve annak lehetőségét veti fel, hogy geopolitikai súlyát, humán és gazdasági erőforrásait latba vetve

⁶⁴ Harald Kujat tábornok, a NATO Katonai Bizottság korábbi elnöke 2004 februárjában, a kijevi nemzetközi hét alkalmával tartott sajtótájékoztatón a fenti intelmekkel óvta a csatlakozást sürgető újságírókat.

az ország képes lehet hídszerepet betölteni a nyugat- és közép-európai gazdasági, biztonsági (védelmi) közösségek, valamint a valós reformok útján haladó Oroszországi Föderáció között. Hiba lenne, ha Ukrajna jelenlegi, belülről is nehezen áttekinthető, klánok által kezelt gazdaságát, elismerten korrupt közéletét és esetenként csak szólamokban megvalósuló demokráciáját tekintenénk kiinduló alapnak, és nem számolnánk valós geostratégiai és gazdasági súlyával és értékeivel.

Egyes nyugati államok és biztonsági szervezetek képviselőinek Ukrajna megítélésében gyakran hezitáló, súlyosabb kérdéseket nyitva hagyó megközelítése⁶⁵ azt sugallja, hogy többen figyelmen kívül hagyják azt a tényt, hogy Ukrajna Nemzetbiztonsági Stratégiájában hivatalosan is elkötelezte magát egy nyugatorientált politika mellett. A Nyugatnak elemi érdeke a Kelet békés úton végbemenő reformjának elősegítése, a politikai stabilitás megteremtése, a hagyományos és tömegpusztító fegyverek proliferációjának kontrollja, a demokrácia kiterjesztése és újabb régiók bevonása a globális biztonsági struktúrákba. Ehhez azonban a Nyugatnak következetesebb és kiegyensúlyozottabb politikát kellene követnie.

Az euro-atlanti biztonsági struktúra egyik meghatározó eleme az USA, melynek befolyásával mindenképpen számolni kell Ukrajna biztonságának taglalásakor.

2006 nyarán új amerikai nagykövet érkezett Kijevbe. A diplomáciai testület egybehangzó véleménye szerint az Egyesült Államok új képviselője azzal a fontos küldetéssel érkezett, hogy készítse elő az ország NATO-hoz való csatlakozását. Az új nagykövet feltehetőleg gyakorlott nemzetközi válságmenedzser, aki kiáll az Egyesült Államok érdekeiért amikor az Ukrajináért folytatott harc egyre inkább elérte a legmagasabb szinteket. És kinek van szüksége Ukrajinára? Én úgy gondolom, hogy elsősorban az Egyesült Államoknak, Oroszországnak és az Európai Uniónak.

A következőkben nézzük, mit mutatnak az ukrán közvélemény-kutatások.

Az 'Ukrajna-2000' Alapítvány 2005-ben végzett szociológiai felmérése szerint az ukrán állampolgárok 44,8%-a nemmel szavazna azon a referendumon, amely a NATO-hoz való csatlakozásról szólna. Az ukránok majdnem fele nem támogatja a csatlakozást.

A Podrobnosztyi internetes kiadvány 2006 elején végzett felméréséből kiderült: amennyiben a felmérés idején került volna sor a NATO-csatlakozásról szóló referendumra, igennel mindössze az állampolgárok 28,3%-a szavazott volna, nemmel szavazott volna a lakosság 10,3%-a, a többieknek pedig nehézséget okozott a válaszadás. A megkérdezettek 42%-a rossznak minősítette az ukrán-orosz viszonyt, mindössze 9,6% gondolta úgy, hogy a két or-

⁶⁵ Utalok itt arra, hogy Nagy-Britannia, Franciaország, és Németország képviselői az Ukrajinának nyújtott jelentős szellemi- és anyagi támogatás mellett a NATO-Ukrajna Bizottság ülésein a következetesen a haderő teljesítményének hiányosságáról, a még hátralévő feladatok teljesítéséről tesznek említést.

szág közötti kapcsolatban nincs probléma, ugyanakkor instabilnak minősítette a válaszadók 29,4%-a.⁶⁶

A korábbi évek felméréseire visszatekintve megállapítható, hogy a NATO-csatlakozás támogatottsága 15-35% között mozog. Elemzéseim azt mutatják, hogy a kijevi NATO Információs és Dokumentációs Központ, valamint a NATO Összekötő Iroda megnyitása és tevékenysége a csatlakozást támogató vélemények számát a felső, 30-35%-os sávba tolta el.

A Nyugat szándékai

A nyugati világ támogatása leginkább a demokrácia útját választó, az európai értékeket elfogadó Ukrainát célozná meg, ellentétben a helyzetét, képességeit, az Orosz Föderációval meglévő kapcsolatát reálisan nem tisztázó, kül- és biztonságpolitikai prioritásait időről időre módosító politikai vezetésű, instabil országgal. Az Egyesült Államok hathatós támogatással ösztönzi Ukrainát egy Európai Unión átívelő amerikai orientációra. Washington szövetségének, partnerének tekinti Kijevet. Az Egyesült Államok geopolitikai érdeklődésének súlypontja a következő években a Közel- és Közép-Kelet marad, amely Ukrainától alig két-három órányi repülőútra van. Nyugat-Európa számára viszont Ukrajna stabilitása azért is fontos, mert rajta keresztül futnak a stratégiai jelentőségű, a Nyugatot ellátó olaj- és gázvezetékek. Ukrajna beillesztése a NATO szervezeteibe, az ukrán fegyveres erők, annak békefenntartó- és légiszállító kapacitása jelentősen növelné a szövetség ütőképességét.

Ukrajna EU-NATO viszonya

Ukrajna vezetése rendszeresen hangsúlyozza, hogy országa európai állam. Mint az egyik legnagyobb európai ország jelentősen képes hozzájárulni az összes európai folyamathoz. Ukrajna az Oroszországi Föderáció megítéléséhez hasonló jogokat vindikál magának. Ukrajna vezetése az Európai Unióval folytatott kommunikációjában kifejtette, hogy Ukrajna szabadkereskedelmi egyezményt készít elő az Európai Unióval, kérelmezi az áruk, személyek, a tőke és a szolgáltatások szabad áramlását.⁶⁷

Az ukrán politikai elit többsége úgy tartja, hogy Ukrajna NATO-tagsága stratégiai ellensúlyt képezne Oroszországgal szemben Európában.

2007. április 27-én a frissen kinevezett külügyminiszter, Arszenyij JACENYUK a NATO-Ukrajna Bizottság oslói értekezletén kijelentette: „A NATO nem elsődleges kérdés.” A NATO főtitkár válaszában emlékeztetett, hogy Ukrajna hivatalosan nem NATO tagjelölt, az együttműködés az intenzív párbeszéd alapján történik.⁶⁸

⁶⁶Kárpátinfo internetes Hetilap, *Az ukránok majdnem fele nem integrálódna.* (letöltve: 2006-02-08)

⁶⁷Agence Europe, 20 May, 18 June, 10 July, and 12/13 July 1993.

⁶⁸NIDC Weekly Media Report, April 27-May 04, 2007. p. 1-2. A szerző fordítása.

Kapcsolatok az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezettel (EBESZ) és az Egyesült Nemzetek Szervezetével (ENSZ)

Elemzéseim alapján kijelenthető, hogy mind az ENSZ, mind az EBESZ befogadta, elismeri a szovjet utódállamok többségét. Az együttműködés egyik kiemelt területe a kisebbségek helyzetének rendezése. Ukrajnában a monitorozáson túl ez ideig nem kellett beavatkozni ebben a kérdésben, eltérően például a Nagorno-Karabah-i tűzszünet kikényszerítésétől.

A másik együttműködési terület az ukrán sikertörténetként elkönyvelt ENSZ békefenntartói műveletekben való részvétel.

A nemzetközi tekintély kivívásának egyik lehetséges útja azon nemzeti potenciálok kihasználása, amellyel egy adott ország rendelkezik, a nemzetközi környezetben a párbeszéd, partnerség és együttműködés mechanizmusainak realizálása. Mindezen eszközök eredményes, hatékony alkalmazása megbecsülést, tekintélyt szül. Az ukrán külpolitika és a védelmi szféra hosszabb ideje, eredményesen alkalmazza a különböző nemzetközi szervezetek békefenntartó tevékenységeiben való hangsúlyos részvétel eszközét, mint ahogy azt a 2.2. fejezetben részletesen ismertettem. Ez az internacionalista szerepvállalás nem csak nemzetközi tekintélyt teremt, de hatással van Ukrajna állami fejlődésére is.

Kétségtelen, hogy az euro-atlanti biztonsági struktúrák Ukrajna állami fejlődésére való hatása stabilizáló, konstruktív és eredményes. Az Európai Unió a nyílt filozófiájával, saját anyagi szerkezetével, ideológiájával, gyakorlati politikájával olyan struktúra, amely szükséges egy adott nemzet stabil fejlődéséhez. Amikor az Európai Unió valamennyi tagállama fontos és hasznos partnerként ismeri el Ukrajnát a stabilitás és a közös demokráciai értékek fejlődése tekintetében, akkor ezt nem csak kellemes bókként lehet elfogadni, hanem annak elismeréseként is, hogy Ukrajnának már vannak eszközei, erőforrásai, hogy eredményesen együttműködjön olyan területeken, amelyek aktuálisak és perspektivikusak Európa számára.

Ukrajnában már régen megértették, hogy az ország csatlakozása az európai biztonsági struktúrákba elő fogja segíteni egy sor fontos — a következőkben összefoglalt — állami és társadalomfejlesztési feladat megoldását:

- 1) Ukrajna megszerzi a nemzetbiztonság, állami szuverenitás, politikai függetlenség, területi egység és határok védettségének legmegbízhatóbb garanciáit.
- 2) Az állam katonai szervezetének a NATO-szabványoknak megfelelően történő átalakítása elősegíti az állam biztonságpolitikájának megerősítését, a védelmi kiadások optimalizálását, a katonai ágazat civil-demokratikus kontroll-rendszerének kialakulását.

- 3) Az ukrán gazdaság, mint az egységes európai gazdasági térség egyik elkülöníthetetlen része, sokkal több lehetőséggel fog rendelkezni, hogy dinamikusan növekedjen a csúcstechnológiákhoz való hozzáférésnek, a befektetések aktív bevonásának, az innovációs fejlődési modell realizálásának köszönhetően.
- 4) Az európai és euro-atlanti integrációs folyamatok garantálják az ukrán társadalom demokratizálásának, a törvények érvényesülése megszilárdításának, az emberi jogok és a nemzeti kisebbségek tiszteletben tartásának és a polgári társadalom intézményei létrejöttének visszafordíthatatlanságát, ami ezután elő fogja segíteni az ukrán nemzet konszolidációját, stabilizációját.
- 5) A NATO-hoz és az EU-hoz való csatlakozás következtében Ukrajna befolyással bírhat az Európában és a világban történő események kimenetelére, a nemzetközi kapcsolatok aktív résztvevőjeként kiállhat nemzeti érdekei mellett.
- 6) Az euro-atlanti integrációs folyamatok közelítik Ukrajnát a nyugati országok magas szintű normáihoz, az oktatási, egészségügyi, társadalombiztosítási, környezetvédelmi, helyi önkormányzati és más ágazatokban.

Még 1997-ben, amikor aláírták az Ukrajna és a NATO közötti chartát, a Szövetség elismerte, hogy az Ukrajnával megindított partnersége különleges és széleskörű gyakorlati együttműködést határozott meg a politikai, a katonapolitikai és kifejezetten a katonai szférában. E nemzetközi jogi dokumentum alapján a Szövetség folyamatosan támogatja Ukrajna szuverenitását és függetlenségét, területi egységét, demokratikus fejlődését, gazdasági felvirágzását, atomeszköz-mentes státuszát, amelyeket a NATO fontos tényezőknek tart Közép- és Kelet-Európa, valamint az egész kontinens stabilitása és biztonsága érdekében. Ukrajna stratégiai célja állami szuverenitásának, függetlenségének, demokratikus fejlődésének, gazdasági prosperitásának, valamint stabilitásának biztosítása, amelyek elérésére irányulnak az ukrán politika összes nemzeti és nemzetközi erőfeszítései és erőforrásai.

Ukrajna állami fejlődésének alapeleme a demokrácia — ez pedig már deklarált tény — ezért teljesen természetes, hogy mintaként rendkívül értékesek a demokratikus kultúrák, demokratikus eljárások, azok a politikai, szociális és jogi mechanizmusok és eszközök összessége, amelyek bebizonyították hatékonyságukat a világ fejlettebb országaiban.

Ukrajna a NATO-val folytatott kapcsolatokban jelenleg az intenzív párbeszéd, a megkülönböztetett partnerség szakaszában van. A vonatkozó NATO-dokumentumokat elemezve az együttműködés tendenciái felfelé ívelnek.

Az ukrán vezetésnek a nemzetközi együttműködés területén szándéka van sajátos, nemzeti, ukrán színterrel megvalósítani, ugyanakkor képes orientálni erőfeszítéseit a hagyományos

mányos történelemi, európai értékekre: a szabadság, az emberi jogok, a demokrácia elmélyítésére.

A hidegháború megszűnése után a Szövetségesek Kelet-Európa egészét megkísérelték bevonni egy közös értékeken és érdekeken alapuló biztonsági struktúrába. Ez volt az együttműködésen alapuló euro-atlanti biztonság új modelljének javaslata. Az új biztonsági modell struktúrája a demokratikus államok magja körül épült, ezek az országok hivatalos és nem hivatalos szervezeteken és intézményeken keresztül álltak kapcsolatban egymással, közös értékekkel rendelkeztek, valamint gyakorlatilag átlátható együttműködést folytattak a gazdaságban, politikai és katonai területen. Mindezek igen vonzó perspektívát kínáltak az ukrán államiság fejlődésére. Ezen a területen Ukrajna értékelhető utat tett meg, tanulja a demokrácia gyümölcseit értékelni, a demokrácia szabályain keresztül hibáit javítani és elkerülni.

Fontos megemlíteni, hogy ebben a folyamatban Ukrajna hadtudománya is átalakulóban van a biztonsági kérdések elvi megközelítését illetően. Ukrajna katonai szakértőinek és biztonságpolitikusainak gondolkodásmódja a totalitárius állam körülményei között alakult ki. Ez a gondolkodás nem részesíthette előnyben az egész biztonsági rendszerben az egyén biztonságát, jogait és a szabadsága realizálását. Ukrajna katonapolitikusainak a gondolkodásmódja nemzetbiztonsági kérdésekben demokratizálódik. A háborúra való felkészítés korábbi doktrínáját felváltja a békefenntartó műveletekre, a helyi konfliktusok kezelésre történő felkészítés. Az emberek, állampolgárok biztonságának prioritása előtérbe került, viszont el kell ismerni, hogy ez a prioritás az ukrán társadalmi életben még nem teljes mértékben diadalmaskodik.

Az ukrán biztonságpolitikusok véleményét elemezve az összegezhető, hogy Ukrajna Európa többségével együtt fog alkotni egy közös biztonsági rendszert, amely képes lesz választ adni a lehetséges kihívásokra, és arányos alapon fogja szolgálni lehetőségeivel e rendszer valamennyi résztvevőjét.

Az aktív együttműködés másik példája, amelynek erőteljes stabilizáló hatása van Ukrajna állami fejlődésére az euro-atlanti biztonsági struktúrák irányából, a NATO által kezdeményezett „Partnerség a békéért” program. Ukrajna e program keretdokumentumának aláírása óta jelentős mennyiségű békepartnerségi és PfP-szellemű programban vett részt (2. számú táblázat a 114. oldalon), főként közös gyakorlatokon, továbbképzéseken, valamint az Ukrán Fegyveres Erőknek nyújtott szellemi támogatás és anyagi segítség különböző programjaiban. E programokban való aktív részvételnek köszönhetően Ukrajna végrehajtotta reformterveinek sorozatát, nem utolsósorban a katonai struktúrák reformját és a teljes védelmi szektor átalakítását.

A „Partnerség a békéért” program prezentációs dokumentumában Ukrajna egyértelműen megfogalmazta politikai céljait. E célok közé tartozik pl. a védelmi tervezés és a védelmi

költségvetés átláthatóvá és publikussá tétele. Jelentős előrelépést jelenthet az a törekvés, mely szerint az ukrán alkotmányban kívánják rendezni a különböző nemzetközi műveletekben (ENSZ, EBESZ, NATO) való részvétel kereteit. Az érvényes szabályozás szerint a parlamentnek kell jóváhagyni egy adott misszióban való részvételt, azonban mire ez bekövetkezik, a felkérés aktualitását veszti annak ellenére, hogy a védelmi minisztérium készen állt a feladatra.

Fontos az a cél, amely szerint kész választ kell megjeleníteni Ukrajna Alkotmányában olyan előírt esetekre, amikor részt kell venni nemzetközi műveletekben akár a NATO, az ENSZ vagy az EBESZ égisze alatt, elkerülendő az elhúzódó parlamenti jóváhagyás proceduráját. Mindezek nagyléptékű politikai célok, melyek elérése egyeztetett együttműködést igényel több állami és hivatalos intézmény részéről, biztonságos jogállami körülmények alapján.

Érdemes hangsúlyozni olyan politikai célokat, mint a NATO-val való együttműködés fejlesztése, a harc kiképzés tervezése és gyakorlatok végrehajtása terén, annak érdekében, hogy növelni lehessen az egységek harc- és hadműveleti képességét a többnemzeti békefenntartó, humanitárius, kutató-mentő műveletekben, valamint más hasonló feladatok végrehajtásakor. Ukrajna elkötelezett olyan fegyveres erők létrehozására, amely interoperábilis a NATO tagállamok fegyveres erőivel.⁶⁹

A NATO-tagországokkal való együttműködésben Ukrajna jogos nemzeti érdekeit is érvényesítheti, valamint a közös védelem érdekében állami szintű erőfeszítéseket tesz Európa biztonsága és stabilitása érdekében. Ukrajna deklarált törekvése a NATO-tagságra az európai integrációs folyamat egyik fontos eleme.

Ukrajna számára az euro-atlanti integráció többet jelent, mint maga a tagság a kollektív biztonsági rendszerben. A NATO-integráció egy közös biztonsági klubba kerülést jelent azokkal az országokkal, amelyekkel az ország azonos értékeket és elveket vall. Ukrajna esetleges tagsága a NATO-ban új politikai lehetőségeket és perspektívákat nyitna, új gazdasági lehetőségeket biztosíthatna, csökkentené a pénzügyi veszélyek szintjét, javítaná a befektetési klímát. Ez pedig hozzájárulhat Ukrajna államrendszere valamennyi területének fejlődéséhez.

A stabilizáló hatás egyik nem elhanyagolható eleme a szomszédok befolyása az ukrán társadalmi életre. Nézzünk néhány aktuális példát.

A magyar-ukrán kisebbségpolitikai kapcsolat jónak mondható. Ezt bizonyítja többek között Ukrajna hivatalos egyetértése a státustörvénnyel, valamint a 2001-ben megnyílt beregszászi magyar konzulátusi iroda. Ugyanakkor a határon túli magyarság a többi szomszédos

⁶⁹State Program of the Ukrainian Armed Forces' Development for 2006-2011 (The main aspects) Ministry of Defence of Ukraine Kyiv, 2006, p. 8.

államhoz viszonyítva továbbra is Kárpátalján él a legrosszabb anyagi körülmények között, amit tovább súlyosbított az elmúlt évek árvízpusztítása. Magyarország nemcsak erkölcsi, de jelentős anyagi segítségnyújtással is enyhíteni igyekezett a magyar lakosság megpróbáltatásaiban.

A kárpátaljai magyar iskolák állapotának javítása érdekében a magyar kormány 2000-ben felajánlotta ukrán tárgyalópartnerének, hogy elengedi a még a szovjet időből fennmaradt egymillió dollár összegű ukrán államadósság felét, amennyiben azt a leromlott állapotú kárpátaljai magyar oktatási és művelődési intézmények felújítására használják. A javaslat pozitív visszhangra talált, melynek nyomán 2007 tavaszán GYURCSÁNY Ferenc miniszterelnök és Viktor JUSCSENKO ukrán elnök közösen avattak fel egy elkészült iskolát Kárpátalján.

A kárpátaljai magyarság helyzetét lélektanilag kritikussá teszi, hogy a schengeni követelmények a kárpátaljai magyarok számára nehezíthetik meg leginkább az anyaországgal való kapcsolattartást. Ennek következtében a magyar-magyar együttműködés megkönnyítését szolgáló, a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény Kárpátalján részesült a leglelkesebb fogadtatásban.⁷⁰

⁷⁰ A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényjavaslat általános vitája az Országgyűlésben 2001. április 19. http://www.hhrf.org/htmh/?menuid=0401&news013_id=1068 (letöltve: 2007. 07.21.)

3.2. UKRAJNA ÉS AZ OROSZ FÖDERÁCIÓ BIZTONSÁG- ÉS GAZDASÁGPOLITIKÁJÁNAK KÖLCSONHATÁSAI

Az ukrán-orosz ellentétek alapvetően a volt Szovjetunió öröksége körüli osztozkodásban, illetve a FÁK szerepének megítélésében jelentkeztek. Az örökség felosztása miatt vita alakult ki a Krím-félsziget, a Fekete-tengeri Flotta, az ukrán területen lévő hadászati nukleáris fegyverek ügyében éppúgy, mint a nemzetközi szervezetekben való jogutódlással kapcsolatban.

Ukrajna stratégiai jelentőségének fontos elemét képezték a területén elhelyezett nukleáris fegyverek. A szovjet hadászati atomcsapásmérő erők állományából ukrán területen, Pervomajszk és Gyerezsnaja körzetében 176 silóban interkontinentális ballisztikus rakétákat állomásoztattak. A szovjet hadászati légierőnek a poltavai és a priluki repülőtereken települt 41 bombázó repülőgépe mintegy 600 atomeszköz célba juttatására volt képes. A hadászati nukleáris eszközök az ukrán politikai és katonai vezetés számára komoly kihívást jelentettek. Birtoklásuk Ukrajnát a világ harmadik legnagyobb atomhatalmává emelte volna. Az 1992. május 23-án aláírt ún. lisszaboni szerződésben Ukrajna vállalta, hogy az évezred végéig atomfegyvermentes államként csatlakozik az atomsorompó-szerződéshez. Az 1994 januári moszkvai amerikai-orosz-ukrán csúcstalálkozón Ukrajna feladta atomhatalmi ambícióit. A területén található rakétákat leszerelte, illetve megsemmisítésre elszállította.

A Krím-félszigetet HRUSCSOV 1954-ben Ukrajnának ajándékozta. Az ukrán parlament 1992. június 30-án elismerte a Krím-félsziget autonómiáját, a Krími Köztársaságot Ukrajna elválaszthatatlan részének nyilvánította. Krím alkotmánya és törvényei nem lehetnek ellentétben az ukrán alaptörvényekkel. A köztársaság valamennyi állampolgára Ukrajna állampolgára is. Az Ukrajnához tartozó Krími Köztársaság lakossága 2,5 millió, ebből 70% orosz nemzetiségű.

A kétoldalú kapcsolatok jogilag rendezett, szerződéses kereteit 1990 végén, majd 1992-ben kísérelték meg rendezni. A megkötött megállapodások mindkét fél jó szándéka ellenére nem rendezte a Szovjetunió felbomlásával kialakult új helyzet lényegi kérdéseit, ezért hozzáláttak egy új, átfogó szerződés kidolgozásához. A korábbi szoros kapcsolatokra, valamint az azóta kialakult súlyos problémákra utal az a tény, hogy a tárgyalások mintegy öt év elteltével vezettek eredményre, így 1997. május 31-én Kijevben aláírták az „Orosz Föderáció és Ukrajna közötti barátságról, együttműködésről és partnerségi viszonyról szóló szerződés”-t. Az alapszerződés 41 cikkelyben átfogóan rendezi a stratégiai partnerség, a határok sérthetetleniségének kérdését, az egyes gazdasági szférák további kapcsolatainak helyzetét. Számolva azonban az alapszerződésben megállapodott kérdéseken túl esetleg felmerülő problémák ren-

dezésének szükségességével, az 5. cikkelyben előírták a két külügyminiszter rendszeres, de évenként legalább két alkalommal történő találkozóját is.⁷¹

A Fekete-tengeri Flotta sorsának rendezése érdekében 1993 szeptemberében Ukrajna és Oroszország képviselői aláírták a Massandra-egyezményt, amely a flottát felosztotta, de akkor még nem oldotta meg a szevasztopoli flottabázis tulajdonjogának kérdését. Az 1997 májusi egyezmény értelmében a szevasztopoli bázis nagyobbik fele 2017-ig orosz kézen marad.

Természetesen sem Ukrajna vezetése, sem a NATO szakértői nem gondolkodnak a csatlakozásról ilyen távoli határidővel, tehát a félsziget hovatartozásának megoldása kulcskérdés lehet a jövőben. A békés területrendezésre sor került már több európai ország esetében is, pl. Csehország és Szlovákia, valamint a balti államok és az oroszországi Föderáció között, így feltételezhető, hogy egy, a NATO-csatlakozáshoz közeli kiélezett helyzetben Ukrajna politikai vezetése nagyobb kompromisszumkészséget fog tanúsítani például a csatlakozást meghívító Fekete-tengeri flotta állomásoztatásának akár területrendezés árán történő megoldása érdekében. Jogi szempontból vizsgálva a területrendezés eshetőségét megállapítottam, hogy a két ország közötti alapszerződés — a Helsinki Záróokmányra hivatkozva — nyitva hagyja egy békés területrendezés lehetőségét. Európai biztonsági szervezetek, de az orosz-ukrán alapszerződés is szorgalmazza az Oroszországi Föderáció határainak delimitációját és gyakorlati kijelölését is. 2006-ban szerzett tapasztalataim alapján az orosz-ukrán határ demarkációja folyamatban van, így valószínű, hogy egy lehetséges későbbi területrendezés legalább fizikai akadályokba nem ütközik.

Ukrajna biztonságát és lehetséges tagjelölt státuszát nem kevésbé érinti a nevezett szerződés hatodik cikkelye, mely kötelezi a szerződő feleket, hogy nem kötnek harmadik országgal olyan szerződést, amely a másik fél ellen irányulhat. Egy elkövetkező NATO-tagjelöltség esetén alaposan át kell tekinteni és értékelni ezen cikkely értelmezését, esetleg a két félnek közös álláspontot kell kialakítani az alkalmazása tekintetében.

Az ukrán kormány konstruktív dialógust folytat Moszkvával. Ukrajna számára rendkívül fontosak Oroszországgal való gazdasági kapcsolatai, mert az energiaforrások tekintetében erősen függ tőle, a földgáz 80%-a Oroszországból érkezik. A Krím-félsziget ügye azonban hosszútávon befolyásolja az orosz-ukrán bilaterális kapcsolatok stabilitását.

Az Oroszországi Föderáció érdekei

Ukrajnát — mint az az alapszerződésből is kiderül — az egyik legfontosabb stratégiai partnerként tartja számon az Oroszországi Föderáció, elsőként említve a hadiipari érdekeltse-

⁷¹ Szobranie zakonodatyeystva Rossziszkoj Federacii, No 20, 17. maja 1999. (1999. május) Moszkva, Szt: 2413.

geit és kötődéseit. A föderáció nem csak erkölcsi támogatásáról biztosította a Moszkva-barát JANUKOVICS elnökjelölt választási kampányát. Oroszország gazdasági érdekei a donyecki-csoporthoz, a JANUKOVICS-tábor bázisához, Kelet-Délkelet-Ukrajnához, az ott élő mintegy tízmillió, orosz anyanyelvű kisebbséghez kötődnek. A nehézipar, a fegyvergyártás alapját is adó donyecki nagyüzemek: az Alhevszk-i, Dnyepropetrovszki Fémművek, a Donyecki Fémkombinát, a Makejevski Vas- és Acélművek, az Energomasspecsztal, a Dnyepropetrovszki Csőgyár, a Makejevugol bányái, az Uglemas-konszern szénbányái, a Szlavtyazsmas-csoport, a Sztaro-Kramatoszki gépipari művek, és az Azovmas⁷².

A két ország gazdaságpolitikáját jelentősen befolyásolta és jelenleg is befolyásolja a hadiipari komplexumok szétválasztása.

A Szovjetunió szétesése után Ukrajna örökségbe kapta a haditechnikai termékeket gyártó üzemek közel egyharmadát, amelyekhez 205 ipari vállalat és 139 tudományos-technikai központ tartozott. Korábban Ukrajna állította elő a Szovjetunió haditechnikájának 17%-át. Az iparág vezető szférái közé tartozott a rakéta- és űrtechnika, a hajógyártás, a teherszállító repülőgépek, harckocsik és speciális rádiótechnikai rendszerek gyártása. Ugyanakkor az országból hiányoztak az olyan stratégiai is fontos ágazatok, mint a légvédelmi- és támadófegyverek gyártása.

Így az ukrajnai hadiipari komplexum erősen integrálódott a Szovjetunió védelmi iparába, azaz jelentősen függött a külső megrendelésektől, illetve az alapanyagok, alkatrészek ellátottságától. Az unió szétesése után a kialakult új geopolitikai viszonyok között Ukrajnában esedékessé vált egy új védelmi komplexum kialakítása.

Az új hadiipari komplexum megszervezése érdekében az állam speciális programokat hozott létre, amelyeknek megvalósítása nem hozta meg a kívánt eredményeket. Ebben közrejátszott az is, hogy a vállalatok többsége a szükséges anyagi támogatások mindössze 20-30 százalékaig jutott hozzá, így a fejlődésre már nem tudtak pénzösszegeket fordítani, csak az épp aktuális szint fenntartására és a munkabérek kifizetésére. A támogatások majdnem felét pedig olyan vállalatok kapták, amelyek profilja nem teljes egészében esett egybe a megrendelésekkel. Ennek tükrében az ukrajnai haditechnikai vállalatok termelési potenciáljukat esetenként 80, máskor viszont csak 5%-ban tudták kihasználni. A betervezett programok végrehajtása jelentős állami segítséget és befektetéseket követelt meg, viszont ezeknek hiánya ahhoz vezetett, hogy egyes vállalatok felhagytak a termeléssel. A védelmi szféra e körülmények közepette szépen lassan elvesztette tudományos-technikai, termelői és káderpotenciálját, kiderült,

⁷² Részletesen lásd: Ukrajna a nagy sakktáblán, Népszabadság, 2004. december 2.

hogy az állami program tudományosan nem volt eléggé megalapozott, nem vette figyelembe az ország reális lehetőségeit.

A hadiipari komplexum ezredforduló utáni krízise a megrendelések számának csökkenése, a Független Államok Közösségével (FÁK) való együttműködési kapcsolatok megszűnése, illetve az alkatrészekről és az alapanyagokról való nagybani függés miatt alakult ki. Az ukrán védelmi minisztérium korlátozott finanszírozása miatt majdnem teljes egészében felhagyott a fejlesztéssel, félbeszakítottak több tudományos-kutatási projektet. A vásárlóképesség jelentős csökkenése miatt a legtöbb vállalat terméke piacképtelenné vált, minőségileg ugyan nem maradt el a többi ország termékeitől, viszont jelentősen drágább lett. A haditechnikai eszközök árába sokszor beletartoztak a vállalatok által felvett hitelekkel járó kiadások is.

Az ukrán hadiipar a nehézségek ellenére is létrehozott néhány világszínvonalúnak nevezhető terméket. A „Zenit” hordozórakéták több nemzetközi projekt elengedhetetlen összetevői, több szakember egybehangzó véleménye szerint jelenleg ez a legtokéletesebb rakéta ebben a kategóriában. A „Ciklon” hordozórakétát pedig műholdak pályára állítására alkalmazzák, szintén nagy sikerrel. Ukrajna hajóépítő szférájába beletartozik a legkisebb cirkálók és a legnagyobb anyahajók gyártása egyaránt. A repülőgépgyártás világszínvonalat ért el. Egyik legjobb példa erre az An-225 „Mrija” (Vágy) teherszállító repülőgép, amely 250 tonnás teherbírásával világrekordot döntött. A T80-UD harckocsik az ezredforduló után is sikeresen veszik fel a versenyt a világpiacon a többi konkurenciával. Ukrajna világelső a navigációs eszközök, a „föld-levegő” rakétafejek, bonyolult irányítópultok, rádiótechnikai eszközök és célzóberendezések gyártása terén.

Ne tévesszük szem elől, hogy a fegyveres erők és fegyverzetének modernizációja mindenkor a gazdaság stabilitásától és teljesítőképességétől függ, így a védelmi reform második ütemében 2005. után mindeddig néhány tucat Optos harckocsi modernizációjára került sor.⁷³

A függetlenség kezdeti nehézségeit jól érzékelteti egy vezető orosz politikus kijelentése a '90-es évek elején, amikor is figyelmeztette a közép-európai országokat, hogy ne építsenek ki szoros politikai vagy katonai kapcsolatokat Ukrajnával, ne építsenek nagy épületeket nagykövetségeik számára, mivel másfél éven belül úgyis visszaminősítik azokat konzulátussá. A másfél év helyett már több mint másfél évtized távlatából bátran cáfolhatjuk az ilyen jóslatok bekövetkezését.

Valerija MOROZOVA a „Magyar-cseh áttörés” című cikkében a következőképpen jellemzi térségünk energiabiztonságát, s ebben Ukrajna szerepét:⁷⁴ „Budapest és Prága a jövőt tekintve nagyon jól érti, hogy Ukrajna csatlakozása a NATO-hoz és az EU-hoz — mintegy trambu-

⁷³ A kijevi Ukrán-Orosz Kapcsolatok Nemzeti Intézetének publikációi alapján.

⁷⁴ Валерия МОРОЗОВА: Венгеро-чешский прорыв, http://www.redstar.ru/2006/04/01_04/3_05.html

linként használva azokat az áhított fejlődéshez — mindenképp visszaesést eredményezne. Magyarországot és Csehországot már a saját tapasztalatai meggyőzték, hogy az euro-atlanti térséghez való csatlakozást nem követi semmiféle gazdasági fellendülés...

Magyarország és Csehország földrajzi elhelyezkedése olyan, hogy nagymértékben érdekelt Oroszország és Ukrajna kiegyensúlyozott energetikai együttműködésében.”

MOROZOVA valójában azt sugallja, hogy hazánk és Csehország a nyugati orientációt választva saját kárán tanulta meg a „nagy testvértől” való függetlenség hátrányait, azóta is fizetve a tanulópenzt. Ezt a példát kell-e Ukrajnának is követni? A csúsztatásoktól sem mentes véleményét nyilvánvalóan nehéz osztani.

Grigorij PEREPELICA⁷⁵, az ukrán biztonságpolitika elismert szakértője árnyaltabban fogalmaz ebben a kérdésben: „...a NATO-hoz való csatlakozás Ukrajna elsőszámú feladata. Az EU-hoz való csatlakozáshoz feltétlen szükséges egy mély és hosszú távú belpolitikai és gazdasági reform. Tehát ha az Európához való csatlakozás legrövidebb útjáról beszélünk, akkor az a NATO-csatlakozáson keresztül vezet.”⁷⁶

Ukrajnában a narancsos forradalom után az orosz sajtó egyre inkább próbálta belesulykolni az emberek tudatába, hogy Ukrajna több szempontból is függ Oroszországtól, éppen ezért új geopolitikai helyzetének kialakításában figyelembe kell venni az orosz érdekeket is.

Éppen ezért érdemes áttekinteni azt, hogy a gazdaság terén mit is jelent Ukrajna számára Oroszország. Valóban olyan nagy a függőség? Ukrajnának van nagyobb szüksége Oroszországra vagy inkább fordítva, Oroszország gazdasága az, amelyik nem képes működni Ukrajna nélkül?

Amikor az orosz függőségről kezd beszélni valaki, azonnal mindenki a nyersanyagellátásra asszociál. Hibásan. Az igaz, hogy Ukrajna az energiahordozók legnagyobb részét — megközelítően 80%-át — a keleti szomszédtól szerzi be, viszont ebben az esetben egyenlő partnerként kell kezelni mindkét felet, ugyanis Ukrajna tranzitországgként funkcionál az orosz export esetében. Oroszországnak egyelőre nem is lehet más választása, ugyanis Fehéroroszországgal még eredménytelenebbek a tranzitpolitikával kapcsolatos kérdések megoldására irányuló kísérletek. Azt persze nem szabad elfeledni, hogy az ukrán gazdaságba irányuló befektetések legnagyobb része még jelenleg is Oroszországból érkezik. Ukrajna viszont az utóbbi időben arra törekszik, hogy ezen változtasson. Először is, az orosz tőke nem veheti fel a versenyt a nyugati világ tőkeerejével; másodsor: Ukrajna a forradalom utáni új viszonyaival már nem számít olyan biztonságos és megbízható helynek, ahol őrizni lehetne

⁷⁵ Grigorij PEREPELICA a kijevi Nemzeti Stratégiai Kutatóintézet helyettes vezetője.

⁷⁶ Г.ПЕРЕПЕЛИЦА: ОРИЕНТАЦИЯ УКРАИНЫ НА ВСТУПЛЕНИЕ В НАТО ВО МНОГОМ ЗАВИСИТ ОТ БУДУЩЕЙ ПАРЛАМЕНТСКОЙ КОАЛИЦИИ www.defense-ua.com (letöltve: 2006.03. 31.)

az exportból származó dollármilliárdokat; harmadszor: Ukrajna számára az orosz gazdaságpolitika nem jelent követendő példát. 2004-ben 6,1%-os ipartermelés-növekedéssel dicsekedhetett Moszkva, míg Ukrajnában ez a szám 12,5%-ot tett ki. A legnagyobb termelésnövekedést a gépgyártási, a vegyipari, a könnyűipari és az élelmiszeripari komplexumok produkálták. Az elmúlt években a nyersanyagok exportja jelentősen megnövelte az orosz bevételeket, ugyanakkor nőtt a kereslet is. Egy olyan ellentmondás jelentkezett, hogy a megnövekedett szükségletek ellenére senki sem akart befektetni az orosz gazdaságba, mivel nem történt semmiféle előrelépés a monopóliumok megreformálása érdekében.

Így tehát Oroszország elsősorban az ukrán ipari termékek értékesítési piacának számít. Ezt támasztják alá a statisztikák is. 2004-ben másfélszeresére nőtt a keleti szomszéd felé exportált ukrán termékek mennyisége, összértékük pedig meghaladta az 5 milliárd dollárt. Az orosz piac egyes szegmenseiben az ukrán ipari cégek lassan vezető pozíciót elfoglalnak el. Például Oroszország Ukrajnából importálja a legtöbb alkoholt. Ebben a tekintetben a Nemiroff ukrán cég foglalja el az első helyet, ugyanis az orosz alkoholimport 9,5%-át adja 743,3 millió dolláros forgalom mellett. Érdekes helyzet alakult ki az Oroszországba exportált ukrán fémipari termékek piacán is. Az Ukrajnában gyártott nagytérű csövek 30-40%-al olcsóbbak, mint a hasonló orosz gyártmányú termékek, így az orosz konkurencia tehetetlen a saját piacán, az egyetlen megoldás az Oroszországba exportált ukrán csövek esetében a behozatali kvóták csökkentése volt. 2004-ben 715 tonnában állapították meg az exportálható ukrán csőtermékek mennyiségét. Később „hadjáratot” indítottak az AZOVSTAL (acélkombinát az Azov-tenger partján) ellen is, ugyanis az orosz fémkohászoknak nem tetszett, hogy Ukrajnából származik egyes acéltermékek 99 százaléka. Más iparágak terén is korlátozni kényszerült Oroszország az ukrán termékek importját, pl. az édesipari termékek vonatkozásában.

Az Ukrán Állami Statisztikai Hivatal szerint 2004-ben Ukrajnában az exportált termékek értéke 3,676 milliárd dollárral előzte meg az importált áruk értékét. 2003-hoz képest 41,6%-os exportnövekedést regisztráltak, miközben 26%-al nőtt az import is. Ukrajna legfőbb kereskedelmi partnerei az export terén Oroszország, Németország és Törökország, míg az import esetében Türkmenisztán foglalja el a harmadik helyet. A fentiekből is látszik, hogy mégsem annyira súlyos a helyzet, mint ahogy azt egyes orosz szakértők állítják. Ukrajna számára nem az orosz gazdaság jelenti a legfőbb geopolitikai irányvonalat, ugyanis nyersanyagexportőrként és ipartermék-piacként kevésbé hatékony gazdasági fejlettségi típust képvisel, mint Ukrajna.

Ukrajna politikai-állami orientációja a századok során gyakran változott, de meghatározó magva végig a Dnyeper medence volt, Kijevi központtal. A folyó nemcsak földrajzi értelemben, hanem politikai, kulturális és vallási szempontból is törésvonalat képez.

Ukrajna ma Európa egyik legnagyobb országa, amely kiváló gazdasági adottságokkal, hatalmas felvevőpiaccal rendelkezik. Iparának szerkezete, műszaki színvonala elavult, gyökeres változtatásra szorul. A mezőgazdasága ugyanakkor óriási lehetőségeket rejt magában.

Annak ellenére, hogy látszólag minden feltétel adott egy gazdag, virágzó és erős állam létrejöttéhez, azonban ez mindmáig nem következett be. Oroszországtól képtelen elszakadni nem csak az energetikai függősége okán, a Nyugat pedig óvatos a befogadását illetően. A fentiekben vázolt kényszerpályáról kitörni csak egy egységes és erős belső hatalomnak lenne esélye, amely a tömegek akaratából és annak teljes megelégedésére kormányozza az országot, és vezeti annak társadalmát a jólétbe és a stabilitásba. Az előzőekben kifejtett helyzet miatt azonban egyelőre kevés esély mutatkozik erre a közeljövőben.

2002 és 2006 között megháromszorozódtak az olajárak, feltöltve az orosz államkasszát, és évi hét százalék körüli gazdasági növekedést indukálva Oroszországban.⁷⁷

Ez a változás tükröződik a hivatala elhagyására készülő, de országa korábbi elismertségének visszaállításán munkálkodó PUTYIN elnök 2007 tavasza óta tartott beszédeiben. Az orosz külpolitika megújult önbizalma vezetett arra sok elemzőt, hogy a hidegháború visszatértének veszélyéről beszéljen. Egyébként maga PUTYIN is használta a 2007 tavaszán rendezett müncheni biztonságpolitikai konferencián tartott beszédében a hidegháború szót, sőt áttételesen utalt is a hidegháború kiújulásának eshetőségére, amikor úgy fogalmazott: „a hidegháború törekeny békét eredményezett, de meglehetősen megbízható békét”; a mai helyzet kevésbé kiszámítható, a béke ma „kevésbé megbízható”. Egy másik megfogalmazásban a hidegháborút „hideg” béke követte Európában.

A továbbiakban lássunk néhány példát a két nemzet biztonságpolitikai és napi politikai kölcsönhatásairól.

2006 júniusában megjelent két sajtóhír, melyek hűen tükrözik a mélyen gyökerező sztereotípiákat.

Az ukrainai oroszbarát ellenzék állítása szerint egy NATO-bázis építéséhez szükséges hardtechnikát szállított Feodosiyába⁷⁸ az ott kikötött NATO-hadihajó. Ukrajna és az Egyesült Államok cáfolta ezt a közleményt.

„Hamis az az állítás, hogy az Egyesült Államok vagy a NATO támaszpont létesítését tervezné Ukrajnában” – közölte Brent BYERS, az Egyesült Államok kijevi nagykövetségének szóvivője. Az ukrán védelmi minisztérium sajtószolgálatában kijelentették: a támaszpont építésére vonatkozó információk nem felelnek meg a valóságnak.

⁷⁷Ian BREMMER politológusnak, Newsweek számára írt cikke, „Hírszerző” információ
<http://www.hirszerzo.hu/cikk.php?id=29989> (letöltve: 2007. február 27)

⁷⁸Írásmód: Világatlasz, AGÁT Térképészeti kft, Kossuth Nyomda rt. 2000. kiadása alapján

”A tömeges tüntetések a Feodosiyában kikötött NATO-hajó miatt kezdődtek. A hajó haditechnikát, fegyvereket, terepjárókat, építőanyagokat szállított a kikötőbe – a hivatalos magyarázat szerint egy katonai gyakorlat megszervezése céljából. Az ellenzék ugyanakkor arra gyanakodott, hogy a NATO támaszpontot szeretne felépíteni Ukrajnában. Ezt a véleményt viszont Washington és Kijev ismét egyaránt cáfolta.”⁷⁹

A Krím-félszigeten egyre erősebbekké váltak a NATO-ellenes fellángolások. Viktor JUSCSENKO államfő úgy vélte az egész ügy csak politikai provokáció. Mások szerint az egész arra irányult, hogy megakadályozzák a régió turisztikai fejlődését.⁸⁰ És a folytatás:

„Tüntetések az ukrán nagyvárosokban, NATO-ellenes akciók Ukrajna-szerte. A feodosiyai NATO-ellenes tüntetések áttejedtek Ukrajna többmillió nagyvárosaira. Az „Eho Moszkvi” rádióállomás jelentése szerint Donyeckben, Dnyipropetrovszkban, Zaporizsjában, Odesszában és Mikolajivban is tömeges akciókra kerül sor.

Leonyid GRACS, a Krími Kommunista Párt első titkára, az ukrán parlament képviselője egy nagygyűlésen azt mondta: „Az amerikaiak gátlástalanul viselkednek az egész földgolyón, most eljutottak a Krímig és Ukrajnáig is ... Ukrajna érdekeit elárulva, JUSCSENKO és TIMOSENKO megpróbálják ... átverni a parlamenten az amerikai megszállók krími tartózkodásáról szóló törvényt, a népnek pedig meg kell védelmeznie a szláv egységet” - tette hozzá.

GRACS szerint „az amerikaiak meg akarják szállni a Krím-félszigetet és torkon akarják ragadni Oroszországot.” A város lakói őrseget állítottak fel a kikötőben és nem engedték továbbszállítani a fegyvereket és felszerelést, amelyet az ukrán védelmi minisztérium közlése szerint az egyik krími támaszponton tartandó Sea Breeze 2006 (Tengeri Szellő) hadgyakorlathoz hoztak. A tüntetők viszont azt hitték, hogy a Pentagon támaszpontot készül létesíteni a félszigeten.

Valójában a hír igaz, úgy ahogy nálunk a jereváni rádió híreit szokás emlegetni. Egy NATO-tagállam (USA) hadihajója valóban megérkezett a feodosiyai kikötőbe, ugyanúgy ahogy 1998 óta minden évben megjelent, és a rendszeresen megtartott, betervezett Sea Breeze gyakorlat előkészítése érdekében hozott nagy mennyiségű haditechnikai, logisztikai anyagot. Az évenkénti gyakorlatot orosz, amerikai, brit és még legalább 4-5 önként csatlakozó NATO-tagállam vagy partnerország részvételével rendezik meg, és elsőként Ukrajnában fordult elő, hogy egy, a Mediterrán Dialógusban résztvevő ország, Izrael is bekapcsolódott.

A bázis létesítésének szándéka igaz, természetesen ideiglenes létesítményről van szó, amit a lényegében tíz naposra tervezett gyakorlat érdekében terveztek telepíteni. A bázis létesíté-

⁷⁹ BREMMER i.m.

⁸⁰ Nem épül NATO-bázis Ukrajnában, Kárpátinfo, , 2006. június 1 <http://www.karpatinfo.net/article28658.html> (letöltve: 2006. augusztus 22-én)

sére irányuló szándékot az orosz egyes állami tévé csatornán kísérelték meg bizonyítani egy amerikai konténer tartalmának bemutatásával. A rendezetlenül felhalmozott gépjárműkerek és pótalkatrészek garmada ugyan miért utalna tartós berendezkedésre?

Dmitrij TRENIN, a moszkvai Carnegie Központ igazgatója a NATO következő bővítési körének lehetősége elleni élénk orosz támadás hiányának okait abban látja, hogy „először is Oroszországnak nincs sem hatalma, sem befolyása ahhoz, hogy megakadályozza más európai országok NATO-tagságát. Sőt, ha ezt megpróbálná, majdnem biztos, hogy nem járna sikerrel. Minél jobban próbálkozná, annál ellentétesebb hatású lenne ez a politika. Másodszor, a NATO-bővítés, amint Lengyelország példája megmutatta, nem csökkenti Oroszország katonai biztonságát. Harmadszor, Moszkva legitim biztonsági aggályait a Szövetség kezelheti a bővítési folyamat részeként. Negyedszer, a NATO-hoz való csatlakozás után a Varsói Szerződés volt tagállamai eléggé biztonságban érezték magukat ahhoz, hogy jobb kapcsolatokat építsenek ki Moszkvával, ami megnövelte a stabilitást és biztonságot Európának azon a részén. Végül pedig, a kár korlátozása nem elég, ahhoz, hogy elkerülje a további válságokat Oroszországnak kell szorosabb kapcsolatra törekednie a NATO-val.”

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az orosz politikai vezetés a NATO-bővítést jónak, vagy az érdekeivel megegyezőnek tartja. „A medve hallgatását” nem szabad félreértelmezni Nyugaton az „új kezdethez” fűzött remények közepette. Az orosz politikai vezetés többsége, különösen a külügyi, védelmi és biztonsági közösségek még mindig rossz érzéseket táplálnak az iránt, amit néhányan csak a NATO „keleti menetelésének” neveznek, mert ez negatívan hat az önbecsülésükre és Oroszország hagyományos nagyhatalmi képére. Moszkva nagyobb problémája a NATO-bővítéssel az, hogy csak fokozatosan tud beintegrálódni az euroatlanti biztonsági architektúrába. Jelentős lépésnek kell értékelnünk ebben a folyamatban a NATO-orosz alapszerződés 1997-ben történt aláírását.

TRENIN avatott ismerője a valós orosz folyamatoknak. 2007 elején megbízhatóan jósolta meg azt, hogy a medve hallgatása jelentőséggel bír; az orosz politikai elit nem fogja később sem szó nélkül tűrni a NATO keleti irányú bővítését, a posztszovjet térség iránti érdeklődését.⁸¹ A hallgatás — mint később bebizonyosodott — erőgyűjtést takart. Évek óta nem hallottunk annyit új típusú fegyverzet rendszerbe állításáról Oroszországban, mint 2007 közepén.

⁸¹Dmitrij Trenin: A medve hallgatása, *NATO Tükör*,
<http://www.nato.int/docu/review/2002/issue1/hungarian/art3.html> (letöltve: 2007. 03. 26)

3.3. RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

Az euro-atlanti biztonsági struktúrák Ukrajna-politikájának főbb stratégiai célkitűzése a kollektív biztonság megteremtése, valamint Ukrajna részvételének lehetővé tétele az euro-atlanti szintén mind gazdasági, mind politikai vagy katonai szempontból. Az ország ilyen jellegű bevonása természetesen gazdasági segítséget, aktív politikai párbeszédet feltételez az egyenrangú partnerség kialakítása érdekében, valamint a kapcsolatok továbbfejlesztését, közeledést az Európai Unió és a NATO szervezeteihez.

Ukrajna jövőjét számos belső tényező és külső körülmény befolyásolja. Az Egyesült Államok és az Európai Unió érdekei alapvetően megegyeznek, noha a hangsúlyok máshol vannak. Mindkét szereplő egy demokratikus, a nyugati értékek mentén elkötelezett országot szeretne, de valószínűleg saját befolyásának dominanciája mellett.

Az ukrán szakirodalom elemzése alapján a demokratizálódó Ukrajnának az európai és euro-atlanti biztonsági struktúrákba való betagozódásához több alapfeltételt, egy sor állami és társadalomfejlesztési feladatot kell megoldani, cserébe viszont jelentős biztonsági garanciákat nyerhet:

- 1) az állami szuverenitás és a határok védelmének garanciáit;
- 2) a haderő átalakításával biztonságuk erősödését, optimalizálhatóvá válik a védelmi kiadások tervezése és megteremtődnek a civil kontroll keretei;
- 3) jelentősen nőhet az ukrán gazdaság hatékonysága;
- 4) zökkenőmentesebb lehet a társadalom demokratizálásának folyamata, így nő az ország stabilitása;
- 5) csatlakozva a nemzetközi szervezetekhez nő az ország érdekérvényesítő képessége;
- 6) az euro-atlanti integrációs folyamatok közelebb hozzák Ukrajnát a nyugati országok magas szintű normáihoz, az oktatási, egészségügyi, társadalombiztosítási, környezetvédelmi, helyi önkormányzati és más ágazatokban.

Ukrajna esetleges tagsága a NATO-ban új politikai lehetőségeket és perspektívákat nyitna, új gazdasági lehetőségeket biztosíthatna, csökkentené a pénzügyi rendszer veszélyeztetettségének szintjét, javítaná a befektetési klímát, ez pedig hozzájárulna ahhoz, hogy Ukrajna államrendszere valamennyi területen fejlődjön.

Véleményem szerint Nyugat-Európa Ukrajna csatlakozásával egy olyan ősi történelemmel rendelkező partnerországgal bővülne, amely mentes minden imperialista vagy agresszív múlttól. A multikulturális ukrán lakosság békében él az összlakosság közel negyedét kitevő kisebbséggel. A civilizált, jól képzett lakosság példaként szolgálhat Európa számára, a korábban eredményes tudományos intézményrendszere újjászervezhető. Ukrajna elismerten a

Föld egyik legtermékenyebb talajával rendelkező ország, a nemzeti zászlajában megjelenített kék-sárga színek az eget és a végtelen búzamezők aranysárga színét szimbolizálják.

Az Ukrajna és Oroszország közötti viszonyt a kezdetekben olyan körülmények befolyásolták, mint az atomfegyverek helyzete, a flotta és a hadiipari kapacitások megosztása, az orosz kisebbség és a Krím-félsziget hovatartozásának sorsa. Fajsúlyos kérdések, melyek egyszerre kapcsolják össze és választják szét a két országot. Az egymásra utaltság gyakorlatilag az élet minden területén jelen van.

4. AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK HELYZETE

Ukrajna Fegyveres Erői (ukránul: Збройні сили України / Zbrojnyi szili Ukrajini) Ukrajna 1991-es függetlenné válása után alakultak meg. Három haderőnem alkotja: a Szárazföldi Erők (Сухопутні війська / Szuhoputnyi vijszka), a Légierő (Повітряні Сили / Povitrijanyi szili), és a Haditengerészet (Військово-Морські Сили / Vijszkovo-Morszki szili).

A 2. számú ábrán (117. oldal) látjuk a védelmi minisztérium, a 3. és 4. számú ábrákon (118-119. oldalakon) a vezérkar tervezett, korszerűsített felépítési rendjét. A bemutatott szervezeti struktúrák csekély mértékben eltérnek a Fehér Könyvben található változatoktól annak következtében, hogy NATO-szakértőkkel és bilaterális megbeszélések keretében folytatott konzultációk eredményeként azok folyamatosan tökéletesedtek, a realitáshoz egyre közelebb kerültek az ambíciók és az elképzelések.

4.1. AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK RÖVID TÖRTÉNETE

A Szovjetunió megszűnése és Ukrajna 1991-es függetlenné válása után az ország területén Európa egyik legnagyobb fegyveres ereje jött létre, amely szervezetében és fegyverzetében a szovjet hadsereg igényeinek felelt meg, atomfegyverrel és stratégiai hordozóeszközökkel rendelkezett. Az Ukrajna területén maradt haderő 780 ezer fős volt, 9 293 harckocsival, 11 ezer páncélozott szállító- és gyalogsági harcjárművel, 18 240 tüzérségi eszközzel, közel 2 ezer repülőgéppel és 800 db helikopterrel. Az Ukrán Legfelsőbb Tanács 1991. szeptember 24-i határozata rendelkezett arról, hogy az egykori Szovjet Hadsereg Ukrajna területén található fegyveres alakulatai fölött átveszi a fennhatóságot, egyúttal létrehozták Ukrajna Védelmi Minisztériumát. A független Ukrajna fegyveres erőinek létrehozása óta — különböző intenzitással — tart az a folyamat, amelynek célja egy modern, mozgékony és ütőképes haderő létrehozása az ország igényeinek megfelelően.

Az Ukrán Fegyveres Erők létrehozása utáni első években folyt a hadsereg működését keretekbe foglaló jogszabályok megalkotása, valamint a szervezeti átalakítás. A kezdeti reformokat a szovjet örökségből adódó haditechnikai eszközpark és a túl nagy személyi állomány gyors leépítése jellemezte. Erre az időszakra esett Ukrajna csatlakozása az európai hagyományos fegyveres erőkről szóló szerződéshez, valamint 1992-es csatlakozása a Taskenti Egyezményhez.

1992-re kialakult az ország fegyveres struktúráinak törvényi háttere. Az UFE kialakításának egyik alapidokumentuma a Legfelsőbb Tanács által elfogadott „Ukrajna védelmének és az Ukrán Fegyveres Erők kialakításának koncepciója”. Létrehozták a védelmi szféra ügyeit koordináló, az elnök mellett működő Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanácsot, a Legfelsőbb Tanács elfogadta az Ukrajna védelméről és az Ukrán Fegyveres Erőkről szóló törvényeket.

Ukrajna lemondott nukleáris fegyvereiről, 1996. június 1. óta az ország területén nincs atomfegyver. Az 1 240 db nukleáris robbanófejet — a gázadósság egy részének elengedése fejében — Ukrajna átadta Oroszországnak. A 43 db stratégia bombázó egy részét (Tu–160) ugyancsak Oroszországnak adta el Ukrajna, nagyobb részüket (Tu–160 és Tu–95) pedig majdnem egy évtizedes folyamat során megsemmisítette. Ugyancsak felszámolták a stratégiai rakétacsapatok Ukrajna területén maradt 176 db interkontinentális ballisztikus rakétáját. Ukrajna 1994-ben csatlakozott az atomsorompó-egyezményhez.

Az UFE számos nemzetközi akcióba kapcsolódott be. Az ukrán hadsereg első nemzetközi szerepvállalására a délszláv konfliktusban került sor. 2006-ban közel 20 000 ukrán katona szolgált különféle békefenntartó missziókban a világ 10 országában.

Az UFE első éles harci alkalmazására 2004. április 6-án került sor Irakban, Al-Kut városában, ahol az ukrán békefenntartók többórás harcot vívtak a bázisukat támadó iraki gerillákkal.

Az ukrán haderő legfőbb jellemző adatai a függelékben a 122. oldalon található.

4.2. A FEGYVERES ERŐK ÁTSZERVEZÉSÉNEK DILEMMÁI ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

Elsőként tekintsük át azt a prioritási listát, amelynek mentén hozzákezdtek a fegyveres erők reformjához.⁸²

- 1) Az összhaderőnemi gyorsreagálású erők és a fő védelmi erők továbbfejlesztése, megerősítése.
- 2) Vezetési-irányítási, a kommunikációs és felderítési rendszerek tökéletesítése.
- 3) A logisztikai rendszer tökéletesítése.
- 4) A NATO és az UFE interoperabilitásának megteremtése.
- 5) Az UFE humánstratégiájának tökéletesítése.
- 6) A rendszeresített felszerelés és fegyverzet megújítása.
- 7) Inkurrens felszerelés és fegyverzet, elavult lőszer és rakéták megsemmisítése.
- 8) Katonai infrastruktúra továbbfejlesztése.

⁸² A kidolgozókkal történt személyes beszélgetés, tapasztalatcsere alapján.

- 9) Befogadó nemzeti támogatás megszervezése.
- 10) Előrelépés a szabványosítás területén.
- 11) Egészségügyi támogatás hatékonyságának növelése.

Természetesen a védelmi reform-folyamat szociális és gazdasági aspektusai látványos és érzékeny területek a társadalom számára. A hivatásos állományviszony megszüntetése, a kikerülők át- és továbbképzése fájdalmas folyamat. Az új minisztériumi vezetés 2005-től kezdődően — kezdeti hezitálás után — teljes körű felelősséget vállalt a kikerülőkről való gondoskodásban. A kivárást azért említem, mert kezdetben fel sem merült ez a probléma, majd miután napvilágra került, hogy meglehetősen kapósak a jól kiképzett ukrán „veteránok” a délszláv háborús övezetekben, sőt Ukrajnában is nőtt az általuk elkövetett bűncselekmények száma, előbb a Szociális Minisztérium hatáskörébe utalták a megoldást, majd 2006 elejére a probléma visszakerült a Védelmi Minisztériumhoz.

A védelmi miniszter főtanácsadója, Petro KANANA a NATO Politikai Bizottság 2005. április 7-i ülésén az alábbi megoldási lehetőségeket említi:

- 1) Az igények feltérképezése, valamint át- és továbbképzési terv készítése az állományt elhagyók részére.
- 2) Lehetőség esetén növelni a NATO és a Szövetségesek által biztosított konkrét átképzési programokat.
- 3) PfP-alapítvány létrehozása az ukrán átképzési igények hosszútávú megoldása érdekében.

A haderőnemek és a felsőbb parancsnokságok átszervezését, a rövid-, a közép-, és hosszútávú tervek elkészítését NATO szakértői csoportok, a hadászati parancsnokságok szakértői és a szövetséges tagállamok mobil oktatócsoportjai segítették és támogatták. A rendszeres látogatások, munkaértekezletek és tervezési konferenciák alkalmával formálódtak a realisztikus elképzelések és tervek a jövő ukrán haderőt illetően. A nyugati katonai tanintézetekben végzett ukrán tisztek jelentősen hozzájárultak a találkozók hatékonyságához. A reformelképzeléseket a 2004, 2005 és 2006 évben ún. Fehér Könyv formájában publikálták, amelyeket minden esetben az államfő hagyott jóvá.

A reformtervek egy-egy mozzanatát az 5-7. számú ábrák villantják fel (122-124. oldal).

A NATO-ukrán csapatok interoperabilitása biztosítása érdekében betervezett állomány- és rendfokozati kategóriák módosítását célzó tervek nem arattak osztatlan sikert a hivatásos állomány körében, azonban értették annak szükségszerűségét. A korábbi, meglehetősen rövid rendfokozati kivárási idők karrierjük derekát sem taposó alezredek, ezredek

eredményezett. A fiatal- és főtisztek aránytalan megoszlása szintén nem kedvezett a csapattagozatban szolgálóknak.

A tervezett kategória-módosításokat a 8-9. ábrák mutatják be (125. oldal).

A másik igen kritikus terület a tisztek lakáshelyzete, beleértve az aktív és a kivált állományt is.

„Halasztást nem tűrő feladat a meglévő lakások elosztási rendszerének tökéletesítése, azonban hosszútávú megoldást csak az új lakások építése, piacorientált rendszer kidolgozása jelenthet. A fent említett probléma NATO-hozzájárulással történő megoldása különösen fontos lenne, és demonstrálná a NATO elkötelezettségét az emberi igények kielégítésére (...) Az utolsó terület, amely szorosan kapcsolódik a védelmi reform szociális és gazdasági kérdéseihez, a lőszer tárolási biztonsága, valamint a felesleges lőszer megsemmisítése. (...) Nagyra értékelem a Partnerségi Alapítvány létrehozását a lőszer-megsemmisítés érdekében. ...Nagyra értékeljük a NATO, különösen a NATO Összekötő Iroda hozzájárulását és támogatását.”⁸³

Mint az előzőekben tapasztalhatjuk, a felmerült problémákat nem separték a szőnyeg alá, nem siklottak el fölötté, azonban a megoldásra tett javaslatok meglehetősen egyvektorúvá váltak.

A valós megoldás érdekében Nagy-Britannia jelentős összeg investálásával ún. mozgó összekötő irodát hozott létre a továbbképzések, átképzések, nyelvtanfolyamok szervezése érdekében. A kijevi és Ukrajna-szerte létrehozott jelentős számú British Council oktatóbázisok tevékenyen kivették részüket a nyelvképzésben. Az Egyesült Államok nyelvi laboratóriumok adományozásával segítette a képzést. Hazánk szintén a nyelvi továbbképzések területén nyújt hosszantartó, hathatós segítséget. A britek által indított, jelentős hatékonyságú, közel két évig tartó programnak 2006-ban sajnálatos gazdasági bűncselekmény vetett véget.

A 10-11. számú ábrák bemutatják az UFE új rendszerű képzési- és együttműködési projekteken alapuló külkapcsolatait, melynek tendenciái egyre bővülő nyugati orientáltságot mutatnak (126. oldal). A védelmi reform sarokszámait, statisztikai adatait, a reform forráshiányos nehézségeit a 12-13. számú ábrák segítségével mutatom be (127-128. oldalak).

2006. áprilisában GRICENKO védelmi miniszter a Krím-félszigeten tett látogatása során a következő módon jellemezte az ukrán haderő finansziális helyzetét: „...az UFE pénzügyi finanszírozása nem kielégítő: az a határozat, mely szerint ez évben az állami költségvetésből 1,4 milliárd euró kerül az UFE költségébe, valamint 320 millió euró saját bevétel lesz, nem

⁸³ Petro KANANA, a védelmi miniszter főtanácsadója Brüsszelben, 2005. április 7-én elhangzott előadásának kivonata. A szerző jegyzetei.

teljesül. A katonák felkészítéséhez a költségvetés 50%-át már át kellett volna utalni, azonban ez ideig 34%-ot kaptunk meg. A helyzet hasonló a múlt évihez, amikor a gyorsreagálású csapatok felkészítéséhez minimálisan 58 millió eurót terveztünk, és 20 milliót kaptunk.”⁸⁴

Korábbi szerzőtársam, Oleksij POLTORAKOV a következőképpen jellemzi az átszervezés nehézségeit:⁸⁵ „A védelmi reformot elrendelő állami program meghatározza, hogy 2010-re a teljes UFE professzionális (szerződéses) katonákból álljon. 2007 májusában megközelítően 35 000 szerződéses katona szolgál. Egyfelől a hivatásos hadsereg felállítása magas társadalmi támogatottságot élvez, másfelől a kormány nem képes világosan megfogalmazni, hogy milyen típusú haderőre van szüksége Ukrajnának, még kevésbé azt, hogy azt hogyan kellene finanszírozni. Ezek a reform nehézségei. A hivatásos haderő megszervezésének legfőbb célja, hogy alapjaiban a szovjet időktől eltérő hadsereget hozzunk létre. (...) A másik kihívás a jövővelmi viszonyok. Egy szerződéses katona havi illetménye körülbelül 65 euró. A haditengerészet esetében ez elérheti a 125 eurót a fokozott pszichikai megterhelés miatt. Ugyanekkor a civil pincér a laktanyai kávézóban több mint 135 eurót, a civil szakács ugyanitt legalább 165 eurót kap. A katonák közül a frissen kikerült fiatal tiszt kap ennyit.”

Vadim GRECSANYINOV, az Ukrán-NATO Civil Liga elnöke a következőképpen kommentálja az átmeneti időszakot: „A professzionális szervezetre történő átállás után az UFE sokkal hatékonyabbá válik. A társadalomban végbemenő változásoknak, — mint pl. a piacorientált gazdaság megteremtése — a hadseregben is éreztetniük kell hatásukat. A szerződéses zászlósoknak kell képezniük a haderő gerincét, eltérően a Szovjet Hadseregtől, de hasonlóan az Egyesült Államok haderejéhez. Ezt a különbséget kellene a védelmi minisztérium és a vezérkar vezetésének megértenie és hajlandóságot mutatnia annak megoldására is.”⁸⁶

A védelmi reform egyik motorja a védelmi miniszter első helyettese, Leonyid POLJAKOV. Az ő döntése szerint kellett volna 2006 elején megkezdeni a reformot. A határidők többszöri halasztása után GRICENKO védelmi miniszter azonnali végrehajtást rendelt el a kiadott direktívájában, amely szerint 2006. május 31-ig az átszervezést a vezérkar szintjén be kellett fejezni. Így a vezérkar hozzálátott a NATO szabványnak megfelelő J-struktúra kialakításához, a vezérkarifőnök-helyettesek számát 10-ről 7-re csökkentették.

A fegyveres szervek átalakításának szintén részesei a meglehetősen nagy létszámú belügyi csapatok is. Maigre MERLE, az NLO észt nemzetiségű műveleti tisztviselője 2006. december 5-én megbeszélést folytatott a belügyi csapatok képviselőjével. Összegzésként megállapított-

⁸⁴ A szerző saját jegyzetei az UT1 televízió 2006. április 28-i adása alapján.

⁸⁵ Money for nothing... but brothers in arms, *Kyiv Weekly*, 2006 május 15-17.
<http://www.weekly.com.ua/?art=1147686954> (Letöltve: 2006. december 14.)

⁸⁶ Semper fi: be all that you can be! *Kyiv Weekly* <http://www.weekly.com.ua/?art=1147818059> 2006. május 24.
(Letöltve: 2006. december 14.)

ták, hogy egy Nemzeti Gárda típusú erővé kívánnak válni, melyhez az ACT, SHAPE és a Szövetségesek támogatását várják.

Sztepan HAVRIS, a Ne Tak⁸⁷ ellenzéki tömb egyik képviselője közölte, hogy a jelenlegi ukrán hadsereg inkább egy 1941-es hadtestre hasonlít, nem pedig egy korszerű európai hadereőre. Valószínűleg az ukrán hadsereg a legkevésbé harcképes a posztszovjet országok hadseregei közül, ráadásul a NATO-csatlakozás sem javíthat az ország biztonságán – mondta.

A Novij Region internetes kiadványban Sztepan HAVRIS elmondta, hogy a NATO-csatlakozás nem biztonságot hoz majd az országnak, hanem épp ellenkezőleg: Ukrajnát Oroszország ellenségévé teszi, és a területén „konfliktus-laboratóriumokat” hoznak létre. A politikus elmondta, hogy az ellenzék aggódik az ukrán külügyminisztérium „zárt ajtók mögötti” döntései miatt, egyre csak újabb konfliktusokról hallani, mint pl. a világítótornyok és az orosz Fekete-tengeri flotta körül kialakult problémákról.⁸⁸

HAVRIS a nyilatkozatában azzal vádolta a külügyminisztériumot, hogy nem Ukrajna érdekeiben tevékenykedik, hanem egy olyan terv megvalósításán dolgozik, amelyről az ukrán nép semmit sem tud.

⁸⁷ A Ne Tak ellenzéki tömb az Ukrán Szociáldemokrata Párt, a Republikánus Párt és a Nők a jövőért politika unió összefogása eredményeként jött létre. A 2006. március 26-i parlamenti választásokon egy százalék körüli eredménnyel nem jutottak be a parlamentbe. Egyik vezetőjük; N. VITRENKO folyamatos NATO-ellenes kirohanásaitól vált hírhedtté.

⁸⁸ Havris egy, a Szevasztopol közelében álló világítótorony hovatartozása körüli vitákra utal.

4.3. A FEGYVERES ERŐK CIVIL-DEMOKRATIKUS KONTROLLJÁNAK MEGVALÓSULÁSA

Ukrajnában folyamatban van az UFE harc kiképzésének, harc készségének, szervezeti struktúrájának hatékony civil-demokratikus kontrolljának létrehozása és a NATO-szabványokhoz való fokozatos közelítése. A Szövetség törzseljárásainak megfelelően folyik a védelmi tervezés és a védelmi költségvetés megreformálása, a védelmi szektor strukturális átalakítása, napirenden van a katonák és családtagjaik, valamint a fegyveres erőktől kivált hivatásos állomány szociális ellátórendszerének reformja is. Mindezekben túlmenően az egyes NATO-tagországok, a parancsnokságok szakértői jelentős segítséget nyújtanak Ukrajna védelmi tervezése fontos dokumentumainak előkészítésében.

A támogatói program kapcsán hangsúlyozni kell, hogy a részvételnek köszönhetően Ukrajna növeli, erősíti külpolitikai lehetőségeit, biztonságát, prosperitásának lehetőségeit. A keretdokumentum által megállapított konzultációk mechanizmusán keresztül a program résztvevői, így Ukrajna is lehetőséget kapott szakmai tanácskozásokra, konzultációkra a megfelelő NATO szakértői csoportokkal egyes, a nemzetbiztonságot érintő kérdésekben.

A PFP program, melynek lényegét tekintve — az európai és nem csak az európai államok többsége támogatásának köszönhetően — különleges struktúrává vált az euro-atlanti biztonsági rendszerben. Így Ukrajnának is lehetőséget biztosított, hogy részt vegyen egy olyan fontos és presztízst biztosító tevékenységben, mint a békefenntartás.

Az ukrán szakirodalom elemzése alapján megállapítható, hogy Ukrajna politikai vezetése elkötelezett, és nem tér le az euro-atlanti integrációhoz vezető útról. Ukrajna euro-atlanti integrációs törekvését hatékonyan megvalósító szakemberek felkészítésében aktív szerepet vállal Ukrajna Nemzetvédelmi Akadémiája is. Az Akadémia ezirányú tevékenységének főbb elemei az alábbiak:

- 1) a NATO-követelmények alapján kiképzett katonai szakemberek oktatása, akik képesek törzs- és parancsnoki beosztásban dolgozni többnemzetiségű alakulatokban, valamint békefenntartóként nemzetközi missziókban (Többnemzetiségű Törzstiszteket Felkészítő Központ);
- 2) az Akadémia hallgatóinak kiképzése a NATO-törzseljárások alkalmazására, nemzetközi parancsnoki és törzsgyakorlatok végrehajtása (Szimulációs Központ);
- 3) a NATO katonai szervezetek tapasztalatainak felhasználása a hallgatók kiképzése során, adott szakterületek szerint (az Akadémia szakirányú tanszékei);

- 4) a NATO–Ukrajna éves céltervek rendezvényeinek előkészítésében és végrehajtásában való részvétel, az ukrán védelmi minisztérium nemzetközi együttműködési tervének és NATO–Ukrajna közötti Egyéni Partnerségi Program keretében;
- 5) a hallgatók kommunikációs kiképzése (Nemzetközi kapcsolatok és Euro-atlanti integrációs tanszék);
- 6) idegen nyelvek és a NATO-ban használt katonai terminológia magas szintű tanítása (Idegen nyelvi tanszék);
- 7) a civil-katonai kapcsolatok (CIMIC) és a fegyveres erők fölötti civil-demokratikus kontroll kérdéseivel foglalkozó tanfolyam (Továbbképző Fakultás, levelező oktatás).

Az ukrán erőszakszervezetek civil kontrollja⁸⁹

A demokratikus (vagy a demokráciára aspiráló) állam politikai és jogi gépezete egyrészt az államapparátust és az államhatalmi szerveket foglalja magában, másrészt a független társadalmi szervezeteket, melyek saját céljaikat és elképzeléseiket követik. Az állami és a nem állami (társadalmi, civilszerveződés) szervezetek közötti kapcsolat az együttműködésen és az egymás kiegészítésének elvén alapul. A szervezetek ilyen bonyolult együttműködésének eredményeként új minőségű rendszer keletkezik, és ha a nemzetbiztonság szintjét — annak legszélesebb értelmezését — vesszük tekintetbe (az állambiztonságtól a személyes biztonságig), hasonló szintet ér el más demokratikus nemzetekével.

Az állambiztonságot egyik legnagyobb mértékben veszélyeztető tényező az állami adminisztrációs hivatalok — vagy néhány közülük — amelyek minden fajta ellenőrzés és vezetés alól kikerülnek. Különösen azok az államhatalmi szervek érdemelnek kiemelt figyelmet, amelyeket hagyományosan erőszakszervezeteknek hívunk. Egyes esetekben az erőszakszervezetek felelősek az adóbegyűjtésért és a pénzügyi felügyeletért is. Ukrajna esetében az erőszakszervezetek magukban foglalják a fegyveres erőket, a belügyminisztériumot, a rendőrséget, az Állambiztonsági Szolgálatot és a határőrséget. Ezek együttesen képezik az állam fegyveres erőinek gerincét. Más strukturális elemek és szervezetek is részei az állam fegyveres erőinek, azonban a jelen tanulmány csupán a fent említett hatalmi struktúráknak a civil társadalom általi — amit csak harmadik szektorként emlegetünk (NGO) — ellenőrzésére vonatkozó kiadványok áttekintésére vállalkozik.

A civil kontrollt olyan rendszerként definiálhatjuk, amely a civil társadalom és az állam között épül fel, amely egyrészt az állam adminisztrációs hatalmi szervein alapul, amelyek a

⁸⁹ Bővebben GELSEI András–Oleksij POLTORAKOV: Az ukrán erőszakszervezetek civil kontrollja. Kard és Toll, 2005/3, pp. 96-103.

törvényhozásnak tartoznak felelősséggel (parlamentáris kontroll), valamint a nem állami struktúrákat és a tömegtájékoztatási eszközöket foglalják magukban. Az erőszakos szervezetek fölötti civil kontroll kiemelkedő szerepe az, hogy megelőzze a „rendőrtípusú” állam kialakulását, hozzájáruljon az egyes elemek demokratikus működésének erősítéséhez. A legnagyobb probléma ezen a területen az, hogy a társadalom és képviselői (nem állami szervek, újságírók) ismeretei hiányosak az előbb felsorolt erőszakos szervezetek folyamatairól.

A nemzetbiztonsági szervezetek fölötti civil kontroll egy többirányú vektor. Ez jóval tágabb fogalom, mint a fegyveres erők civil kontrollja, mert nemcsak a hadsereg kontrollját, de a végrehajtó struktúrák felügyeletét is egyetemlegesen magába foglalja, mint a nemzetbiztonsági rendszer politikai lényegét.

A rövid bevezető után tekintsük át a civil kontroll lényegét a társadalom és a haderő kapcsolatánál szélesebb értelemben.

A Szovjetunió idejében a szovjet hadsereg fölötti kontroll duplán valósult meg: a párt kontrollja (a Szovjet Kommunista Párton és a Komszomolon keresztül, mint a párt támogatója) egyrészt, valamint az elhárító szervek kontrollja (a KGB-n keresztül, amely sokkal szélesebben valósult meg, mintha egyszerűen csak a szovjet hadsereg védelmét biztosította volna az ellenséges felderítés ellen) másrészt.

Roman VOLKOWICZ amerikai szakértő helyesen látta azt, hogy a Szovjetunió civil és katonai vezetése közötti konfliktus természetes velejárója volt a szovjet politikai rendszernek, amely megalapozta a teljes átfogó felügyelet szükségességét a fegyveres erők felett. Konfliktus adódott a marxista egyenlőséget hirdető antimilitarista ideológia és annak civil vezetése, valamint a realista álláspontot képviselő katonai vezetés közötti gondolkodásmód különbözőségéből.⁹⁰ Mindezeket szem előtt tartva láthatjuk, hogy különböző speciális ügynökségek szerteágazó hálózata volt felelős a hadsereg fölötti kontrollért. A legfontosabb a Szovjetunió Kommunista Pártja alatt működő Politikai Főcsoportfőnökség, valamint a KGB alatt működő harmadik főcsoportfőnökség, amely a katonai elhárítás volt. A felderítés (a Vezérkar Felderítő Főnöksége) feletti KGB-kontroll hiányát ellensúlyozta a Politikai Főcsoportfőnökség fölötti, a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága úgynevezett Katonai Szekciója által gyakorolt kiterjedt felügyelet. A Szovjetunió erőszakos szervezetei fölötti párt- és politikai ellenőrzést úgynevezett belső kontroll egészítette ki (Belbiztonsági Szolgálat) valamint részlegesen az ügyészség általi ellenőrzés. A lakosság döntő többsége, valamint az ország szervezetei részére az erőszakos szervezetek többsége és a kapcsolódó védelmi gazdaság szinte teljes

⁹⁰ Roman VOLKOWICZ - Andrzej KORBONSKI (szerk), *Soldiers, Peasants and Bureaucrats*, London: Allen and Unwin, 1982.

egészében zárt, titkos területnek minősült. Ez az oka, amiért az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején a civil kontroll szükségességét csupán divatos szlogenként emlegették.

Később az úgynevezett peresztrojka és új típusú gondolkodás libbentették fel a fátylat a hadsereg, a hatalom és a speciális biztonsági szolgálatok közötti kapcsolatok problémáiról. Nem sok cikkre emlékezhetünk ebből az időszakból, amelyek például tisztázták volna, hogy Mihail GORBACSOV adott-e parancsot katonai beavatkozásra Tbilisziben, Vilniusban, esetleg Bakuban, vagy sem.

A független Ukrajna ellenőrző rendszerének átalakulása

A Szovjetunió széthullását követő, a hadsereg politikamentessé tételét célzó folyamatok (amely párhuzamosan folytak a balti államok⁹¹ megkérdőjelezhető KGB-mentesítésével) a volt szovjet köztársaságokban nem kímélték a hadsereget és a speciális biztonsági erőket. Ebbe a folyamatba illeszthető a Szovjetunió azon elnöki dekrétuma, amely 1991. augusztus 24-én kelt, és amely megtiltotta a fegyveres erőkön belüli összes politikai és párttevékenységet. Ennek eredményeként bonyolult helyzet keletkezett abban az értelemben, hogy a speciális biztonsági erők elvesztették befolyásukat és ellenőrzésüket a hadsereg berkein belül. Ukrajnában a haderő helyzete enyhén szólva is bonyolult volt, mert a törvény a parlamentnek rendelte alá az összes olyan katonai egységet, amely ukrán földön diszlokált, ami a továbbiakban már nem volt tartható. Ezzel párhuzamosan a haderő és a speciális biztonsági erők fölötti hatékony parlamentáris kontroll létrehozásának szüksége is jelentkezett. A parlamentnek az a kísérlete, hogy kinevezze a kulcsfontosságú erőszakszervezetek vezetőit, 1991-92-ben megbukott, mivel az összes jelöltet a parlamenti bizottságok átvilágították, melynek eredménye enyhén szólva is kiábrándító volt.

A rendőrség vagy akár a néhai KGB (jelenleg: SBU) által elfogadott feltételek könnyű és nyugodt utat biztosítottak (a szervezet specifikumából, regionális struktúrájából kiindulva, valamint a funkciói jogi és politikai háttére hiányosságai miatt, amely akkortájt nem került a figyelem középpontjába). Ugyanakkor, hogy a szolgálat nem tevékenykedett aktívan a függetlenség első három vagy négy évében, csupán megfigyelők voltak, mivel nem volt törvényi keret, amelyben tevékenykedtek volna.⁹²

Akkoriban a fegyveres erők helyzetét megterhelte a nukleáris fegyverek problémája, valamint a Fekete-tengeri Flotta kérdése. Az olyan érzékeny kérdést, mint a civil kontroll, Ukrajnában a haderő és a társadalom kapcsolatának prizmáján keresztül vizsgálták, a kontrollt pedig a korábbi tapasztalatokból kiindulva olyan struktúrákra bízta, amelyek szintén az erő-

⁹¹Krupnikov Renounces Ministership for a KGB Card // Business & Baltia (Riga) - # 202 (2§85) – 2002. október 17.

⁹² HUTSAL A. A demokratikus kontroll nem mindenre gyógyír // Dzerkalo Tyzhnia #23/12, 2004 június 18.

szakszervezetek részei voltak. Az ilyen szervezetek vonatkozásában mindenképpen meg kell jegyezni, hogy további tevékenységük ellenőrzésének lehetetlenné tétele a legnagyobb akadályt jelenti a demokráciához vezető úton.⁹³

A demokratikus kontroll mechanizmusai Ukrajnában

Ezen a ponton megemlíthető, hogy az ukrán parlament sem használt ki minden eszközt az erőszakszervezetek ellenőrzésére. Néhány speciális ellenőrző testületet létrehoztak ugyan, azonban a katonai költségvetés parlamentáris ellenőrzése továbbra is elégtelen. Megfigyelhetjük a törvényesség betartását ellenőrző hatalom koncentrációját, amelyet kizárólagosan Ukrajna elnökének adminisztrációja gyakorol. Az a szervezet, amelynek hatásköre sem az alkotmányban, sem a törvényekben nincsen lefektetve, és a mindennapos tevékenységét nem ellenőrizhetik sem Ukrajna polgárai, sem az általuk megválasztott bármilyen szervezet, bármit megtehet.⁹⁴ Mindezen túl a hatalom törvényhozó testülete és végrehajtó szervezetei is csupán korlátozott információt kapnak az erőszakszervezetek helyzetéről, így nem képesek gyakorolni ellenőrző funkciójukat, aminek következtében elvesztik befolyásolásuk lehetőségét is. Mindezen túl az a gyakorlat, hogy a parlamentnek csupán egyetértési joga van a főügyész kinevezésekor, nem biztosít kellő hatékonyságot. Amint a jelen helyzet mutatja, a parlament általi elnöki jelölés megbukott, a főügyészi beosztás ugyan aktív hatalmi szerepet kapott, viszont nincs abban a helyzetben, hogy a parlament előtt jelentést tegyen. Az elnöki és a parlamenti hatalom egyensúlyának hiánya jelentős veszélyt jelent a nemzetbiztonságra és a politikai stabilitásra, ezzel megteremtve az előfeltételeket ahhoz, hogy Ukrajna visszatérhessen az úgynevezett „rendőrtípusú” vagy „pretoriánus” államhoz (HUNTINGTON). Valószínű, hogy az alkotmányreform gyors, gyakorlati végrehajtása megszünteti, de legalább támogatni fogja ezen egyensúlyhiány kiküszöbölését.

Az ukrán haderő (a védelmi minisztérium) iránti nagyfokú érdeklődés a társadalom és a média részéről nem magyarázható csupán a haderő létszámával. Amennyiben azon katonai egységek számát tekintjük, amelyek nem tartoznak a fegyveres erőkhöz, (határőrség, a belügyminisztérium Belügyi Csapatai, a biztonsági erők stb., még ha nem is vesszük számításba pl. a korábbi Vasútépítő Csapatokat, amelyek jelenleg a Közlekedési Minisztérium szervezétéhez tartoznak), mégis igen jelentős létszámot találunk. Természetesen a hangsúly az Ukrán Fegyveres Erőknél van, melynek reformja, fejlődése továbbra is a NATO-ukrán párbeszéd kulcskérdése maradt. Azonban nem szabad elfelejteni, hogy a „megkülönböztetett partner-

⁹³ Demokratikus civil kontroll a haderő fölött Ukrajnában: The Path From To Substance. UCEPS Analytical Report // National Security and Defense.1/1, 2000. január

⁹⁴ HRYTSENKO A. Control over Law-enforcement Bodies in Ukraine—Civil but not Democratic, Dzerkalo Tyzhnia, 12/23, 2004. június 18.

ség” és a NATO- és EU-tagság iránti aspiráció kapcsán Ukrajnával szemben támasztott követelmények (a demokrácia biztosítása, a véleménynyilvánítási szabadság biztosítása, a tömeg-tájékoztatási eszközök szabadsága – különösen ezek politikai aspektusai) egyaránt vonatkoznak a Nemzetbiztonsági Erők alkalmazásának elveire is.

A demokratikus kontroll nemzetközi vonatkozásai

J. Greene Ukrajna-szakértő egy cikkében megállapítja, hogy úgy a NATO, mint az EU fokozottan koncentrál a demokratikus kontroll és a korrupció elleni harcra a nem katonai biztonsági szektorban.⁹⁵ Véleményem szerint a szerző a *Partnerség a Békéért* programra utal, amely kiemeli a fegyveres erők demokratikus kontrolljának követelményét, miközben nem utal a többi biztonsági struktúrára, nem említi az egyes országokban fellelhető militarizált állambiztonsági szervezeteket, a csendőrséget. Mindez az 1997-es madridi csúcstalálkozó után szembeötlő, amikor is a NATO figyelme a tagságra pályázó államok biztonsági szektorának nem katonai dimenzióira irányult. Ukrajna nem katonai erőszakszervezetei — kivéve Rendkívüli Helyzetek Minisztériumát — 2000 végén csatlakoztak a NATO–ukrán együttműködés folyamatához. A NATO-val szembeni hosszú ideig tartó távolságtartás után a belügyminisztérium képviselői intenzíven érdeklődni kezdtek a NATO „átláthatóság elvének” alkalmazásáról, amely az ukrán védelmi felülvizsgálat alapelve, amely a képességekre, a hiányosságokra és a költséghatékonyságra irányul.⁹⁶ Mindez olyan előzetes következtetések levonását teszi lehetővé, hogy a NATO-Ukrajna, valamint az EU-Ukrajna együttműködés folyamata önmaga is effektív mechanizmust biztosít az erőszakszervezetek civil kontrolljának biztosításához.

A védelmi minisztérium a személyi állomány folyamatos csökkentésén dolgozik, miközben a belügyminisztérium és a biztonsági szolgálatok, valamint más erőszakszervezetek állományában változatlan létszám figyelhető meg. Még ha csökkentés történne is, az láthatatlan maradna a társadalom és a tömegtájékoztatás számára, ami természetesen problémát okoz az ukrán civil társadalom számára is. Mindenekelőtt igen nagy különbség figyelhető meg a társadalom és a média érdeklődésének irányultságában, amely elsősorban a hadseregre koncentrálódik,⁹⁷ miközben a rendőrség lényegesen kevesebb hangsúlyt kap, a biztonsági szervezetek ennél is kevesebb érdeklődést tapasztalhatnak. A leghihetőbb magyarázata ennek a jelenség-

⁹⁵ James GREENE, NATO and EU Expansion: Consequences for the Non-Military Security Sector Reform in Ukraine, Dzerkalo Tyzhnia #23 2004. június 12-18.

⁹⁶ James SHERR: A biztonsági ágazat átalakítása, Dzerkalo Tyzhnia #23 2004. június 12-18.

⁹⁷ A Védelmi Minisztérium 2004. december 16-án kelt közleménye szintén ezt sugallja: „a Védelmi Minisztérium sajtószolgálatára kéri a tömegtájékoztatási eszközöket, hogy az olyan információk közzétételére előtérrel adják a negatív hatást váltottak ki a közvéleményből, destabilizálhatják a társadalmat, forduljanak a sajtószolgálatokhoz a tények megerősítése végett.

<http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=news&sub=read&id=4630> (letöltve: 2005. február 14.)

nek az, hogy a haderő (amely jelentősen meg van terhelve a leszerelt tisztek illetményköveteléssel kapcsolatos bírósági kereseteivel) nem rendelkezik nagyobb befolyással a tömegtájékoztatási eszközökre, nem úgy mint a rendőrség és a biztonsági szolgálatok amelyek rendszeren bíróság elé állítják, vagy rágalmozással vádolják az újságírókat, esetleg nem hivatalosan megfigyelik őket.

A végrehajtói hatalom nem kellő kontrollja az erőszakos szervezetek fölött olyan paradox helyzetben valósult meg, amikor a nyugati szakemberek egyértelműen kinyilvánították, hogy az ukrán állambiztonsági szervek 1991-ig a legkevésbé korrump szervezeteknek bizonyultak. Ráadásul 1990-ben az Elhárító Főcsoportfőnökség pártszervezete vette a bátorságot, hogy ellenszegüljön a Szovjet Kommunista Párt Kijev Városi Bizottság akaratának. A cselekmény természetesen a Főcsoportfőnökség vezetőjének támogatásával történt. Ezek után manapság azzal vádolhatjuk a biztonsági szervezeteket, hogy a legkorruptabb szolgálatokká váltak.⁹⁸ A rendőrségi korrupció széleskörű elterjedésének kiindulópontja 1965 volt, amikor a Kommunista Párt új főtitkára kezdeményezte a rendőrök fizetésemelését, amire a válasz röviden csak a következő volt „nincs rá szükség ők úgyis szedik a baksist.”⁹⁹ A Szovjetunió Kommunista Pártjának Főtitkára, Jurij ANDROPOV azon kezdeményezése, hogy a Belügyminisztériumot KGB-tisztekkel töltsék fel, szintén az ellenálláson bukott meg.

A média, mint a civil kontroll strukturális eleme

A tömegtájékoztatási eszközöknek az állam és a civil társadalom kapcsolatában elfoglalt helyét és szerepét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy hiányzik a média hatékony ellenőrző szerepe a végrehajtó testületek tevékenysége felett. A szakértők véleménye szerint inkább ellenkező irányú trend figyelhető meg. Az 1990-es évek közepétől felerősödött a tömegtájékoztatás szabadságának korlátozása azon szervezetek (elsősorban a rendőrség, a biztonsági szolgálatok, az adórendőrség, a főügyészi hivatal stb.) által, amelyek tevékenységét épp a médiának kellett volna ellenőriznie. A végrehajtó testületek médiával szembeni magatartását a Tömegtájékoztatási Intézet által publikált tények támasztják alá, melyek szerint 2003 folyamán több mint 80 konfliktushelyzetet regisztráltak Ukrajnában a tömegtájékoztató eszközök és a végrehajtó hatóságok között, ezek közül 14 alkalommal a rendőrség, 12 alkalommal a Főügyészi Hivatal volt érintett. Ezekben az ügyekben a végrehajtó testületek egyszer sem álltak az újságírók oldalára.¹⁰⁰

⁹⁸ HUTSAL A. A demokratikus kontrol nem gyógyír mindenre, Dzerkalo Tyzhnia #23 2004.június 12-18.

⁹⁹ BILAS I. A végrehajtó szervezeteknek egyértelmű működési utasítások szükségesek, Dzerkalo Tyzhnia #23 2004.június 12-18.

¹⁰⁰ Leonyid POLYAKOV-L.SHANGINA: A végrehajtó szervezetek Ukrajnában: Felügyelni az ellenőrizhetetlent Dzerkalo Tyzhnia #23 2004.június 12-18.

A civil kontroll vallási vetülete

Az egyház és a végrehajtó testületek kapcsolatát vizsgálva egy fő problémával találjuk szemben magunkat. A vezető egyházak nem mindig követik a konstruktív kontroll és a kölcsönös előnyöket biztosító párbeszéd szabályait a végrehajtó testületekkel szemben. Mutatja ezt az a tény is, hogy a Moszkvai Patriarchátus alá tartozó Ukrán Ortodox Egyház „együttműködési szerződést” írt alá az Ukrán Szárazföldi Haderővel, a Haditengerészet Parti Őrségével, a Belügyminisztérium belügyi csapataival anélkül, hogy a többi ukrán egyházat bevonta volna. 1999 áprilisában az orosz ortodox egyház nyíltan elismeréssel adózott az ukrán hatalom vezetőinek, amikor húsvét napján Volodimir SABODAN, az Ukrán Ortodox Egyház metropolitája, az Orosz Ortodox Egyházi Zsinat tagja „Az Egyház Szolgálatáért” vallási kitüntetést adományozott Alexandr KUZMUK védelmi miniszternek, Jevgen KRAVCSENKO belügyminiszternek, Borisz BANJUKNAK, a Határőrizeti Bizottság elnökének. Szakértők értelmezése szerint ez az aktus a II. ALEKSZIJ pátriárka által az 1997. február 18-23-ig tartó érseki nagygyűlésen elmondottakat erősíti meg, miszerint: „Azon kell gondolkodnunk, hogy hogyan tudnánk minél szorosabb kapcsolatot kiépíteni a volt Szovjetunió függetlenné vált tagállamai hadseregeivel, a végrehajtó testületekkel.”¹⁰¹ Természetesen ez nem egyedi eset, így pl. 2005 ortodox húsvétja éjszakáján (május elsején) a moszkvai pátriárka, miután hosszan megemlékezett a győzelem 60. évfordulójáról, kitüntette Vlagyimir PUTYINT és Moszkva város vezetését. Ezek a tények olyan következtetésre készítetnek, hogy az „egyház katonapolitikájában” a prioritást nem a fegyveres szervezetek kontrollja, inkább a befolyásolás lehetősége élvezi.

Az európai normák szerint az állami és nem állami szervezetek, a független elemző központok együttműködése a demokratikus politikai kultúra integráns elemét képezik. A hatalom és a „harmadik szektor” közötti szilárd kommunikációs csatorna megléte garanciát biztosít az állam politikájának nyitottságára, a társadalom általi ellenőrizhetőségre és átláthatóságra.

A nem állami szervezetek tapasztalatai a hatalommal történő együttműködésben, amely a demokratikus civil kontrollra irányul, túlnyomóan azonos problémák jelenlétére mutatnak rá, amelyek a hatalom és az ukrán civil szektor kapcsolatát jellemzik: az államapparátus hagyományos elkülönülése, az állami politika nyilvánosságának hiánya, kölcsönös bizalmatlanság, „a harmadik szektor” pozíciói megerősítéséért folytatott lobbizás alacsony hatékonysága. A nem állami szervezetek tevékenységének értékelése megmutatja, hogy csupán kevés közöttük az olyan (a Razumkov Központ, a Központ a Hadseregért, a „Conversion-központ”, a Lesze-

¹⁰¹ SYOMIN S.: Az Egyház és a Hadsereg: Partnerség a felmorzsolódás útján? National Security and Defense. 2000/10.

relési Kutatóközpont, a Civil Társadalmi Problémákat Kutató Központ és néhány más), amely figyelmet fordít a haderőre és az azzal kapcsolatos problémákra is.

Néhány év óta a nem állami szervezetek aktivistái (főként a kutató központokból) és a hatalom képviselői sikeresen működnek együtt. Ezzel összefüggésben csupán üdvözölni lehet a védelmi minisztérium vezetői kezdeményezésére létesített úgynevezett „hotline”-t, amely tájékoztat a fegyveres erők aktuális eseményeiről, kedvező és kedvezőtlen történéseiről.

Annak ellenére, hogy a hadsereg, a rendőrség, a biztonsági szolgálatok és a határőrség számos problémája igen érzékeny területet érint, a civil kontroll rendszerének megerősítése több mint kívánatos. Mindez lényegében arra is motivál, hogy átfogóan fel kell készülni az erőszakszervezetek korrupciósintjének objektív megismerésére, ezzel lehetővé téve a hatékony és eredményes korrupció és megvesztegetés elleni programok kidolgozását.

A demokratikus kontroll rendszerének kiépítése olyan tapasztalatokkal is jár, hogy a belpolitikai folyamatok tökéletesednek, átláthatóbbá válnak, végső soron a hatalom és a társadalom együttműködése új kultúrájának kialakulásához vezet, különösen a legszélesebb értelemben vett nemzetbiztonság területén.

4.4. RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

A függetlenné vált Ukrajna egy olyan túlméretezett haderőt örökölt a Szovjetuniótól, amely számos konfliktus forrásává vált az elkövetkező évtizedben. A nagy létszám és a fegyverzet fenntartását sem a gazdasági, sem a politikai helyzet nem indokolta, így leépítésük elengedhetlenné vált. Ez a folyamat hatalmas anyagi forrásokat, megfelelő jogszabályi kereteket és a szociális válságkezelés különféle technikáit igényelte.

Az ország politikai vezetése bátran nyúlt a problémákhoz, és lépésről lépésre haladt a haderőreform útján. Kiemelkedő állomása volt ennek a folyamatnak a nukleáris fegyverekről való lemondás és a nemzetközi katonai műveletekbe való bekapcsolódás.

A védelmi reform eredményeként Ukrajna egy kisebb, mozgékonyabb és ütőképesebb haderőt hoz létre, amely kész és képes együttműködni a nemzetközi békétámogató műveletek széles spektrumában.

A védelmi reform egyik fájdalmas és időben is hosszan elnyúló területe a hadseregből kikerülőkről való gondoskodás. Ezen a téren számos olyan segítség érkezett a PfP-programok és a kétoldalú szerződések keretében, amelyek segítenek kezelni ezt, a társadalom egészére kiható problémát.

Az önkéntes haderőre való átállás üteme ugyanakkor nem felel meg a célkitűzéseknek. Ennek oka egyrészt a krónikus alulfinanszírozottság, másrészt a politika hezitálása az elérendő célok tekintetében. Amíg nem tisztázzák a döntéshozók, hogy mit akarnak, addig az ukrán haderő magán viseli az átmenet minden jellemző vonását. Mielőbb meg kell teremteni tehát az ambíciók és a lehetőségek közötti harmóniát.

A NATO elkötelezett az együttműködés területén. A NATO és Ukrajna közötti egyéni partnerségi program keretében folyik a törzseljárások átadása, a nyelvi korlátok és terminológiai eltérések lebontása, a nemzetközi békétámogató műveletek tapasztalatainak átadása.

Az átalakítás sikerének egyik meghatározó fokmérője a civil kontroll helyzete és hatékonysága. Ukrajnában mind a hadsereg, mind más erőszakszervezetek vonatkozásában elmentmondásos a helyzet. Létrehoztak ugyan néhány sajátos feladattal és hatáskörrel felruházott ellenőrző testületet, azonban a katonai költségvetés parlamentáris ellenőrzése továbbra is felemás maradt. Továbbra is megmaradt a végrehajtó hatalom koncentrációja, amelyet főként Ukrajna elnökének adminisztrációja gyakorol. Egy demokráciában elképzelhetetlen az olyan biztonsági szervezet működése, jelenléte, melynek hatásköre sem az alkotmányban, sem a törvényekben nincsen lefektetve, és a mindennapos tevékenységét nem ellenőrizhetik a polgárok vagy az általuk megválasztott szervezetek.

5. ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

2007 februárjában az Ukrainski Novyny hírügynökség információjára hivatkozva a NATO Információs és Dokumentációs Központ heti sajtó-összefoglalója a következő, figyelmet érdemlő statisztikai felmérés eredményét tette közzé: „Az ukrán lakosság 45%-a nem támogatja a NATO-csatlakozással kapcsolatos referendumot, miközben 38% támogatja a javaslatot. A megkérdezettek 16%-a hezitál. Érdekes az a válasz, mely szerint, ha a felmérés időszakában tartanák a szavazást, akkor 60%-uk a csatlakozás ellen szavazna, míg 17%-uk támogatná azt.”¹⁰²

Egy másik közvélemény-kutató intézet¹⁰³ felmérése szerint az ukrán lakosság 65,5%-a úgy tartja, hogy nem kap elegendő információt a szövetségesekről, míg 20,5%-uk jól informáltnak tartja magát.

Az előbb ismertetett adatok és a korábbi megállapításaim alapján ki kell jelenteni, hogy Ukrajna 1991-ben kikiáltott függetlensége óta szinte folyamatosan stratégiaileg dezorientált állapotban van. Ukrajna soha nem rendelkezett definiált geopolitikai stratégiával.¹⁰⁴

Ukrajna 1994-ben a „Partnerség a békéért” program keretében jelentette be hivatalosan euro-atlanti integrációs szándékát. Ez a törekvés az elmúlt évek során nemritkán csak deklaratív politikai kijelentésekben öltött testet.

Mindezt a belső és külső tényezők befolyásolták; egyrészt az ukrán politikai élettől függött, másrészt befolyásolta a folyamatot az Egyesült Államok, az Európai Unió és Oroszország álláspontja is. Ha fölteszük a kérdést, hogy akarja-e Oroszország vagy az Egyesült Államok érdekszférájába vonni Ukrajnát, nos elemzéseimre támaszkodva igent kell válaszolnom, de ennek markáns jegyeit csak akkor tapasztalhatnánk, ha az egyik fél nem létezne.

Egy ukrán szakértő szerint az ország politikai elitje nem változott meg, csak az emberek kezdtek máshogy viszonyulni hozzá. Az elit maradt, viszont a helyzete megváltozott, megjelent a konkurencia. Az emberek nagy része Ukrajnában ma nem tartja hősnek az államfőt, a sajtókiadványok révén betekintést nyerhet a kormány hibáiba, és beszélhet is erről, ami a demokrácia felé vezető igen rögzös út kezdetét jelenti.

¹⁰² A felmérést a Hromadska Dumka Alapítvány végezte 2007. január 18 és 28 között mintegy 2000 fő megkérdezésével.

¹⁰³ FOM-Ukraine Közvélemény-kutató Intézet

¹⁰⁴ Kiemelés: Ukraine 2000 and Beyond: Geopolitical Priorities and Scenarios of Development, Kiiv, 1999, NISS, ISBN 966-554-023-8 p.22.

A Mi Ukrainánk és a Régiók Pártja részvételével megalakult koalíciós kormány hivatalba lépését követően a NATO-főtitkár, Jaap de Hoop SCHEFFER kijelentette, hogy Ukrajna integrációja önmagától függ, a szövetségesek továbbra is támogatni fogják az ukrán védelmi reform sikeres végrehajtását, a korábban megkezdett programok, az alapítványok finanszírozása nem áll le.

Az ukrán szakirodalom elemzése alapján összefoglaló jelleggel megállapítható, hogy a NATO-csatlakozás iránt elkötelezett ukrán politikai elit az országa felkészültségét az alábbi érvekkel bizonyítja:

- 1) Az ukrán alkotmány és a törvények demokratikus volta,
- 2) Ukrajna rendelkezik jóváhagyott, érvényes katonai doktrínával,
- 3) A nemzetbiztonsági és védelmi stratégia kidolgozás alatt áll,
- 4) Elkészült a fegyveres erők 2006-tól 2011-ig tartó továbbfejlesztéséről szóló állami program,
- 5) Elkészült a fegyveres erők felszerelése és fegyverzete 2009-ig tartó továbbfejlesztésének állami programja,
- 6) Ukrajna a következő, érvényben lévő, hivatalos szerződésekkel és kölcsönös megállapodásokkal rendelkezik, melyek a jövőben is a NATO-csatlakozás iránt elkötelezett politika folytatását biztosítják:
 - a) A békepartnerségi keretdokumentum (Ukrajna 1994. február 8-án csatlakozott);
 - b) A partnerségi prezentációs dokumentum (átadva a NATO képviselőtől 1994. május 25-én.);
 - c) Biztonsági egyezmény a NATO és az ukrán kormány között, 1995. március 13. (Az Ukrán Parlament 2002. szeptember 12-én ratifikálta.);
 - d) SOFA egyezmény, 1996. május 6., a parlament 2000. március 2-án ratifikálta.
 - e) Kiegészítő SOFA egyezmény (1999. december 3., a parlament 2000. április 20-án ratifikálta.);
 - f) A megkülönböztetett partnerségi kapcsolatról szóló Charta Ukrajna és a NATO között (1997. július 9.);
 - g) Az Ukrajna kormánya és a NATO közötti egyezmény egy NATO Összekötő Iroda létesítéséről Ukrajnában (1998. december 9-én);
 - h) Az ukrán kormány miniszterelnöki hivatala és a NATO Ellátó és támogató ügynöksége (NAMS) közötti egyezmény a logisztikai támogató együttműködésről (2001. december 6.);

- i) Az ukrán kormány miniszterelnöki hivatala és a NATO SHAPE közötti egyezmény a befogadó nemzeti támogatásról (2002. július 9., a parlament által ratifikálva 2004. március 17-én.);
- j) Az ukrán kormány miniszterelnöki hivatala és a NATO SHAPE közötti egyezmény a NATO-műveleteknek ukrán stratégiai légiszállítással történő támogatásáról (2004. június 7.);
- k) Adminisztratív egyezmény az ukrán védelmi minisztérium és a SACT között egy NATO Védelmi Dokumentációs Iroda létrehozásáról, támogatásáról Ukrajnában (2004. augusztus 3.);
- l) Támogató egyezmény az ukrán védelmi minisztérium és a NATO Kodifikációs Nemzeti Csoport igazgatója között Ukrajna csatlakozásáról a NATO kodifikációs rendszerhez (2004. október 8.).
- m) Egyezmény az ukrán külügyminisztérium és a NATO-főtitkár között a NATO mediterrán térségben folytatott terrorellenes műveleteinek ukrán részről történő támogatásról és részvételről (OAE, 2005. április 21.).

Az euro-atlanti integrációra vonatkozó politikai szándékot hivatalosan is deklarálták az ukrán külpolitikában és katonai doktrínában. A NATO–ukrán kooperáció eszközei, szervezetei, jogi keretei biztosítják a kapcsolatok hatékony és eredményes fenntartását. A szövetségek bizonyított tényként kezelik az ukrán fegyveres erők felkészültségét, technikai biztosítottságát a békeműveletek teljes spektrumában.

Szakértők véleményére alapozva az ukrán politikai közvélemény napjainkban éppoly megosztott, mint a politikai elit. A narancsos forradalom egyenlege közfelfogás szerint negatív, több a kudarc, mint az eredmény. Utóbbihoz sorolnám, hogy Ukrajna tekintélye ma kétségtelenül nagyobb a világban, mint korábban, JUSCSENKO elnököt mindenütt szívélyesen fogadják, az országot piacgazdaságként ismerik el. Sikerült kiegyensúlyozott, korrekt viszonyt kialakítani Oroszországgal, még ha vannak is feszültségek, például a fekete-tengeri orosz flotta szevasztopoli állomásoztatásának bérleti díja (és egyáltalán az ott-tartózkodása) okán. Valójában a narancsos forradalom egyik legnagyobb sikerének azt tartom, hogy a korábban rövid pórázon tartott sajtó ma a legszabadabb a posztszovjet térségben, biztosítva a szólásszabadságot, ami a demokráciához vezető út egyik alapja.

Ukrajna NATO-tagságával kapcsolatban úgy gondolom, a szövetséges tagországok kormányainak el kell fogadniuk azt a tényt, hogy Ukrajna berendezkedésében, gondolkodásmódjában, mentalitásában szovjet utódállam. Ukrajna tisztán szláv állam, tradíciói ortodox elvekre épülnek, nem elnyugatosodott, mint hazánk, Lengyelország vagy Szlovénia. Ezek a figyelmen kívül nem hagyható tények olyan következtetés levonására sarkallnak, hogy Ukrajna

esetleges NATO-tagsága nem fogja automatikusan maga után vonni a társadalmi, gazdasági stabilitást, vagy Európa energiabiztonságának fokozását. Nem vitatva azt a megállapítást, hogy Ukrajna geostratégiai helyzetéből adódóan kulcspozíciót tölt be a keletről érkező gáz és olaj nyugati transzportjában.

A következő megfontolásra javasolt tényező Ukrajna piaca. Napjainkban az ukrán piac meglehetősen tőke-szegény. Ukrajna piaca (kormány és a klánok kevésbé) felkészült és várja a nyugati befektetők investícióit.

A szovjet örökség és vallási közösség ellenére Ukrajna saját identitás kialakítására törekszik, ami véleményem szerint a következőképpen definiálható: az európai gondolkodás- és viselkedésmód meghonosítása, erősítése, az ortodox szláv kultúra fenntartása mellett. Ezzel együtt az ukrán társadalom tagjai egyenlő partnerré kívánnak válni Európában.

Harmadsorban — mint jellemzően a második, vagy harmadik körben csatlakozott országok többsége — a NATO-tagságon keresztül látják biztosítottnak az európai integrációjukat, az európai befektetők megjelenését Ukrajnában, az európai piac megnyitását, valamint a korábban igen produktív, azonban napjainkban tengődő ukrán hadiipar fellendítését. A realitások azonban azt mutatják, hogy a gazdasági fellendülés nem a NATO-tagságból fakad, a védelmi szektor elvárt reformja pedig éppen hogy a hadiipar fellendítésével ellentétes folyamatokat generál.

Ukrajna geopolitikai és geostratégiai helyzete elősegíti, támogatja, indokolja NATO-tagságát, az ukrán kormány őszintén regionális stabilizáló tényezővé kíván válni Európában.

Ukrajna — nem úgy, mint a balti államok — a Kijevi Rusz és a szláv kultúra bölcsőjét képezte, 300 évig volt tagja az orosz birodalomnak, az Ukrán Ortodox egyház még mindig jelentős kisebbségben van a moszkvai pátriárka alá tartozó ukrán egyházzal szemben.¹⁰⁵

Az ukrán lakosság nagyfokú ellenérzése a szövetségesekkel szemben nem egyszerűen csak „problémát” jelent. A politikailag megosztott Ukrajnában jelenleg is nagy számban vannak hatalmon a régi politikai elit képviselői, megőrizve a hidegháborús gondolkodás jegyeit a legtöbb hatalmi szinten. Természetesen a NATO-val és az esetleges tagsággal kapcsolatos információáramlást, a döntéseket adminisztratív úton befolyásolni képesek.

A következő negatív tendencia, hogy „...Amerika eltúlzott mértékben, meggondolatlan sietséggel szorgalmazza a [NATO-] bővítést, ezzel akár veszélyeztetve az utóbbi években a

¹⁰⁵ A Moszkvai Pátriárka fennhatósága alá tartozó kijevi Lavra gazdasági igazgatója; VASS Tibor megállapítása alapján.

szövetségeseknek az iraki válság megoldása érdekében létrejött összhangját megteremtő folyamatot.”¹⁰⁶

A demokratikusan megválasztott JUSCSENKO elnök beiktatása után 2005 áprilisában, Vilniusban a NATO világos, egyértelmű jelzést küldött Ukrajnának az Intenzív Párbeszéd program elindításával. Ezzel a lépéssel a szövetségesek elismerték Ukrajna demokratizálódását, deklarálták elszántságukat, hogy Ukrajna teljesítménye alapján tagjelöltté válhat. Azonban néhány hónappal a narancsos koalíció kormányra kerülése után feszültség alakult ki a kormánytagok, valamint JUSCSENKO elnök között. Később a belpolitikát már csak a korábbi szövetséges Julia TIMOSENKO miniszterelnök és JUSCSENKO elnök torzsalkodásai uralták

A NATO-főtitkár által elmondott közeli, teljesítményalapú értékelési folyamat előbb 2008-ra, majd 2009-re tolódott, azonban a kusza folyamatok megfékezésére irányuló szándék hiányát értékelve azt a következtetést kell levonni, hogy 2010-2012-ig igen kicsi a valószínűsége annak, hogy Ukrajna hivatalos meghívást kapjon a MAP megkezdésére.

A 2007. február 10-én Münchenben megrendezett biztonságpolitikai konferencián Viktor JUSCSENKO ukrán elnök felszólalásában ismételten megerősítette országa euro-atlanti törekvéseit.¹⁰⁷ Hangoztatta, hogy Ukrajna eleget kíván tenni a vele szemben támasztott integrációs követelményeknek. Elismerte, hogy ez biztonságpolitikai téren is nagy feladatokkal jár, s kijelentette: kormánya hozzá kíván járulni a posztszovjet térség biztonságának és a demokráciának az erősítéséhez. A globális válságok megoldásának elősegítése érdekében JUSCSENKO elnök mind az Európai Uniónak, mind a NATO-nak további széleskörű együttműködést ajánlott.

Az eddigiekben megfogalmazottak alapján az euro-atlanti biztonsági struktúrákhoz történő csatlakozás érdekében — következtetéseim szerint — Kijevnek a következő területekre szükséges koncentrálni:

- 1) A demokratikus intézmények megerősítése;
- 2) A szociális és gazdasági kondíciók erőteljes javítása;
- 3) Az Ukrajna politikai és gazdasági stabilitását veszélyeztető külső és belső tényezők hatásának lehetőség szerinti csökkentése;
- 4) Külpolitikájában át kell értékelní a valós nemzeti érdekek érvényesítésének területeit, különös tekintettel annak prioritásaira (a beidegzódott geopolitikai balanszírozás és az oligarchiák érdekeinek védelme helyett);

¹⁰⁶ Karl-Heinz KAMP: Ukraine: Not ready for NATO, *International Herald Tribune*, 2006 július 10. (Karl-Heinz KAMP biztonságpolitikai koordinátor a berlini Konrad Adenauer Alapítványnál.)

¹⁰⁷ 43rd Munich Conference on Security Policy, Global Crises - Global Responsibilities <http://www.nato.int/docu/pr/2007/p07-014e.html>. 2007. február 10.

- 5) Ukrajna jó hírnevének helyreállítása a nemzetközi szinten elsősorban az állami szintű deklarált szándékok és az azt követő intézkedések harmonizálásával.
- 6) Az ukrán politikai elit jelentős részének nem paritásos alapú orosz politikai és gazdasági kapcsolatainak harmonizálása a nemzeti érdekekkel;
- 7) Mielőbb át kell érni a szimbólumok hangsúlyozásától a lényegi változások felé;
- 8) Az elkötelezett, visszafordíthatatlan euro-atlanti integrációs eltökéltségről meg kell győzni a szövetségeseket (különösen a kétkedőket, a brit, a francia és a német nemzet képviselőit).

Az eddig megfogalmazottak alapján a következőkben megkísérlem tárgyyszerűen, összefoglaló jelleggel csokorba szedni az Ukrajna NATO-tagsága mellett és ellene szóló érveket.

A csatlakozás melletti érvek:

- 1) A Washingtoni Szerződés V. cikkelye nyújtotta garanciák.
- 2) A geostratégiai kulcspozícióban lévő Ukrajna elleni konfliktus veszélyét csökkentené a tagság elrettentő hatása.
- 3) A NATO-tagállamok atomhatalmai által biztosított nukleáris elrettentés.
- 4) Magasabb fokú politikai függetlenségre kapna az ország garanciát.
- 5) Kizárhatnánk különféle, Ukrajnával szembeni külpolitikai provokációt.
- 6) Ukrajna hadereje, technikai felszereltsége, felkészültsége megfelelő védelmet nyújtana az ország számára egy háború esetén, tehát nem válik szükségessé újabb NATO-bázisok létrehozása Ukrajna területén.
- 7) A kelet felől érkező gazdasági és energiapolitikai nyomás csökkenthetővé válna.
- 8) A NATO-tagság végérvényesen megszüntetné az egyoldalú függést Oroszországtól.
- 9) A NATO-tagság erősítené Ukrajna területi integritását. Az ország megosztására törekvők valószínűleg nem kívánnak elhagyni egy független, biztonságos Ukrajnát.
- 10) A kollektív biztonság minden esetben kevesebbe kerül, mint a „körkörös védelem”.
- 11) A NATO nem követeli meg a korábban kötött haditechnikai szerződések felmondását.
- 12) A NATO-tagság lehetőséget biztosíthat a hazai hadiipar versenyképességének növelésére.
- 13) A NATO-tagság olyan biztonsági helyzetet teremt az országban, amely vonzza a külföldi befektetőket.
- 14) A NATO-tagság nem követeli meg a haderő teljes átfegyverzését, továbbra is rendszerben lehet tartani a korábbi harcképes eszközöket, haditechnikát.
- 15) A NATO-tagországokból érkező befektetések mindenkor a nemzetközi kereskedelmi etika szabályai szerint történnek, nem illegálisak.

- 16) Ukrajna NATO-tagsága elősegítené a hazai befektetők külföldi befektetéseit.
- 17) A NATO-tagsággal együtt Ukrajna olyan kiváló 'tagtársakat' kapna, akikkel kétoldali kapcsolatot csak igen hosszú út megtételével építhetne ki.
- 18) A NATO-tag Ukrajna végleg levethetné a szovjet utódállam bélyegét.
- 19) A jelenlegi nyugati szomszédaival egy szervezethez tartozni minőségi ugrást, fokozott biztonsági garanciákat jelentene.

A csatlakozás ellen szóló érvek:

- 1) Ukrajna katonai segítségnyújtásra kötelezi el magát a Washingtoni Szerződés V. cikkelye alapján.
- 2) A védelmi költségvetést a NATO-normáknak megfelelően a GDP 1,8-2%-a körüli összegre kell emelni a jelenlegi 1,4-1,6%-ról.
- 3) A NATO-tagságból eredő költségek éves szinten 40 millió US dollárt tesznek ki.
- 4) Ukrajna esetleges NATO-tagságát — a balti államokéhoz hasonlóan — nehezen emésztene meg Oroszország, így nem kizárt, hogy fokozott katonai jelenléttel válasszolja a közös országhatár térségében.
- 5) Az „európaivá” váló Ukrajna esetlegesen fokozottabban lenne kitéve terrortámadásnak, mint ahogy az Nyugat-Európában már megtörtént.
- 6) A Szevasztopolban állomásozó orosz Fekete-tengeri Flotta helyzetét mielőbb rendezni kell. Nem kizárt a Krím-félsziget visszacsatolása az Oroszországi Föderációhoz vagy az ukrán keleti területeken végrehajtandó esetleges határmódosítás.¹⁰⁸

Amennyiben a két felsorolást összevetjük, már csak a csatlakozás mellett szóló érvek száma is meg kell, hogy győzzön. Tehát a mai NATO széles körben való korrekt megismertetésére irányuló törekvés az egyetlen út Ukrajnában, amely közelebb visz a MAP-hoz.

A fenti érvekre alapozva összegzéseként megállapítottam, hogy a NATO és Ukrajna széles területeket felölelő, szilárd kapcsolatokkal rendelkezik, melyek mindkét fél számára előnyösek. Ezek a hasznos kapcsolatrendszerek vezettek el az ukrán védelmi reform összességében eredményes folytatásához, lehetőséget biztosítva az ukrán haderő számára PfP- és NATO-gyakorlatokon történő aktív részvételre és tapasztalatszerzésre. A NATO-Ukrajna akciótervek feladatainak végrehajtása közelebb vitte Ukrajnát az európai integrációhoz. A prioritások következtlen betartása, homályos tervek követése nem segíti az integrációt és az együttműködést. Ukrajna euro-atlanti integrációját a folytatódó intenzív párbeszéd és az ország elé kitűzött célok elszánt teljesítése biztosíthatja.

¹⁰⁸ A békés határváltoztatás elvi lehetőségét az ukrán–orosz alapszerződés a helsinki formula jegyében nyitva hagyta.

6. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A választott témában elvégzett kutatómunka tudományos eredményeként értékelem:

1. A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok vizsgálatára alapozva azoknak a szükségszerűségeknek a meghatározását, amelyek — elsősorban a posztszovjet térség államait tekintve — általánosítható következtetések levonására alkalmasak a NATO-tagság felé vezető út sajátosságairól.
2. A politikaformáló ukrán biztonságpolitikai szellemi műhelyekben folytatott belső viták elemzésére alapozva annak bizonyítását, hogy amíg Ukrajna nem teremti meg az összhangot az ambíciók — amelyek a korábban beidegződött nagyhatalmi attitűdökből és az ország geostratégiai helyzetéből eredeztethetők — és az ország jelenlegi lehetőségei között, addig a társadalmi reform nem valósítható meg. Ez pedig alapvető feltétele a reális külpolitika célkitűzések meghatározásának, a világpolitikai arénában az ország geostratégiai súlyának megfelelő hely mielőbbi elfoglalásának.
3. Elemzéseimre alapozva annak kimondását, hogy az orosz–ukrán kapcsolatokban meglévő akut problémák megoldatlansága miatt Ukrajnának reálisan számolni kell egy a csatlakozást megelőző — az ország számára nem feltétlenül kedvező — területrendezéssel.
4. Annak elemzésen alapuló bizonyítását, hogy a védelmi szféra reformja, demokratizálása önmagában — kiszakítva a társadalmi környezetből és meghaladva annak általános állapotát — nem feltétlenül gyorsítja fel az európai biztonsági felépítményekhez való közeledést.

Az értekezés fejezeteiben ismertetett és elemzett kérdések, illetve az ezekből levont következtetések érdeklődésre tarthatnak számot a NATO és Ukrajna közötti kapcsolatokkal, az ukrán biztonságpolitikai törekvésekkel foglalkozó szakértők, kutatók és a téma iránt érdeklő-

dők körében. A csak érintett, de mélységében ki nem fejtett összefüggések gondolatébresztésül, további kutatási témaként szolgálhatnak.

Az értekezést alkalmasnak tartom arra, hogy a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen és a többi katonai tanintézetben folyó oktatásban, képzésben forrásmunkaként felhasználásra kerüljön. Információs bázisul szolgálhat az egyes fejezetekben kifejtett kérdések iránt érdeklődő, illetve azok kutatásával foglalkozó személyek számára.

A dolgozat Ukrajna általánosítható példáján keresztül bemutatja azt az utat, amelyet egy NATO-tagságra aspiráló kelet-európai vagy akár mediterrán államnak végig kell járni. A mintaként bemutatott út pozitív elemei hasznosítható példaként szolgálhatnak, a bemutatott hátrányos helyzetek és hibás lépések következtetések levonására ösztönözhetnek.

BEFEJEZÉS

A mai Ukrajna külső és belső helyzete megannyi érdek mentén szerveződik, így állandóan mozgásban van, a dinamikáját, vektorait pedig nem egyszerű feladat szabályszerűségekre foglalni attól függetlenül, hogy a helyszínen vagy kívülről szemlélődünk. Ukrajna saját külpolitikáját az 1990-es évek közepétől az ún. vektorizmus doktrínával jellemezhetjük. A vektor kifejezés a kül- és biztonságpolitika földrajzi irányait határozza meg, azonban a Kelet és Nyugat, vagy USA és Oroszország irányú vektorok később „többvektorúvá” váltak – vélekednek az elemzők.¹⁰⁹ Profán fordításban akár kettős játéknak is nevezhetnénk mindezt.

Be kell látnunk, hogy Ukrajna elnökének az ENSZ közgyűlése előtt elmondott és pozitívan fogadott eufórikus beszéde nem változtatja meg az ukrán polgárok gondolkodását, attitűdjét sőt, táplálja az álmokat. A továbblépéshez nem az irrealitásokba vezető utat kell választani, hanem új hidat kell építeni az ambíciók és a realitások közé.

A csatlakozás mellett szóló érvek — mint azt az összegzett következtetések című részben részletesebben felsorolom — túlsúlyban vannak az ellene szólókkal szemben, azonban az ilyen nagy fajsúlyú kérdésben az ortodox gondolkodású ember gyakran félreteszi az észérveket, és emóciói, korábbi beidegződése alapján dönt. Azonban nem szabad szem elől téveszteni azt a lehetőséget sem, hogy egy geostratégiai jelentőségű térség vagy ország elvesztheti e szerepét, amennyiben a belpolitikai instabilitás viszonylag hosszabb ideig fennáll, vagy állandósodik.

Úgy ítélem meg, hogy a bevezetésben kitűzött célokat teljesítettem. Vizsgáltam a NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok kialakulásának körülményeit, okait és szükségszerűségét, különös tekintettel Ukrajna 2004 után deklarált biztonságpolitikájának eredményeire és azok általánosítható — más országokban is hasznosítható — tapasztalataira. Bemutattam az ukrán biztonságpolitikát meghatározó szellemi műhelyek véleményét, elemeztem azok lényegét. Elemeztem az orosz–ukrán kapcsolatokat és a csatlakozás kölcsönhatását. Áttekintettem az Ukrán Fegyveres Erők átszervezését és annak következményeit, és következtetéseket vontam le a címben jelzett kapcsolatok mindkét félre gyakorolt hatásából, különös tekintettel Ukrajna lehetséges integrációjára.

¹⁰⁹ Póti i. m. pp 12-13.

A MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

1. GELSEI András őrgy. (szerk.): *A KKP-ság és a törzs célszerű munkarendje a válságkezelés időszakában*. Cegléd, 1994, MH 3.KKP, 131 p.
2. GELSEI András alez. (ford. és adapt.) - EGRY József alez. (lekt.): *Az elhatározás megalkotásának rendje (ST 100-9)*. ZMNE jegyzet. Budapest, 1996, HVK MCS, 246 p.
3. GELSEI András alez. (ford. szerk. és adapt.) - EGRY József alez. (lekt.): *STANAG 2014. Harcparancsok, előzetes harcintézkedések és adminisztrációs / anyagi-technikai intézkedések*. Budapest, 1996, HVK MCS, 50 p.
4. GELSEI András (ford. szerk.): *Digitalizált dandár, harcászati Internet*. Budapest, 1997, *Magyar Honvéd*, 24. szám, 29. p.
5. GELSEI András alez. - VÖRÖS László alez. (kidolg.): *Békefenntartó tevékenységre kidolgozott 1.sz. FELADAT*. Budapest, 1997, ZMNE.
6. GELSEI András alez. (ford. szerk. és adapt.) - BALI Zoltán őrgy. (lekt.): *A NATO civil-katonai együttműködés elvei MC411*. Budapest, 1997, HVK MCS, 56 p.
7. GELSEI András alez. (ford. szerk. és adapt.) - ZAKARIÁS Győző alez. (lekt.): *Az építőműszaki biztosítás összhaderőnemi doktrínája JP 4-04*. Budapest, 1997, HVK MCS, 46 p.
8. GELSEI András alez. (ford. szerk. és adapt.) - EGRY József alez. (lekt.): *Az USA szárazföldi erői AU-8*. Budapest, 1997, HVK MCS, 356 p.
9. SOMKUTAS Róbert alez. (ford.) - GELSEI András alez. (lekt.): *Katonai rendőrség*. Budapest, 1997, HVK MCS.
10. EGRY József alez. (ford.) - GELSEI András alez. (lekt.): *A III. Hadtest manőverkézikönyve*. Budapest, 1997, HVK MCS, 167 p.
11. BENE Gyula szds. (ford.) - GELSEI András alez. (lekt.): *A hk. és gl. z. harccsoport*. Budapest, 1997, HVK MCS, 546 p.
12. Béketámogató műveletek. *Hadtudomány*, 2001/2, p. 63-74.
ISSN 1215-4121
13. GELSEI András alez. (ford. szerk. és adapt.) - BALI Zoltán őrgy. (lekt.): *Holland Katonai doktrína*. Budapest, 2002, HVK HDMCSF, (Nytsz: 56/31. ZMNE tankönyv). 325.p.
14. *Tájékoztató a külföldi katonai tanintézeti képzési lehetőségekről*. Budapest, 2002, HM

- OTF kiadványa. (szerző 50%-ban), p.135.
15. Nem háborús műveletek. *Kard és Toll*, Budapest, 2002/1, HM OTF kiadványa, pp. 20-28.
 16. A külföldi katonai képzésről. *Kard és Toll*, Budapest, 2002/2, HM OTF kiadványa, pp. 51-57.
 17. Békekikényszerítő műveletek. *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények* 2002/6/2, pp. 7-12.
 18. GELSEI András - SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára: Az esélyegyenlőség megteremtésének intézményei az USA Szárazföldi haderejében. (szerző 50%-ban). *Humán Szemle*, 2003, 4. szám.
 19. SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára–GELSEI András: A NATO és Ukrajna stratégiai partnersége. (szerző 50%-ban). *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, Budapest, 2004/8/3, pp. 210-221.
 20. SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára - GELSEI András: NATO Védelmi Akadémia szövetségi és nemzetközi kapcsolatai. (szerző 50%-ban). *Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum*, 2004/3, pp. 22–25.
 21. SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára - GELSEI András: Egy újabb Kijevi Hét. A NATO Védelmi Akadémia nemzetközi kapcsolata. (szerző 50%-ban). *Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum*, 2005/2, pp. 14–17.
 22. GELSEI András–POLTORAKOV, Oleksij: Az ukrán erőszakszervezetek civil kontrollja. (szerző 50%-ban). *Kard és Toll*, Budapest, 2005/3, HM-ZMNE kiadványa, pp. 96-103.
 23. GELSEI András: *Perspectives of Force Structure Review*. NATO IMS/C&RS documentation, NATO restricted. Bruxelles, 2006, pp. 1-6.
 24. GELSEI András – SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára: Multinational Staff Officer Center. Training in accordance with NATO standards. (szerző 50%-ban). *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, Budapest, 2006/5/4, pp. 507-513.
 25. VINCZE Lajos – SIPOSNÉ Kecskeméthy Klára – GELSEI András: Kommunikációs képzés a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem vezérkari tanfolyamán. (szerző 1/3 részben). *Új Honvédségi Szemle*, Budapest, 2007/4, LXI. évf., pp.39-51.
ISSN 1216-7436
 26. GELSEI András: 10th anniversary of the NATO. *Ukraine charter AARMS*, Vol. 6 (2007), No. 2, p. 325–332.
 27. GELSEI Andras: Historical outline of NATO Ukraine co-operation. Conference Proceedings from the 3rd annual doctoral conference, Brno 2007
ISBN 978 80 7231 267 2

ELŐADÁSOK, KONFERENCIÁK

1994. június 23. *A katonai kerületparancsnokság és törzs célszerű munkarendje a válságkezelés időszakában* című tudományos konferencia megszervezése (a ZMNE előadói bevonásával), az előadások anyagainak szerkesztett formában történő kiadása. (Cegléd, 1994)

1996-1997. *Nem háburús katonai műveletek* című előadás tartása a ZMNE osztályainak és különböző tanfolyamainak. (2x1 óra magyar nyelven)

2002. október 24. *A Magyar HM képzési kapcsolatrendszere a NATO és PfP országokkal* című előadás megtartása a NATO School (SHAPE) Oberammergau, Germany. (1 óra, angol nyelven)

2003. *A NATO menedzsment rendszere* témájú egy hetes tanfolyam Ottawában, Kanada.

2005. január 20-21. *A NATO tagság előnyei és hátránya* című előadás megtartása a szevasztopoli tengerész akadémia hallgatói, valamint civil meghívottak részére. Szeminárium a NATO-Ukrajna Civil Liga szervezésében. (2x1 óra, orosz nyelven.)

2005. december 19. *A hírszerző szektor civil, demokratikus kontrollja*, NATO-Ukrajna kerekasztal konferencia, Résztevők: NATO, DCAF, Ukrán Nemzetbiztonsági és Védelmi Bizottság (parlamentari bizottság) és az Ukrán Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács képviselői, Kijev, Parlament.

2005. október 18-20. NATO Katonai Bizottsága + Ukrajna kihelyezett ülés szervezése, biztosítása. Kijev, Tudomány Háza.

2006. április 4-6. *Az UFE támogatásának területei* című előadás a NATO tagországok többsége képviselői, valamint az ukrán szakértők részére. PARP szakértői szeminárium, Kijev, NMLO. (1 óra, angol nyelven)

2006. május 8-9. *NATO pro és kontra*, Nemzetközi szimpózium, Budapest, ZMNE.

2003-2006. Harmonizációs értekezletek szervezése és levezetése (kb. 10-12 alkalommal) a Kijevben akkreditált katonai attasék és az ukrán szakértők részvételével, az ukrán igények és a képviselő nemzetek lehetőségei összehangolása érdekében.

2004-2006. *Kijevi Nemzetközi Hét* szervezése (három alkalommal) a NDC, valamint az Ukrán Katonai Akadémia képviselői részvételével.

2003-2006. *NATO-Ukrajna aktuális katonai kapcsolatai*. A Kijevbe látogató NATO tisztviselők, parancsnokságok képviselőinek, NATO és PfP tagországok védelmi akadémiái végzős hallgatói részére előadás tartása (1-1 órában, angol nyelven, kb. 30 alkalommal)

2005. szeptember 8. *NATO követelmények az OAE-ben történő ukrán részvétellel kapcsolatban*. PP előadás az OAE CP törzse részére, Szevasztopol, Haditengerészeti Akadémia. (2x1 óra, angol nyelven)

2004. június 10, 2005. július 7, 2006. július 13. *NATO-Ukrajna katonai kapcsolatai* című előadás a NATO Katonai Bizottsága (NATO MC) részére. (10 perc előadás, 30-40 perc fórum.)

2006. május 18-19. *Logisztikai Parancsnokságok szervezete, felépítése*. Nemzetközi szakértői konferencia szervezése (a JWGDR keretében), levezetése társelnökként. Kijev, NLO. (két nap, orosz-angol nyelven)

2007. április 23-27. "New Security Challenges from a Central European Point of View" Nemzetközi biztonságpolitikai tréning és tanfolyam. ZMNE, angol nyelvű.

TÁBLÁZATOK, ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. számú táblázat: A NATO-UKRAJNA KAPCSOLATOK FŐBB ESEMÉNYEI
2. számú táblázat: UKRAJNA RÉSZVÉTELÉNEK FŐBB ÁLLOMÁSAI A PFP PROGRAM KERETÉBEN
3. számú táblázat: A BÉKEPARTNERSÉGI MOZGALOM PROGRAMJAIBAN, GYAKORLATAIN 2007-BEN RÉSZTVEVŐ UKRÁN ERŐK
1. számú ábra: AZ UFE RÉSZVÉTELE BÉKEFENNTARTÓ MŰVELETEKBEN 2007-IG
2. számú ábra: AZ UKRÁN VÉDELMI MINISZTERIUM TERVEZETT FELÉPÍTÉSE
3. számú ábra: AZ UKRÁN VEZÉRKAR TERVEZETT FELÉPÍTÉSE 2007 ELSŐ NEGYEDÉVÉBEN
4. számú ábra: AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK 2011-RE TERVEZETT VEZETÉSI ÉS IRÁNYÍTÁSI RENDSZERE

UKRAJNA HADEREJÉNEK NÉHÁNY JELLEMZŐ ADATA

5. számú ábra: A SZÁRAZFÖLDI CSAPATOK ÁTSZERVEZÉSÉNEK IDŐRENDJE
6. számú ábra: AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK TERVEZETT FELÉPÍTÉSE 2011-BEN
7. számú ábra: AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK CSÖKKENTÉSÉNEK DINAMIKÁJA
8. számú ábra: RENDFOKOZATI KIVÁRÁSI IDŐK
9. számú ábra: TISZTI KATEGÓRIÁK KÖZÖTTI SZÁZALÉKOS MEGOSZLÁS
10. számú ábra: AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK RÉSZÉRE 2006 ÉVBEN KÜLFÖLDI KÉPZÉST FELAJÁNLO PARTNERORSZÁGOK
11. számú ábra: AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK RÉSZÉRE BIZTOSÍTOTT KÜLFÖLDI, SZAKMAI TANFOLYAMOK 2006-BAN
12. számú ábra: AZ ÁTMENETI IDŐSZAK FINANSZÍROZÁSÁNAK ÜTEMEZÉSE
13. számú ábra: AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK KÖLTSÉGVETÉSÉNEK KERETEI

1. számú táblázat

A NATO-UKRAJNA KAPCSOLATOK FŐBB ESEMÉNYEI

ÉV	DÁTUM	ESEMÉNY
1992.	február 22-23.	Manfred WÖRNER NATO-főtitkár Ukrajnába látogatott.
	április 10.	A NATO Katonai Bizottsága megtartotta első tanácskozását a közép- és kelet-európai országok vezérkari főnökeivel.
	július 8.	Leonyid KRAVCSUK, Ukrajna elnöke látogatást tett a brüsszeli NATO-központban.
	november 16.	John M. SHALIKASHVILI tábornok (SACEUR) látogatást tett Ukrajnában, ahol találkozott Leonyid KRAVCSUK elnökkel.
1994.	január 10-11.	A brüsszeli NATO csúcsértekezleten a szövetséges államok állam- és kormányfői elindították a Partnerség a Békéért (PfP) programot.
	január 14.	Az amerikai, az orosz és az ukrán elnök Moszkvában megállapodást írt alá, amely tartalmazza az Ukrajnában lévő nukleáris robbanófejek Oroszországnak történő átadásának részleteit, biztonsági garanciákat és az ezzel kapcsolatos kompenzációt.
	február 3.	Az ukrán parlament visszavonta azokat a feltételeket, amelyek a START-I szerződés 1993. november 18-i ratifikálásához kötött és felhatalmazta a kormányt a ratifikációs okmányok kicserélésére.
	február 8.	Anatoli ZLENKO ukrán külügyminiszter aláírta a NATO-központban a PfP keretdokumentumot.
	május 25.	Ukrajna átadta a NATO-nak a PfP jelentkezési okmányát.
	december 5.	Leonyid KUCSMA ukrán elnök az EBESZ budapesti csúcsértekezletén aláírta az atomsorompó-egyezményt.
1995.	február 10.	Warren CHRISTOPHER amerikai és Jevgenyij PRIMAKOV orosz külügyminiszter találkozáján a megbeszélések a NATO keleti bővítéséről szóltak.
	június 4.	Jevgenyij PRIMAKOV orosz külügyminiszter megerősítette, hogy Moszkva elviekben elfogadja a NATO bővítését, amíg ennek csak politikai következményei vannak.
	szeptember 20.	Jevgenyij PRIMAKOV orosz külügyminiszter és Javier SOLANA NATO-főtitkár megbeszélést folytatott a NATO keleti bővítéséről, az álláspontok azonban nem közeledtek egymáshoz.
	november 14.	Kijevben bejelentették, hogy Ukrajna nem emel kifogást az ellen, hogy Magyarország csatlakozzon a NATO-hoz.
1997.	február 12.	Javier SOLANA NATO főtitkár megkezdte körútját a FÁK országaiba.
	március 6.	Borisz JELCIN orosz elnök ismét arról beszélt, hogy ellenzi a tervezett NATO-bővítést és sürgette a FÁK-on belüli integrációt.
	március 9.	Javier SOLANA NATO-főtitkár Moszkvában tárgyalt PRIMAKOV külügyminiszterrel a NATO és Oroszország viszonyáról.
	március 20-21.	Az orosz és amerikai elnök közötti csúcstalálkozón kötött megállapodás értelmében Moszkva garanciákkal tudomásul veszi a NATO bővítését.

ÉV	DÁTUM	ESEMÉNY
	május 6.	Javier SOLANA NATO-főtitkár látogatást tett Ukrajnában, ahol egy NATO információs központot nyitott meg.
	július 9.	A NATO-Ukrajna Megkülönböztetett Partnerségi Charta aláírása.
	december 16.	NATO és Ukrajna aláírja a polgárvédelmi és katasztrófavédelemről szóló közös egyezményt (Civil Emergency Planning and Disaster Preparedness).
1999.	április 23.	NATO Öszekötő iroda megnyitása Kijevben.
2000.	május 19.	A NATO/PfP SOFA ¹¹⁰ ratifikálása Ukrajnában
2001.	szeptember 14.	A NATO-Ukrajna Bizottság elítéli az USA ellen elkövetett terrorista akciókat.
2002.	július 9.	A NATO és Ukrajna aláírja a befogadó nemzeti támogatásról szóló közös egyezményt.
2003.	március 24.	Az első NATO-Ukrán Célterv jóváhagyása.
2004.	június 7.	Az ukrán miniszterelnök és a NATO SAC, SACEUR képviselői aláírják a stratégiai légiszállításról szóló közös egyezményt.
	augusztus 3.	A partnerségi együttműködési igazgató megnyitja Kijevben a NATO-Ukrajna Védelmi Dokumentációs Irodát.
	szeptember 20-21.	A NATO Katonai Bizottságának kihelyezett ülése Kijevben.
2005	április 21.	A vilniusi NATO külügyminiszteri értekezleten jóváhagyják a 2005-ös — intenzív párbeszédet elindító — Céltervet.
	október 18-20.	A NATO-főtitkár és a NATO-nagykövetek látogatást tesznek Ukrajnában (Kijevben, Donyeckben, Harkovban és Ogyesszában).
	november 23.	Az ukrán miniszterelnök valamint a NATO NAMSO ¹¹¹ képviselője aláírja a vállról indítható légvédelmi rakéták, kézfegyverek és hagyományos lőszer megsemmisítéséről szóló megállapodást.
2006	február 6-10.	Az ötödik — minden korábbinál sikeresebb — NATO Nemzetközi Hét megrendezése Kijevben a NATO Védelmi Akadémia és az Ukrán Védelmi Akadémia szervezésében.
	június 19.	NATO-PfP Trust Fund Project — mint a legnagyobb demilitarizációs terv — elindítása.
	július 24.	A magyar támogatással berendezett NATO-tanulósoba megnyitó ünnepsége az Ukrán Védelmi Akadémián.
	október 24.	Közös Munkacsoport létrehozása a védelmi reform elősegítése érdekében ¹¹²

¹¹⁰ PfP SOFA – Partnership for Peace, Status of Forces Agreements, A fegyveres erők státuszával foglalkozó egyezmények.

¹¹¹ NATO Maintenance and Supply Organization (NAMSO), NATO karbantartó és ellátó szervezet

¹¹² Joint Working Group on Defence Reform (JWGDR).

2. számú táblázat

**UKRAJNA RÉSZVÉTELÉNEK FŐBB ÁLLOMÁSAI A PFP PROGRAM
KERETÉBEN¹¹³**

IDŐ	GYAKORLATOK SZÁMA	UKRAJNÁBAN MEGRENDEZETT GYAKORLATOK	EGYÉB RENDEZVÉNYEK
1994	2 PFP		
1995	11 PFP		87
1996	18	”Peaceshield-96” ”Kozatskiy step-96”, ”Karpaty security-96”	53
1997	22	”Cooperative Neighbour-98” ”Sea Breeze-97”	157
1998	17	”Peaceshield-98” ”Sea Breeze-98”	100
1999	11	”Peaceshield-99” ”Cooperative Support-99”	156
2000	10	”Cooperative Partner-2000” ”Peaceshield-2000” ”Kozatskiy step-2000”	113
2001	15		117
2002	19	”Cooperative Adventure Exchange- 2002” ”Skifija- 2002” ”Kozatskiy Express- 2002” ”Sea Trident”.	118
2003	24	”Cooperative Partner – 2003” ”Kozatskiy step- 2003” ”Prykarpatja- 2003” ”Peace-shield - 2003” ”Spivdruzhnist'-2003” ”Rough and Ready- 2003” Ukrán és amerikai légiszállítású egységek gyakorlata	152
2004	24 (11 CPXs and 13 LIVEXs).		220
2005			298
2006		”Brilliant Mariner-2006” ”Cooperative Merlin-2006” ”Cooperative Longboy-2006”	
2006-tól a rendszeres ”Sea Breeze” haditengerészeti gyakorlatokat a Krím-félsziget lakosságának tiltakozása miatt, az országban megrendezésre tervezett egyéb NATO- és PFP-gyakorlatokat a parlament jóváhagyásának hiányában halasztják.			

¹¹³ Kivonat az összekötőiroda munkaanyagából. (ford, szerk: a szerző)

3. számú táblázat

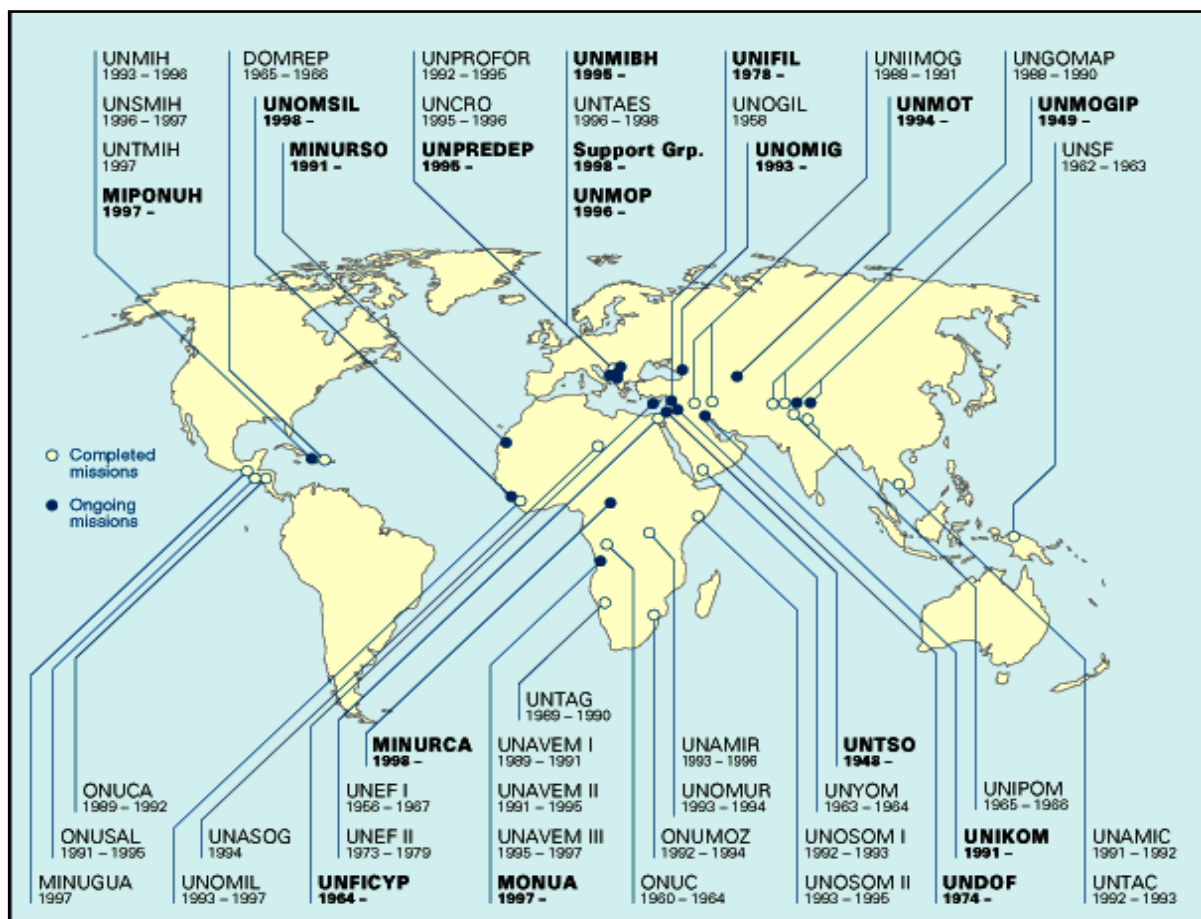
**A BÉKEPARTNERSÉGI MOZGALOM PROGRAMJAIBAN, GYAKORLATAIN
2007-BEN RÉSZTVEVŐ UKRÁN ERŐK¹¹⁴**

EGYSÉG MEGNEVEZÉSE	ELHELYEZKE- DÉSE
95. légimozgékonyágú dandár	Zhitomir
72/1. gépesített zászlóalj	Bila Cerkva
11. műszaki ezred	Brovari
704. vegyivédelmi ezred egy százada	Sambir
24. gépesített lövészdandár 1. speciális zászlóalja	Javoriv
7. ezred 2. százada	Kalinyiv
25. légiszállító dandár 4 szállító gépe	Melitopol
456. légiszállító dandár AN-26 egészségügyi gépe	Melitopol
Hetman Sagadacsnij U-130 fregatt két KA-27 helikopterrel	Szevasztopol
Kosztyantin Olsanszki U-402 hajó	Novoozerne
Luck U-200 korvett	Szevasztopol
801. tengeralattjáró-vadász egység	Szevasztopol
36. partvédő dandár, 1. tengerészgyalogos zászlóalj, 2. százada	Feodosya
Fastij U-760 tanker	Szevasztopol
Kremenyec U-705 mentőhajó	Szevasztopol
50 fős törzstiszti csoport	MoD, VK

¹¹⁴ <http://www.nato.int/issues/nato-ukraine/index.html> (letöltve: 2007. 02. 26)

1. számú ábra

AZ UFE RÉSZVÉTELE BÉKEFENNTARTÓ MŰVELETEKBEN 2007-IG¹¹⁵

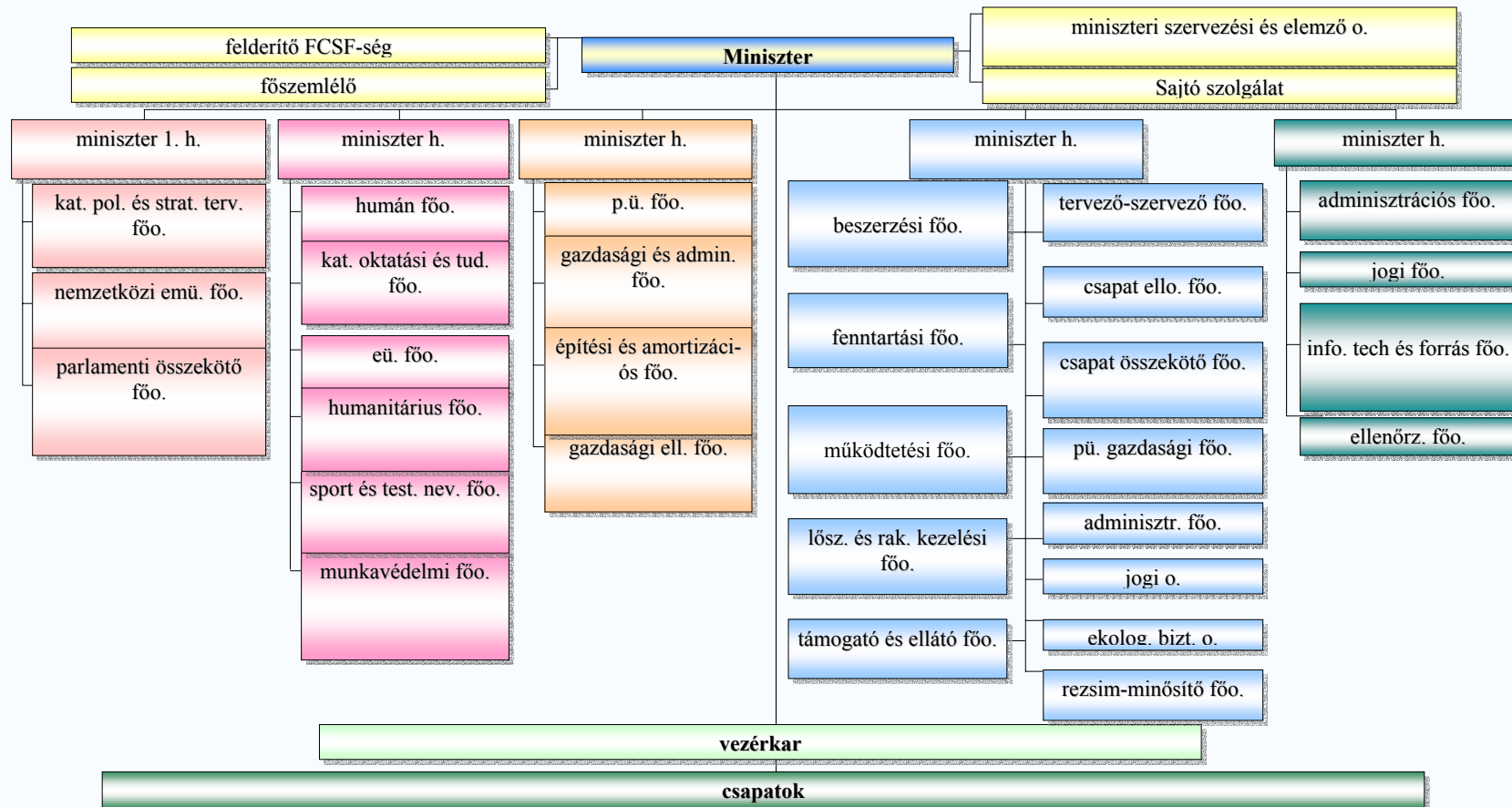

¹¹⁵ Oleksandr SELJANKO ezredes az EAID békefenntartó osztály vezetőjének előadásanyaga.

2. számú ábra

AZ UKRÁN VÉDELMI MINISZTERIUM TERVEZETT FELÉPÍTÉSE

(Kivonat az ukrán vezérkar képviselőjének tájékoztatójából az NLO részére, 2006. március. A szerző fordítása)

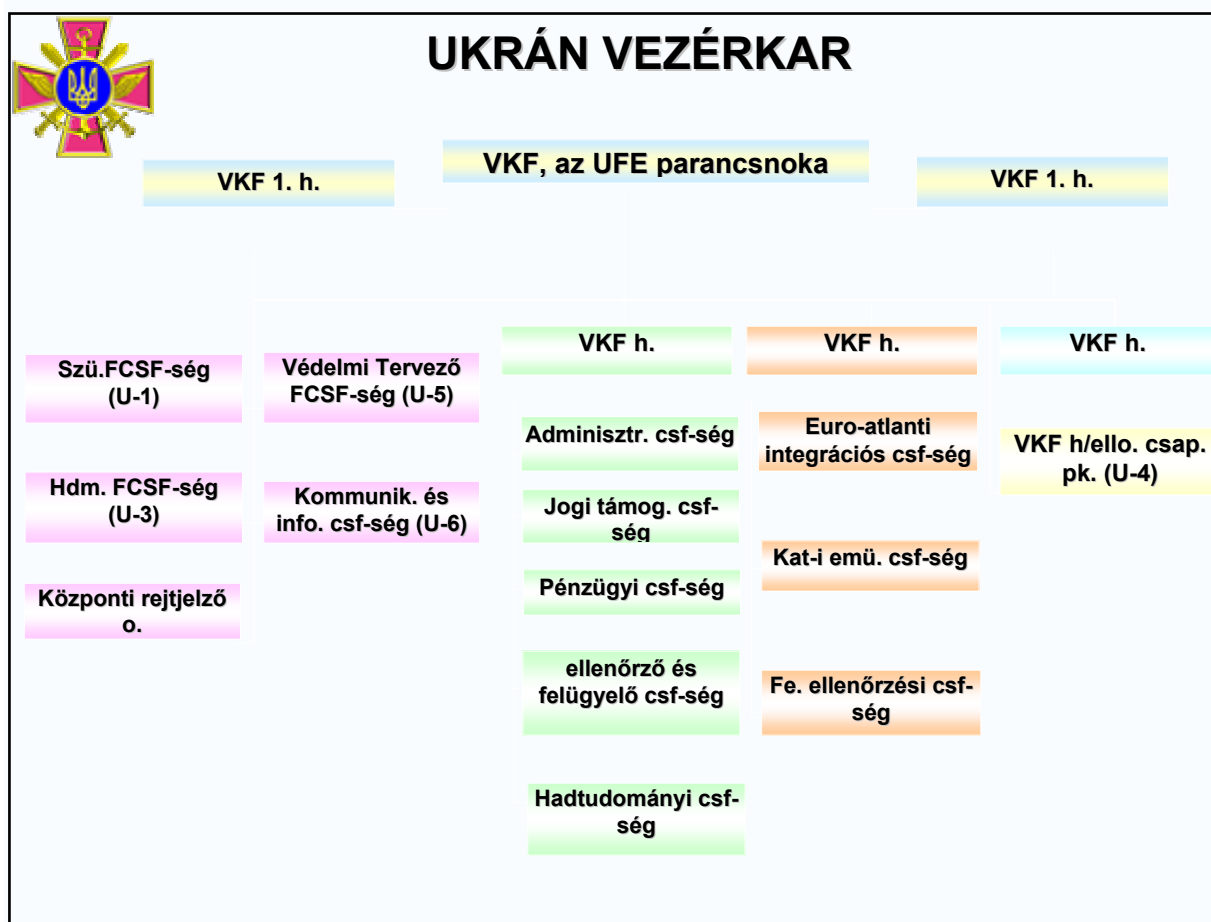

3. számú ábra

AZ UKRÁN VEZÉRKAR TERVEZETT FELÉPÍTÉSE 2007 ELSŐ NEGYEDÉVÉBEN

(Kivonat az ukrán vezérkar képviselőjének tájékoztatójából az NLO részére, 2006. március.

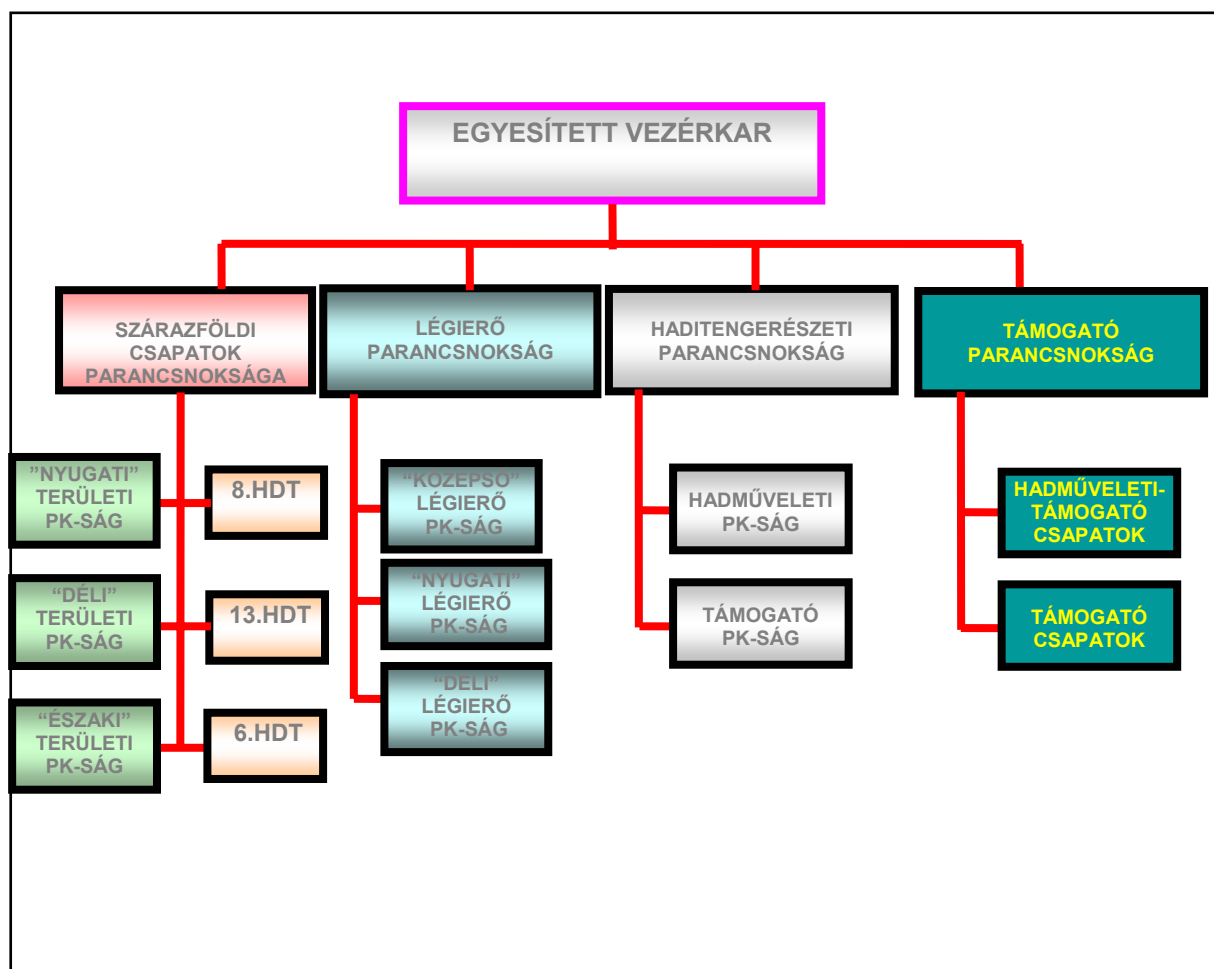
A szerző fordítása.)

4. számú ábra.

AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK 2011-RE TERVEZETT VEZETÉSI ÉS IRÁNYÍTÁSI RENDSZERE

(Kivonat az ukrán vezérkar képviselőjének tájékoztatójából az NLO részére, 2006 március,
szerk. ford.: a szerző)

UKRAJNA HADEREJÉNEK NÉHÁNY JELLEMZŐ ADATA¹¹⁶

- Katonai költségvetés: 8,954 millió UAH (2006); a GDP 1.47%-a.
- Teljes személyi állomány: 245 000 (2004-ben), ebből 56 000 polgári alkalmazott;
- Tartalék: kb. 1 000 000 fő;
- Mozgósítható lakosság: 12 196 319 (2003, becslés).

Szárazföldi erő: 151 292 fő (2004), alapvetően ukrán BTR-80-assal ellátva.

Ukrajna szárazföldi ereje 2006-ban három hadműveleti parancsnokságra tagozódott:

- Nyugati hadműveleti parancsnokság;
- Déli hadműveleti parancsnokság;
- Északi hadműveleti parancsnokság (később Északi Területvédelmi Igazgatóság).

Fegyverzet

- 3 905 db harckocsi: 149 db T-55; 2 279 db T-64; 1 196 db T-72; 271 db T-80; 10 db T-84.
- 600 db BRDM-2 felderítő harcjármű;
- 3 043 db páncélozott gyalogsági harcjármű: 1 008 db BMP-1; 458 db BRM-1K; 1 434 db MBP-2; 4 db BMP-3; 61 db BMD-1; 78 db BMD-2.
- 1 682 db páncélozott szállító jármű (BTR-60; BTR-70; BTR-80; BTR-D; MTL-B.).
- 3 705 db löveg: vontatott 1 143 db (122 mm-es, 152 mm-es); önjáró: 1 298 db (122 mm-es, 152 mm-es, 203 mm-es); 588 db sorozatvető (122 mm-es, 152 mm-es, 222 mm-es, 300 mm-es); 600 db aknavető (120 mm-es, 160 mm-es); 74 db önjáró aknavető (240 mm-es).
- Hadműveleti-harcászati rakéta: 72 db Scud-B; 90 db Tocska (SS-21); 5 db Luna.
- Légvédelmi rakéták: 100 db SA-4; 125 db SA-8; 60 db SA-11; kb. 150 db SA-13.
- Harci helikopter: 205 db (Mi-24).
- Támogató helikopter: 348 db (Mi-6, Mi-8).
- Légierő, légvédelem: 96 000 fő (2004).
- 499 db harci repülőgép (nincs harci helikopter)
 - Állománya
 - 2 repülő hadtest (5. és 14.):
 - 1 több feladatú gyorsreagálású repülőcsoport (35.);
 - 1 kiképző törzs.
 - bombázó repülő:
 - 3 ezred: 32 db TU-22M.
 - közvetlen támogató/vadászbombázó:
 - 3 ezred 71 db Szu-24.
 - vadászbombázó:
 - 63 db Szu-25.

¹¹⁶ Forrás: CIA World Fact Book

- vadászipülő:

- 7 ezred: 217 db MIG-29 (ebből 199 db harcész, 16 db raktáron, 2 db kiképző).
- 60 db Szu-27.

- felderítő:

- 29 db Szu-24.
- 24 db Szu-17.

- szállító:

- 60 db Il-76.
- 45 db An-12, An-14, An-16, Tu-134, Il-78 (tanker).

- támogató helikopter:

- 314 db (Mi-2, Mi-6, Mi-8).

- légvédelmi rakéta: 825 db indító SA-2/-3/-5/-10/-12A.

Haditengerészeti: 13 063 fő (2004)

Hajóállomány:

- 1 db hagyományos tengeralattjáró (működésképtelen, értékesítésre vár¹¹⁷);
- 1 db cirkáló;
- 2 db fregatt;
- 9 db ör- és partvédelmi hajó;
- 5 db aknarakó-szedő hajó;
- 7 db deszant hajó;
- 9 db vegyes feladatú hajó.

Haditengerészeti Légierő

Repülőgépek:

- 16 db repülő.

Helikopterek:

- 13 db harci helikopter.

Tengerészgyalogság

Az Ukrán Haditengerészeti tengerészgyalogságát 1 dandár alkotja.

Haditengerészeti bázisok

- Szevasztopol,
- Odesza
- Novoozerne
- Szaki

¹¹⁷ A szerző megjegyzése.

5. számú ábra

A SZÁRAZFÖLDI CSAPATOK ÁTSZERVEZÉSÉNEK IDŐRENDJE¹¹⁸

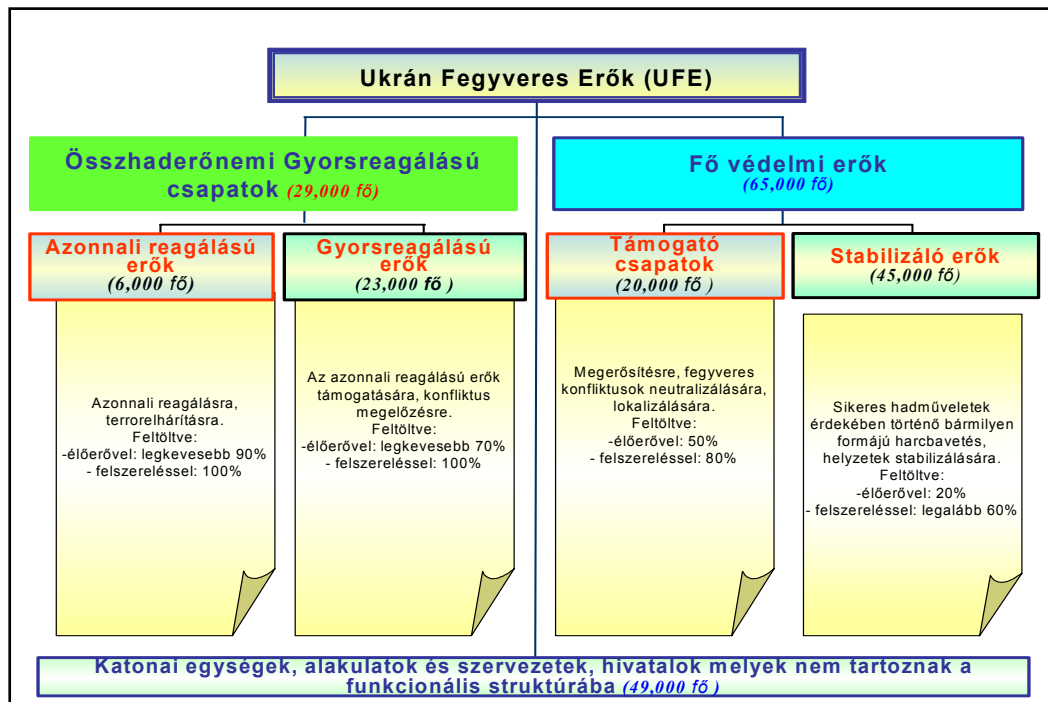
SZERVEZET	IDŐ							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2015
HDM-i PK-ság	Északi HDM-i PK-ság felszámolása						Nyugati HDM-i PK-ság felszámolása	
hadtest	8. hdt. átszervezése				6.,13. hdt. átszervezése			
hadosztály	r. ho. felszámolása							
	g. ho-ok átszerv. g. dd-rá							
gépesített dd.	5.ö.g. dd. átszervezése							
	gl. dd-ok szervezése	alár .gl.dd-ok átszerv.			alár.gl.dd-ok átszerv.ö.k.dd-á			
			két gl.dd. felszámolása					
				két gl. dd. felszámolása				
hk. dd.	hk. dd-ok átszerv. k. dd-á							
	alár.hk. dd-ok átszerv.							
tü. dd.	tü. dd. felszámolása							
	négy tü.e. átszerv. két tü. dd-á							
rakéta dd.	két ra. dd. felszámolása							
		ra. dd. felszámolása						
			ra. dd. felszámolása					
Egyebek	A szárazföldi csapatok szervezeteinek optimalizálása							

¹¹⁸ Ukraine's Strategic Defence Bulletin until 2006 (Defence White Paper) p. 118. (Ford, szerk: a szerző)

6. számú ábra

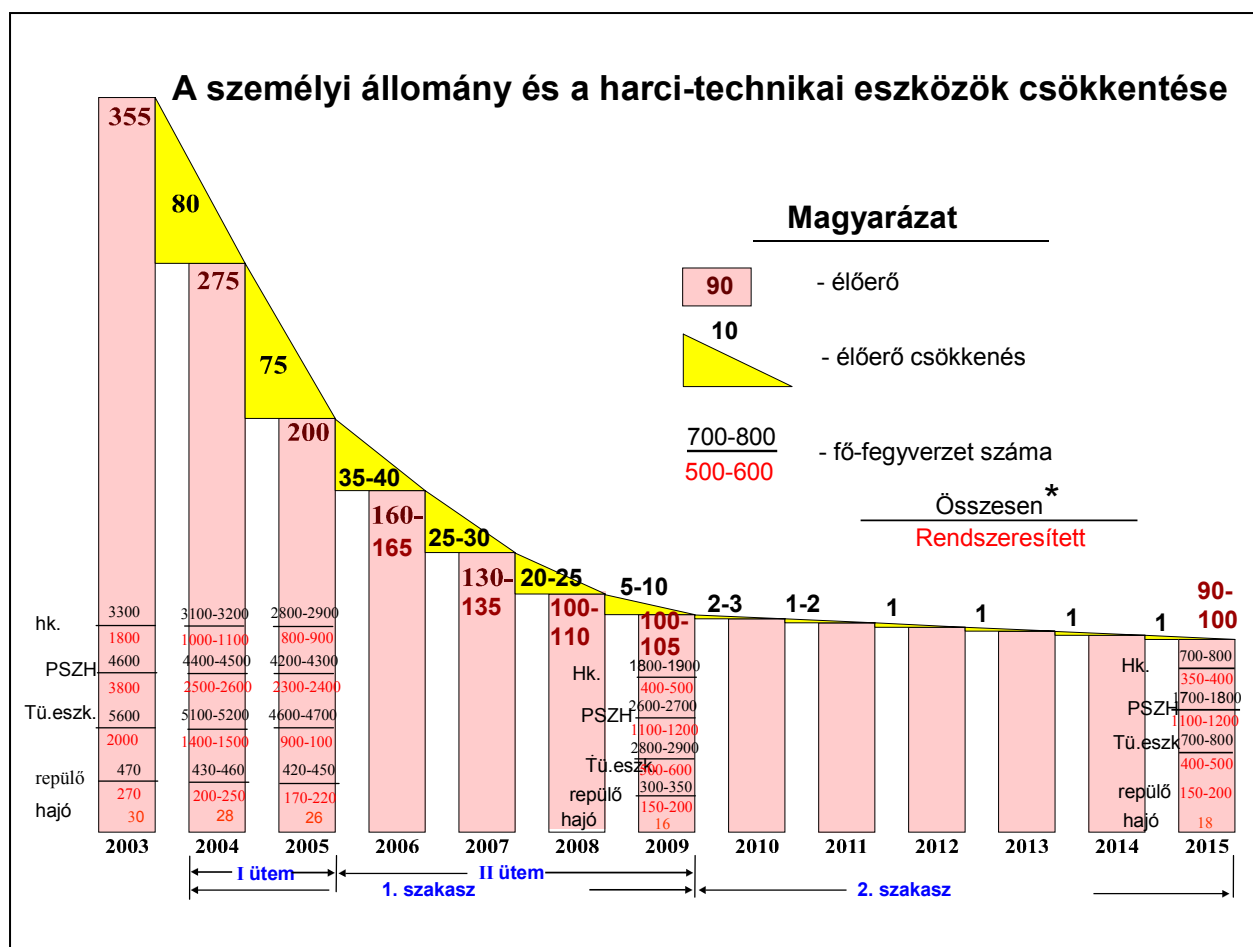
AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK TERVEZETT FELÉPÍTÉSE 2011-BEN

(Kivonat az ukrán vezérkar képviselőjének tájékoztatójából az NLO részére,
2006. március. A szerző fordítása.)

7. számú ábra

AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK CSÖKKENTÉSÉNEK DINAMIKÁJA¹¹⁹

¹¹⁹ Ukraine's Strategic Defence Bulletin until 2006 (Defence White Paper) p. 103. (Ford, szerk: a szerző)

8. számú ábra

RENDFOKOZATI KIVÁRÁSI IDŐK (TERVEZET)¹²⁰

RENDFOKOZAT	MINIMÁLIS VÁRAKOZÁSI IDŐ	MAXIMÁLIS VÁRAKOZÁSI IDŐ
Tábornok	-	-
Ezredes	2	12
Alezredes	6	13
Őrnagy	5	10
Százados	4	10
Főhadnagy	4	8
Hadnagy	3	5

9. számú ábra

TISZTI KATEGÓRIÁK KÖZÖTTI SZÁZALÉKOS MEGOSZLÁS (TERVEZET)¹²¹

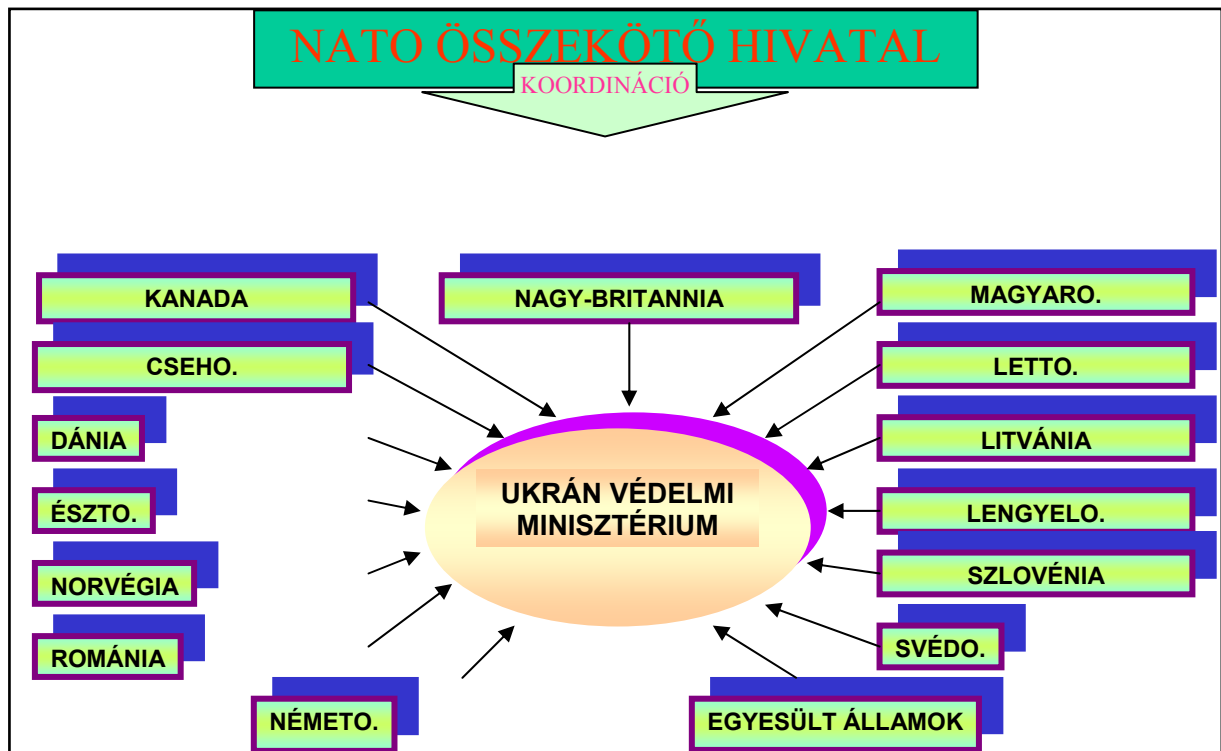
RENDFOKOZAT	TISZTI ÖSSZLÉTSZÁM MEGOSZLÁSA [%]	FIATAL- ÉS FŐTISZTEK MEGOSZLÁSA [%]
Tábornok	0,5	Megközelítően 40
Ezredes	5,0 – 6,0	
Alezredes	14,5 – 15,5	
Őrnagy	18,0 – 19,0	
Százados	21,0 – 22,0	Megközelítően 60
Főhadnagy, hadnagy, al-hadnagy	38,0 – 39,0	

¹²⁰ White Book 2005, Defence Policy of Ukraine, MoD of Ukraine, Kyiv (tervezet) (Ford, szerk: a szerző)

¹²¹ Ukraine's Strategic Defence Bulletin until 2006 (Defence White Paper) p. 90 (Ford, szerk: a szerző)

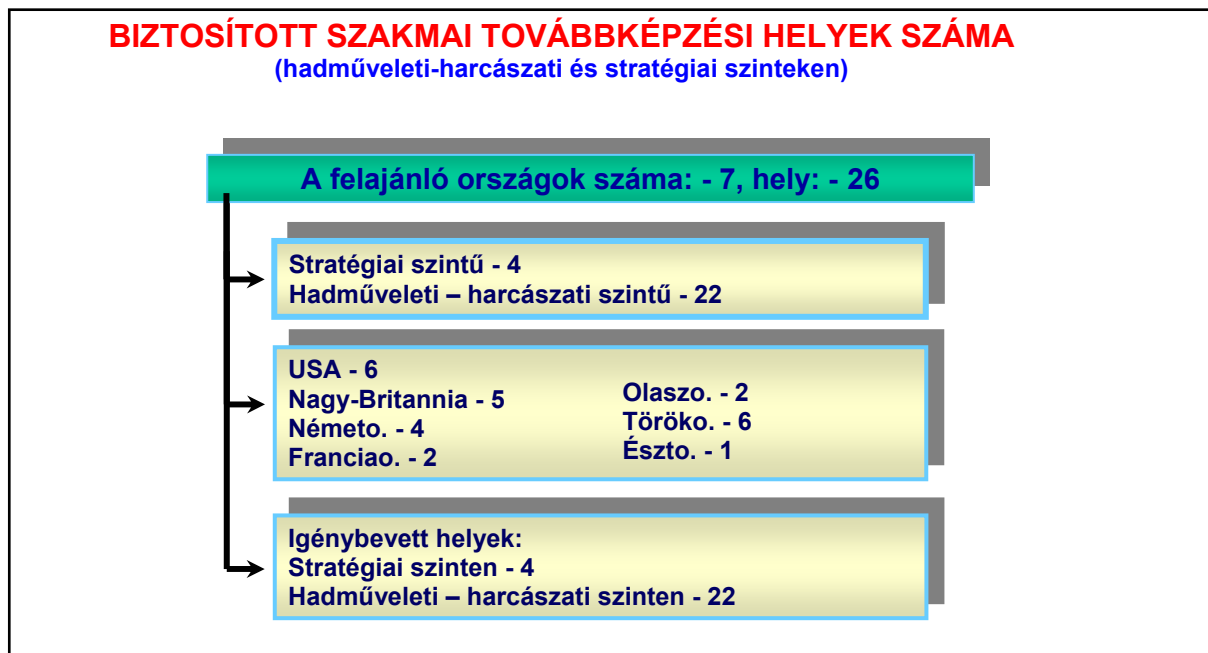
10. számú ábra

**AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK RÉSZÉRE 2006 ÉVBEN KÜLFÖLDI KÉPZÉST
FELAJÁNLO PARTNERORSZÁGOK¹²²**

11. számú ábra.

**AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK RÉSZÉRE BIZTOSÍTOTT KÜLFÖLDI,
SZAKMAI TANFOLYAMOK 2006-BAN.¹²³**

¹²² Kivonat az ukrán vezérkar tájékoztatójából az NLO részére, 2006. március. (Ford, szerk: a szerző)

¹²³ Uo. mint 78 (Ford, szerk: a szerző)

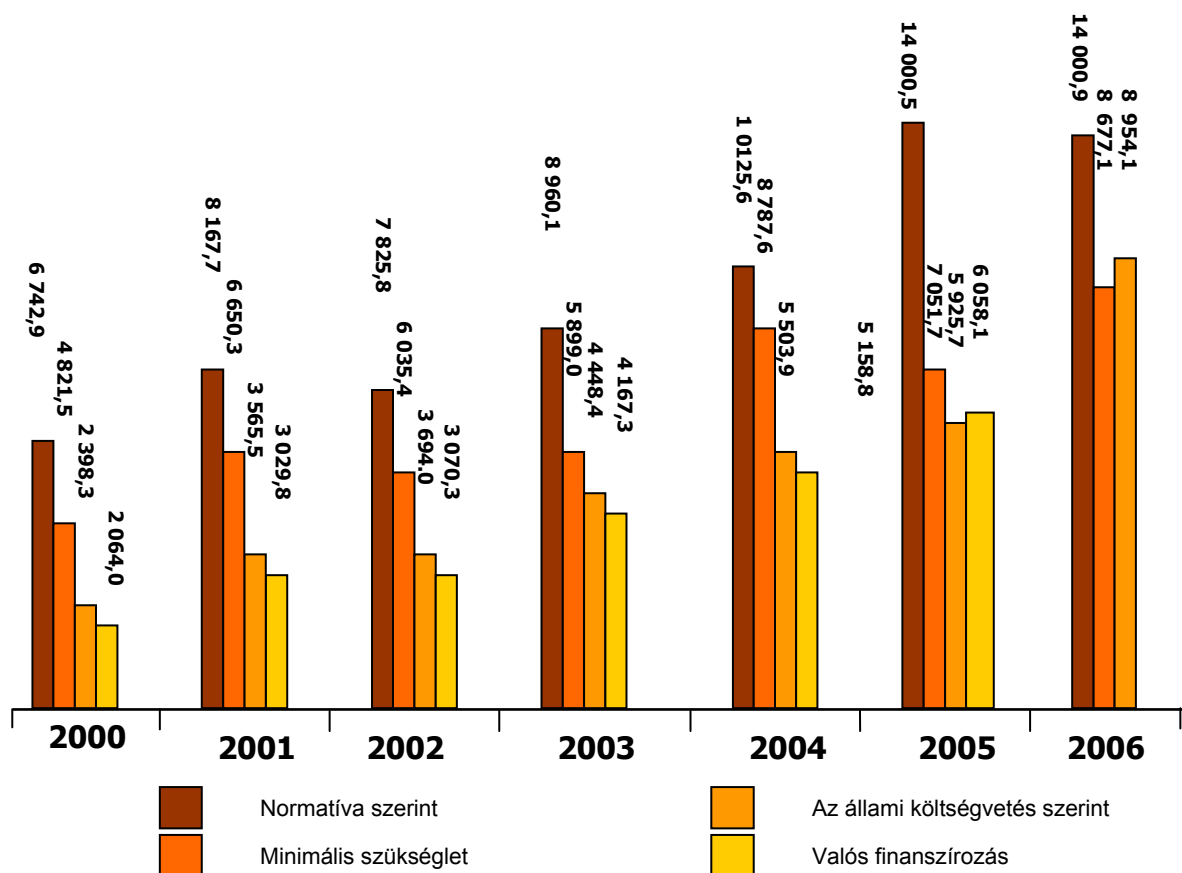
12. számú ábra

AZ ÁTMENETI IDŐSZAK FINANSZÍROZÁSÁNAK ÜTEMEZÉSE
(EZER HRIVNYA)¹²⁴

ÉV	TELJES ÖSSZEG	ÁTSZERVEZÉSRE	FELHASZNÁLÁSRA	LAKÁSBÉRLETRE, ÉPÍTÉSRE	INFRASTRUKTÚRA- FEJLESZTÉSRE
	622319,4	226870	20000	304452,5	70996,9
2005	1560940	1035940	20000	500000	5000
2006	1638170	637695	400000	540000	60475
2007	1700080	510080	540000	560000	90000
2008	1420760	222260	600000	504000	94500
2009	1206085	119410	600000	378000	108675
2010	982310	37235	600000	226000	119075
2011	892865	15965	550000	212000	114900
2012	464630	10730	200000	139000	114900
2013	335505	8095	100000	124000	103410
2014	273300	2730	56500	121000	93070
2015	241460	6775	30000	121000	83685
Total	11338424,4	2833785	3716500	3729452,5	1058686,9

¹²⁴ Andrij LUKASENKO, az Amerikai Egyesült Államok kijevei Védelmi Iroda program-felelősének 2006 márciusi előadása az Összekötő Iroda törzse részére. (A szerző szerkesztése és fordítása.)

AZ UKRÁN FEGYVERES ERŐK KÖLTSÉGVETÉSÉNEK KERETEI¹²⁵

¹²⁵ White Book 2005, Defence Policy of Ukraine, Ministry of Defence of Ukraine, Kyiv p.99 (tervezet) (Ford, szerk: a szerző)

AZ ÉRTEKEZÉSBEN FELHASZNÁLT RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

CIS	Commonwealth of Independent States -Független Államok Közössége
CFE	Conventional Armed Forces in Europe - Európai hagyományos fegyveres erőkről szóló szerződés
CP	Contact Point – összekötő személy, szerv, állomás
CSCE	Conference for Security and Cooperation in Europe – Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia
C&RS	Co-operation & Regional Security Division – Együttműködési és regionális biztonsági osztály (NATO)
DCAF	Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces – A Fegyveres Erők Demokratikus Ellenőrzésének Genfi Központja
DPA	Division of Political Affairs – Politikai osztály
EAID	Euro-atlantic Integration Department – Euro-atlanti Integrációs osztály
EAPC	Euro-Atlantic Partnership Council – Euro-atlanti Partnerségi Tanács
EU	European Union – Európai Unió
FSU	Former Soviet Union – Egykori Szovjetunió
IPP	Individual Partnership Programme (IPP) – Egyéni partnerségi program
IS	International Staff – Nemzetközi Titikárság (NATO)
IMS	International Military Staff – Nemzetközi Katonai Törzs (NATO)
JWG	Joint Working Group on Defence Reform – Közös munkacsoport az ukrán
DR	védelmi reform segítésére
KGB	Komitet Goszudarsztvennoj Bezopásznosztyi – Állambiztonsági Szolgálat
KVB	Központi Választási Bizottság
MC	Military Committee – Katonai Bizottság
MLM	Military Liaison Mission – Katonai Összekötő misszió (Moszkva)
NDC	NATO Defense College – NATO Védelmi Kollégium
NACC	North Atlantic Cooperation Council – Észak-atlanti Együttműködési Tanács
NGO	Non-governmental Organisation – Kormányon-kívüli szervezet

NLO	NATO Liaison Office – NATO Összekötő Iroda
NMLO	NATO Military Liaison Office(r) – NATO Katonai Összekötő Iroda tiszt)
NATO	North Atlantic Treaty Organisation - Észak-atlanti Szerződés Szervezete
NATO	NATO Maintenance and Supply Agency - NATO fenntartási és ellátó hivatal
NAMSA	
NATO	NATO Maintenance and Supply Organization - NATO fenntartási és karbantartó szervezet
NAMSO	
NATO	NATO Supreme Allied Commander of Transformation – NATO Átalakítási Főparancsnokság
SACT	
NIDC	NATO Information and Documentation Center – NATO Információs és Dokumentációs Központ (Kijev)
PARP	PfP Planning and Review Process - Partnerség a Békéért tervező és áttekin-tési folyamat
PCC	Partnership Coordination Cell - Partnerségi koordinációs sejt
PfP	Partnership for Peace - Partnerség a békéért
PG	Partnership Goals – Partnerségi célkitűzések
SAC	Strategic Air Command – Hadászati Légi Parancsnokság
SACE	NATO Supreme Allied Commander Europe – Szövetséges fegyveres erők európai legfelső parancsnoka
UR	
SBU	Szluzsba Bezpeki Ukraini – Ukrán Biztonsági Szolgálat
SHAPE	Supreme Headquarters Allied Powers Europe - Szövetséges Fegyveres Erők Európai Legfelsőbb Parancsnoksága
SOFA	Status of Forces Agreements – A fegyveres erők státuszával foglalkozó egyezmények
SzSzK	Szovjet Szövetségi Köztársaság
UBSz	Ukrán Biztonsági Szolgálat
UFE	Ukrán Fegyveres Erők
OAE	Operation Active Endeavor – Hatékony erőfeszítés hadművelet
WTO	World Trade Organisation - Világkereskedelmi Szervezet

HIVATKOZOTT ÉS FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE

ABBOTT, PAMELA-WALLACE, CLAIRE-BECK, MATTHIAS: Chernobyl. Living with risk and uncertainty Health. *Risk & society*, vol. 8. (2006) no. 2. pp. 105-121. ISSN 1369-8575

Aktual'ni problemi reformuvaniâ sferi bezpeki i oboroni Ukraïni. Verhovna Rada Ukraïni [et al.]. Za zag. Red. O. S. Bodruka. Kiïv : NIPMB, DCAF, 2005. p. 192

AMBROSIO, THOMAS: Insulating Russia from a colour revolution. How the Kremlin resists regional democratic trends. *Democratization*, vol. 14 (2007. Apr.) no.2. ISSN 1351-0347

ANIERI, PAUL D. et al: Democratic revolution in Ukraine. From kuchmagate to orange revolution. *Journal of communist studies and transition politics*, vol. 23 (2007. Marc.) no. 1. pp. 4-179. ISSN 1352-3279

AREL, DOMINIQUE (ed) - RUBLE, BLAIR A. (ed): *Rebounding identities. The politics of identity in Russia and Ukraine*. Washington DC, 2006, Woodrow Wilson Center Press, 365 pp. ISBN 0801885620

BELOV, O. (ed.): *Ukraine 2000 and Beyond. Geopolitical Priorities and Scenarios of Development*. Kyiv, 1999, NSDC

BILANIUK, LAADA: Contested tongues. Language politics and cultural correction in Ukraine. *Comparative studies in society and history*, vol. 49 (2007 Apr.) no. 2. pp. 487. ISSN 0010-4175

BOGDANOVIČ, V. Ů., MANAČINSKIJ, A. Â: Metodologičeskie osnovy sistemnyh issledovanij problem voennoj bezopasnosti gosudarstva. Kiev, 2001. 171 p.

CSAPODY TAMÁS - VIT LÁSZLÓ: *Ámokfutás a NATO-ba*. Budapest, 1997, CartaFilus. ISBN 963 85486 73

DANYIL JÁNEVSZKIJ: *A narancsos forradalom krónikája*. Harkov, 2005, Folio kiadó. ISBN 966-03-3083-9 (orosz nyelven)

DUNAY PÁL - GAZDAG FERENC: *Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete*. Budapest, 1997, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet.

DYCZOK, MARTA: Was Kuchma's censorship effective? Mass media in Ukraine before 2004. *Europe-Asia studies*, vol. 58 (2006) no. 2. pp. 215-238. ISSN 0966-8136

Egy év a Szövetségben. *A Magyar Honvéd különkiadása*. Budapest, 2000.

FILIPPOVA, OLGA: Anti-orange discourses in Ukraine's internet. Before the 'Orange' split. *Journal of communist studies and transition politics*, vol. 23 (2007 Mar.) no.1. pp. 138-151. ISSN 1352-3279

FONT, MÁRTA - VARGA, BEÁTA: *History of Ukraine*. Szeged, 2006, Bölcsész Konzorcium, JATE Press, . 249 pp. ISBN 9639704105

FÜLÖP IMRE - SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY KLÁRA: *Ukrajna katonaföldrajzi értékelése. jegyzet*. Budapest, 1994, ZMKA, 80. p.

FÜLÖP IMRE - SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY KLÁRA: *Ukrajna katonaföldrajzi jellemzése. Hadtudományi Tájékoztató*. 1994. 7. sz. p. 386-430.

FÜLÖP IMRE: A független Ukrajna biztonság- és katonapolitikájáról. *Védelmi Füzetek*, 1992. 2. szám. 43. p.

GELSEI ANDRÁS (ford. szerk.): *Katonai doktrína*. Budapest, 1998, HVK MCS.

GIBLER, DOUGLAS M - SEWELL, JAMIL A: External threat and democracy. The role of NATO revisited. *Journal of peace research*, vol. 43. (2006) no. 4. pp. 413-431. ISSN 0022-3433

GÖMBÖS JÁNOS: *Magyarország és a NATO*. Budapest, 1997, STAR PR Ügynökség.

GÖRÖG ISTVÁN - PADÁNYI JÓZSEF: *Az IFOR-SFOR Magyar Műszaki Kontingens 1996-2002*. Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó.

GREENE, JAMES N: 'Russia's "Peacekeeping" Doctrine. The CIS, Russia, and the General Staff'. *Unpublished paper*, Brussels, 1993, NATO – SHAPE

GYURGYÁK JÁNOS: *Szerzők és szerkesztők kézikönyve*. Budapest, 2005, Osiris Kiadó. ISBN 963-379-227-4

HALE, HENRY E.: Democracy or autocracy on the march? The colored revolutions as normal dynamics of patronal presidentialism. *Communist and post-communist studies*, vol. 39. (2006) no. 3. pp. 305-329. ISSN 0967-067X

HEISBOURG, FRANCOIS: 'The Future of the Atlantic Alliance. Whither NATO? Whether NATO?' *The Washington Quarterly*, vol. 15 (Spring 1992) no. 2, p. 127.

HORBULIN, VOLODYMYR: Ukraine-NATO relations in the context of euro-atlantic integration. *National Security and Defense*, 2003. 7. sz. (43). p. 5-7.

HUGHES, DAVID: US - Russia Bargain for Enriched Uranium'. *Aviation Week & Space Technology*, (11 January 1993), pp. 28-9.

HUTCHESON, DEREK S. et al: Political values in the new Europe. *Contemporary politics*, vol. 12 (2006) no. 2. p. 113-226. ISSN 1356-9775

Ambivalent Neighbors, The EU, NATO, and the Price of Membership, Edited by: ANATOL LIEVEN and DIMTRI TRANIN, *Carnegie Endowment for International Peace*, Washington D.C. 2003. p. 331.

ISAIEVYCH, IAROSLAV: Voluntary brotherhood. Confraternities of laymen in early modern Ukraine. *Russian review*, vol.66 (2007) no.1. pp. 138-139, ISSN 0036-0341

JÁNEVSKIJ DANYIL: A narancsos forradalom krónikája. Folio kiadó, Harkov, 2005. ISBN 966-03-3083-9 (orosz nyelven)

Katonai kislexikon. Budapest, 2000, HVK.

KINCADE, WILLIAM H: 'Nuclear Weapons in Ukraine. Hollow Threat, Wasting Asset. *Arms Control Today*, (July/August 1993). p. 14.

KOROSTELEVA, JULIA – WHITE STEPHEN: Feeling European. The view from Belarus, Russia and Ukraine. *Contemporary politics*, vol. 12 (2006) no. 2. pp. 193-205, ISSN 1356-9775

KŐSZEGVÁRI TIBOR - SZTERNÁK GYÖRGY - MAGYAR ISTVÁN: *A XXI. századi hadviselés. Egyetemi jegyzet*. Budapest, 2000, ZMNE Doktori Iskola.

KÖVÁRI LÁSZLÓ: *Oroszország biztonságpolitikája az orosz geopolitika és a nemzeti biztonsági koncepció tükrében. Diplomamunka*.(ZMNE). Budapest, 2000.

LEONYID KUCSMA: Ukrajna nem Oroszország. Moszkva, 2003. Vremja kiadó. ISBN 5-94117-075-0

KUZIO, TARAS: Is Ukraine part of Europe's future? *Washington quarterly*, vol. 29. (2006) no. 3. pp. 89-110. ISSN 0163-660X

KUZIO, TARAS: Ukraine. Perestroika to independence. Houndmills, 2000, Macmillan Press LTD.

KUZIO, TARAS: Ukrainian foreign and security policy since the orange revolution. *International spectator*, vol. XLI (2006) no. 4. pp. 25-42. ISSN 0393-2729

LEONID POLIAKOV: *US-Ukraine Military relations and the Value of Interoperability*. Strategic Studies Institute, USAWC, 2004).

MARPLES, DAVID R.: Color revolutions. The Belarus case. *Communist and post-communist studies*, vol. 39. (2006) no. 3. pp. 351-364. ISSN 0967-067X

MILLER, STEVEN E.: 'The Case Against a Ukrainian Nuclear Deterrent'. *Foreign Affairs*, vol. 72 (Summer 1993) no. 3. p. 71. p

- MORRISON, JOHN: 'Pereyaslav and after. The Russian-Ukrainian relationship'. *International Affairs*, vol. 69 (Oktober 1993) no. 4.
- MOTYL, ALEXANDER J: *Dilemmas of Independence. Ukraine After Totalitarianism*. New York, 1993, Council on Foreign Relations Press, pp. 137-44.
- NAGY LÁSZLÓ: Gondolatok a NATO-ba vezető útról. *Új Honvédségi Szemle*, 1996. 5. sz.
- NAGY LÁSZLÓ: Oroszország és a NATO. *Hadtudomány*, 1995. No 3.
- NAGY SÁNDOR: *A békefenntartó műveletek. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest, 2000.
- NANOVFSZKY GYÖRGY (szerk.): *Oroszország. Tények és adatok 1995*. Budapest, 1995, Teleki László Alapítvány.
- NATO kézikönyv*. Budapest-Brüsszel, 2001, SVKI-NIS. ISBN 963-7037-48-9
- A NATO Ukrajnában. Titkos dokumentumok*. Gyűjtemény. Moszkva, 2006, Európa kiadó ISBN 5-9739-0007-X (orosz nyelven)
- PADÁNYI JÓZSEF: *Katasztrófaelhárítás. Jegyzet*. Budapest, 1998, ZMNE Doktori iskola.
- PADÁNYI JÓZSEF: Műszaki csapatok feladatai a katasztrófa következményeinek felszámolásában. *Hallgatói közlemények*. 1991. 35. sz.
- Parlaments'kij kontrol' u sferi bezpeki i oboroni. Nacional'nyj institut problem mižnarodnoї bezpeki, Ženevs'kij centr kontrolu nad zbrojnimi silami. Kiřv : NIPMB, DCAF, 2003. 295 p.
- PETUKHOV, VLADIMIR V.: Russia, Ukraine, Byelorussia, Kazakhstan. Are there points of accord? *Monitoring obshchestvennogo mneniia*, vol. 3. (2006) no. 79. pp. 4-15, ISSN 1815-8617
- PLOKHY, SERHII: The origins of the Slavic nations. Premodern identities in Russia, Ukraine, and Belarus. *Russian review*, vol.66 (2007. Apr.) no.2. ISSN 0036-0341
- PÓTI LÁSZLÓ: *The Contours of a New Russian Security Policy*. *Polaris Quarterly*. Roma, 2004, NATO School, pp.17-20.
- PÓTI LÁSZLÓ : Ukraine's Central European Policies. In: *Foreign Policy Review. Budapest, 2002*, Teleki László Institute.
- PÓTI LÁSZLÓ: *Foreign Policies in Hungary's Neighbourhood. The Ukrainian Case*. Budapest, 1993, Teleki László Alapítvány
- PÓTI LÁSZLÓ: *Ukrajna kül- és biztonságpolitikája, 1990-2000*. Budapest, 2001, Stratégiai Védelmi Kutató Hivatal. 77. p.
- PÓTI LÁSZLÓ: Ukrajna, a nemzetalkotó állam. In: Kiss J. László (szerk.): *Külpolitika és nemzeti identitás Közép- és Kelet-Európában*. Budapest, 2003, Teleki László Alapítvány, p.297-320.
- PUSHKOV, ALEXEI: 'Building a New NATO at Russia's Expense. *Moscow News*, (1993) no. 39.
- Reformuvannâ sektoru bezpeki Ukraïni. Nacional'nyj institut problem mižnarodnoї bezpeki, Ženevs'kij centr kontrolu nad zbrojnimi silami. Za zag red. S. PIROŽKOVA, F. FLURÍ. Kiřv : NIPMB, DCAF, 2004. 316 p.
- SHERR, JAMES – The Dual Enlargement and Ukraine, Jane's Defense Weekly, 2003. Aug pp. 108-143.
- SHERR, JAMES: Country briefing. Ukraine, Jane's Defense Weekly, 2002. jul. 7. 3. sz. pp. 22-26
- SHERR, JAMES: Edging erratically forward. *NATO Review*, 2003. Autumn p. 4.
- SHERR, JAMES: *Ukraine's Euro-Atlantic choice is failure inevitable. Based on presentation for DUPI Seminar. "Ukraine-Our New Neighbour"*. Copenhagen, 2002. September. 15. p.
- SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY KLÁRA: *NATO Tomorrow. Study Period Module C2, FA-CM Guide*. Roma, 2003, NATO Defense College, 32. p.
- State Program of the Ukrainian Armed Forces' development for 2006-2011*. Kyiv

STEPANENKO, VICTOR: Civil society in post-Soviet Ukraine. Civic ethos in the Framework of corrupted sociality, *East European politics and societies*, vol. 20 (2006) no.4. pp. 571-597
ISSN 0888-3254

Strategiâ nacional'noï bezpeki Ukraïni v kontekstî dosvidu svitovoi spil'noti. Red. O. F. BELOV [et al.]. Kiïv : Satsanga, 2001. 222 p.

SZTERNÁK GYÖRGY: A nemzeti biztonsági- és katonai stratégia elméleti és gyakorlati kérdései. Egyetemi jegyzet. Budapest, 1999, ZMNE.

TÁLAS PÉTER (szerk.): *A magyar közvélemény a NATO tagságról 1994-1997. Védelmi Tanulmányok*. Budapest, 1997, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet.

The CHARTER on a Distinctive Partnership Between NATO and Ukraine. Madrid, 1997. Jul.9.

The Prague Summit and NATO's transformation. A Reader's Guide. Bruxelles, 2003, NATO, 110 p.

TROFIMOV, YAROSLAV: Ukraine's European Role'. *The Ukrainian Weekly*, 31 May 1992.

Ukraine Survey–The birth and possible death of a country. *The Economist*, 1994. May 7-13. p. 18.

Ukraine's Strategic Defence Bulletin until 2015. Defence White Paper. Kiyv, 2004
ISBN 966-8571-07-X

Ukrainian National Security Strategy Development". *Jornal Strategic Panorama*, 2004, 3 sz.

A változó NATO. Dokumentumok 1989-1994. Budapest, 1994, Stratégiai Védelmi Kutatóintézet.

VÉGH FERENC: A NATO felé vezető út. *Új Honvédségi Szemle*, 1996. 10. sz.

VINCZE HAJNALKA - PÓTI LÁSZLÓ - TÁLAS PÉTER (szerk.): *Az Európai Unió biztonság-és védelempolitikai dokumentumai II*. Budapest, 2004-2005, ChartaPress Kft., 654. p. ISBN 963 216 926 3

WALKER, WILLIAM: 'Nuclear weapons and the former Soviet republics'. *International Affairs*, vol. 68 (1992) no. 2 (1992) p. 264.

WELLGRAF, STEFAN: Gifts of millions. Oligarchs and football in Ukraine. *Osteuropa*, vol. 56 (2006) no. 5. pp. 39-58.
ISSN 0030-6428

White Book 2005. Defence policy of Ukraine. Kyiv, 2006, Zapovit Publishinghouse.
ISBN 966-7272-75-3

WILSON, ANDREW: The Ukrainians unexpected Nation. New Haven – London, 2000, Yale University Press. ISBN 0-300-08355-6

WILSON, ANDREW: Ukraine's Orange revolution. *Europe-Asia studies*, vol. 58 (2006) no. 3. pp. 467-469.
ISSN 0966-8136

WILSON, ANDREW: *Ukraine's Orange Revolution*. London, 2005, Yale University Press, 232 p. ISBN 0300112904

WOLCHIK, SHARON L. – VOLODYMYR ZRILYANICH (szerk.): Ukraine the search for a national identity. Lanham, 2000, Rowman and Littlefield Publishers IHF.

WOLCZUK, KATARYNA: Domestic politics and European integration in Ukraine. *International spectator*, vol. XLI (2006) no. 4. pp. 7-24. ISSN 0393-2729

Zhuk, Sergei: I Russia's lost reformation. Peasants, millennialism, and radical sects in Southern Russia and Ukraine, 1830-1917. *Journal of modern history*, vol. 78. (2006) no. 3. pp.776-778. ISSN 0022-2801

ZLENKO, Anatoliy: Ukraine is an inalienable part of the Euro-Atlantic community. *National Security and Defense*, 2003. 7. sz. (43), p. 24.

EGYÉB INTERNETES FORRÁSOK

1. www.mil.gov.ua
2. www.rada.kiev.ua
3. www.mof.gov.ua
4. www.president.gov.ua
5. www.nato.int
6. www.zn.kiev.ua
7. www.zn.kiev.ua
8. www.pravda.com.ua
9. www.pravda.com.ua
10. www.razom.org.ua;
11. www.yuschenko.org.ua;
12. www.tymoshenko.com.ua;
13. www.politikum.info;
14. www.partyofregions.org.ua;
15. www.ya2006.com.ua;
16. www.sdpuo.org.ua;
17. www.medvedchuk.org.ua;
18. www.kpu.net.ua
19. <http://www.pravda.com.ua>
20. www.bigmir.net
21. <http://www.for-ua.com>
22. <http://www.obozrevatel.com.ua>
23. www.ura-inform.com
24. <http://www.mignews.com.ua>
25. <http://www.versii.com>
26. <http://www.cripo.com.ua>
27. <http://www.proua.com>
28. <http://www.glavred.info>
29. <http://obkom.net.ua>
30. <http://www.rupor.info>
31. <http://rep-ua.com>
32. <http://www.zerkalo-nedeli.com>
33. <http://www.oligarh.net>
34. <http://www.ostro.org>
35. <http://www.provokator.com.ua>
36. <http://www.context-ua.com>
37. <http://maidan.org.ua>
38. <http://www.grani.kiev.ua>
39. <http://www.expert.org.ua>
40. <http://uatoday.net>
41. <http://www.telekritika.kiev.ua>
42. <http://www.ukraine.ru>
43. <http://www.defense-ua.com>